

12.281
882-32

С II/2

БОРИС ЛАВРЕЊЕВ

Простодушни људи

ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

Сигнатура

Презиме и име писца,

~~7846~~

42-281

882-32

Борис Натвешев

НАСЛОВ ДЕЛА

Просмотров: 1000

Место и год. издања

Georg 1945 i.

[illegible]

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
БЕСНОВАЦ

6 САВРЕМЕНА СОВЈЕТСКА КЊИЖЕВНОСТ 6

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕСНОВЦА

Бр. 7846

Одељење 0 С рука II/2

Наслов оригинала :

БОРИС ЛАВРЕНЕВ
ЛЮДИ ПРОСТОГО СЕРДЦА

Превео М. М. ПЕШИЋ

Насловну страну израдио Ј. КРАЈШЕК

БОРИС ЛАВРЕЊЕВ

Простодушни људи

ПРИПОВЕТКЕ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСНОВЦА
Бр. 12.281
Служба 882-32

ПРОСВЕТА
ДРЖАВНО ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД

СТАРИЦА

Кад девет другова, радиофониста морнарског лука, стигоше у Шарановска насеља, нађоше да никаквих поседа на одређеном месту нема. Насеља су постојала само на мапи штаба, обележена условно. На терену није остало ништа, сем слишћене, оборене, здробљене шуме око дубоких левкастих рупчага препуних барске воде, црвенкасте као кафа, гомила опеке од порушених зиданих пећи и сувог горког пепела што га је ветар носио.

Изнад насеља радила је и артиљерија и авиони, а довршили су рушење немачке паликуће, који су у тренутку бекства спалили све што је још остало читаво.

Зато је чудновато и необично било наћи баш насред изгореле ледине нову кућу Сухоњиних, чврсто изграђену од црвених борових балвана, који нису стигли још да поцрне од невремена, нити да их додирне гвожђе и ватра.

Кад изиђоше из угљенисане, канонадом сатрвене шуме на пропланак, радиофонисти су у недоумици гледали ову кућицу, која се дизала из згаришта као споменик, подигнут уништеном сеоцету. Још више су се зачудили кад опазише у кући жену. Била је заузета домаћим послом: уметала је у прозорске рамове делове стакла сакупљене на пепелишту, лепећи их ради сигурности пантљикама старих новина. Присутност живог бића у овом сатрвеном месту беше исто тако несхватљива као и постојање читаве зграде.

Кад се радиофонисти примакоше, опазише невероватно мршаву жену, кукавну старицу. Испод

платнене троугласте мараме, на боре њених упалих образа падали су усправни седи праменови косе. Угашене очи тонуле су у дупље и поглед им је био мртвачки равнодушан. На њој су се лелујали прљави и поцепани дроњци и кроз њих се помало провидело изнурено жуто тело. Долазак морнара није направио на њу никакав утисак. Она их је само мало погледала испод ока и наставила свој посао.

Војни старешина Виноградов, неуморни лакрдијаш и довитљивко, скинувши морнарску капу и елегантно махнувши мало њоме испред себе, као мускетар Луја XIV, направи реверанс и живахно рече:

— Примите, бакице, поздрав црвене флоте гарниране зеленим грашком! Добили смо наређење да бацимо ленгер у ово насеље. Како изгледа, ваш је двораци овде једини, а од становника је такође једна људска јединка. А ми смо — храбри морнари, који су због ратних прилика принуђени да привремено напусте омиљену оклопњачу „Марат“ да би се пешке разонодили. Примате ли станаре?

— Станујте! Баш ме брига! Кућа је пространа, места колико хоћете. Ја засебно, ви засебно.

Виноградов мрзовољно почеша потиљак.

— Доста је чудновато, бако, наићи на толику вашу равнодушност према борцима. Шта то значи: „ви засебно, ја засебно?“ Зар се у вашој души, уместо хладног држања, неће пробудити материнско сажаљење према нама?

Радиофонисти прснуше у смех, али старица и даље гледаше у Виноградова мрачним и мртвим погледом. Затим уздахну, и у њеним грудима зашкрипе, као да су се отворила неподмазана врата. Исто онако тромо она процеди:

— Станујте! Ако нешто буде потребно — урадићу.

И несигурним кораком, једва дижући мршаве ноге испод поцепане сукње, старица се лагано попе уз басамаке и изгуби се у кући.

— Живахна старица! — болно потврди Виноградов. — Права Марлена Дитрих! Ала ћемо весело жизети овде, вршњаци. Па, није вајде — прихватимо се службеног посла.

Целу ноћ су се радиофонисти бавили инсталацијом апаратуре и тражењем везе. И целу ноћ су слушали како у собици, десно од претсобља кашље, стење и јауче старица.

— Очигледно да се бапче доста намучило — туробно рече рохави Сибирац Перегудов, послушавши непрекидне јауке. — Колико ли су Немци овде господарили? Ваљда, око седам месеци? Више него доста. Дрвеће би се осушило, а некмоли старица.

— Може још и да умре, — ни претпостављајући, ни тврдећи изјасни се Коста Маљинин, — треба, браћо, мало потхранити бабекању. Па и она је, ако размислимо — свакако нечија мајка. Можда и њен син негде на другој страни фронта помаже наше мајке.

— Тако је, — потврди Виноградов, — дабоме. Накључаћемо бакицу вишком вредности, па ће она с нама још играти. Постанимо, момци, њени синови, — и доста с тим!

Од ујутру девет морнара утркујући се почеше угађати старици. Поправљали су зграду, вукли из шуме суво грање, прикуцали тарабе уз диреке, очистили бунар, оправили напрслу зидану пећ и zaloжили је. Размутивши у котлу у врелој води, конзерву грашка са свињским месом и у бакарном ибрику — коцке од чоколаде, радиофонисти седоше за сто и с муком посадише крај себе старицу, која се дуго опирала и јогунила. Али она није могла одолети заједничкој навали деветорице веселих морнара, који су јој давали супу и чоколаду, мазали маст на хлеб и неуморно је нудили. Туробне старачке очи мало се откравише на

крају ручка. Она брижљиво обриса своју кашику крајичком платнене мараме, диже се, прекрсти руке на упали стомак и ниско се поклони морна-рима:

— Хвала, драги моји!

И пријатељи опазише како старици низ бра-зде бора потекоше сузе. Радиофонисти осетише немир у души и Виноградов збуњено рече:

— Не захваљуј, бако, и не парај нам душу плачем. Ми имамо намеру, право да ти кажем, да те искористимо. Ми смо ратници и нисмо за до-маће послове. Треба неко да нас опере и да нас окрпи, а наше руке нису вичне томе, зато органи-зујмо живот на принципима братске експлоатаци-је. Да остваримо, дакле, утопију.

Старица погледа у Виноградова и први пут се једва приметно осмехну.

— Другар је шаливчина, — зашушкета она.

— Зашто не? — одговори Виноградов. — Без шале се не може живети, бако.

За кратко време радиофонисти се навикоше на старицу, и било им је као да су одмалена рас-сли у овој згради у материнском крилу. Па и ста-рица је живахнула и већ радо почела ћаскати са морнарима, али је на све могуће начине избега-вала запиткивања о доживљајима за време Не-маца. Кад се прелазило на то, она би се ућутала, скаменила и плакала. Приметивши то, Виноградов рече једном друговима:

— Примећујем да се неки грубо понашају према стара-мајкиним нервима. Досађују јој за-питкивањем како је живела под Немцима. Треба схватити да су старици оваква запиткивања као трн у нози. И зашто је потсећати на зла времена? Ко смо ми — ратници или дописници? Доста више са мучењем добротворке. Износим на гласање: ко је за, а против не сме нико бити.

Од тада по немом споразуму нико од деве-торице није постављао старици питања о Немцима. А она је од срца ставила себе на расположење

деветорици морских „малишана“ — прала им рубље, шила и крпила, кувала, једном речју: радила све што спада у дужност вредне домаћице, и морнари су живели уз њу топло и комотно као у рођеној кући. Навикли су на изнурену стару жену и јако је заволели. Казивали јој своје мисли, читали писма од куће, тражили од ње савета и поверавали јој најдискретније ствари.

Једном приликом, после ручка, кад је старица распремивши сто изашла у башту да плеви кромпир, Перегудов, гледајући за њом, заврте главом и љутито рече:

— Време је, браћо, да озбиљно помислимо на мајку. Доцепала се, — ено, у каквим дроњцима иде. Ми овде нећемо дуго, а она ће чим захлади пропасти, назепшће. Грех нам на душу. Треба је снабдети одећом. Да скупимо стареж који нам није потребан.

— Је ли, нећеш јој ваљда навући панталоне на глокне? — прште у смех Маљињин.

— Глупак се познаје по речима, — отсечно рече Перегудов. — Зашто на глокне? Хаљине јој треба сашити. Лузгин је у салону за даме радио. Могао би и за старицу да се потруди.

Предлог се допаде. Морнари претресосе своје торбе и скупише два пара старих панталона, блузу, три пругасте мајице. Виноградов даде половни, али јак капут. И Лузгин се прихвати посла. Пошто је било одлучено да изненаде старицу одећом, Лузгин је радио на тавану, крадом, а на таванска вратанца прикуцаше картон: „Тајно одељење, улаз забрањен.“ А за узимање мере и пробу одредише Вању Кљејмјонова, сићушног и сувоњавог електричара који је по телесном склопу потсећао на старицу. За недељу дана Лузгин заврши посао. У чојаној сукњи доброг квалитета и тако истој теget блузи са посувраћеном крагном. Кљејмјонов је изгледао сасвим елегантно, а кад обуче зимски капут на струк, кројен од других панталона и капута окренутог на наличје — сви

су се дивили Лузгиновој кројачкој вештини. Од мајица Лузгин је направио две пругасте блузе, украшене умецима од свилених џепних марамица у боји, које је купио Перегудов још пре рата у Риги.

Дар су предали бапчету свечано, пред друговима поређаним у фронт, и Виноградов је одржао кратак али темпераментан говор.

— Поштована помајко, коју нам је, тако рећи, сама природа послала! Не гнушајте се нашег поклона. Ми — простодушни људи и без икакве извештачености — хтели бисмо да олакшамо вашу старачку немоћ. Пресвучите се и у здрављу да носите, а ваше дроње или баците на ђубре, или склоните у буџак, док не обучемо у њих ону сотону Хитлера и док га не поведемо на конопцу.

Старица дршћућим рукама прими од Виноградова брижљиво сложене хаљине, хтеде нешто рећи, али зајеца и брзином необичном за старицу јурну у своју собицу.

— Не мари ништа! — рече Виноградов. — Нек се исплаче од радости.

Кад се преобучена старица појави пред морнарима, учини им се сасвим друкчија. Исправила се њена погрбљена леђа, очи јој синуле и чак шкрба уста осмехнула се младалачки.

Од тог дана старица поче још марљивије неговати своје посинке.

Једном приликом Виноградов одлучи да се окупа у малецкој одаји дограђеној уз трем, где су радиофонисти направили себи купатило, уневши лужницу коју су нашли под рушевинама шупе у неком дворишту. Ставивши крај лужнице кофу вреле воде, старешина се снажно трљао ликом и бујни млазеви сапунице као снег лепили су се за зид. Али Виноградов никако није могао добро насапунити леђа. У узалудним покушајима да дохвати ликом удубљења између плећака, старешина наједном спази кроз полуотворена врата купатила старицу која је ишла из дворишта у кућу.

— Еј, бакице, — зовну је Виноградов, — не силом него милом: насапуњај ми леђа, драга моја. Никако не могу да дохватим.

Старица застаде крај врата и оклевајући одговори.

— Незгодно ми је, драги мој, — рече она, најзад — ја сам жена...

— Де-де, — прекиде је смејући се Виноградов — не женирај се! Каква жена, кад не памтиш ни кад си се родила? Ја сам за тебе као о-дојче...

— Добро, — рече старица, отворивши врата и загрћући рукаве — хајде баш кад си тако непопустљив...

Она дохвати насапуњену лику и поче јако и спретно трљати старешини леђа. Виноградов је седео у лужници, хукћући и задовољно жмирећи, као мачак кога чешкају иза увета, и чудио се откуд старици толика снага. Кад истрља старешини кожу, тако да му замало крв не пође, старица се брзо изгуби, не чекајући да јој захвали.

— Гле ти ње. — помисли у себи старешина — застидела се наша старудија. Изгледа да женско остаје до гроба женско.

И пошто изусти ово оригинално мишљење о вечној женствености, Виноградов изађе из лужнице.

Тако је девет другова живело код старице, док не стиже наређење да пређу на друго место. Сазнавши да њени, тако рећи, посинци напуштају кућу, старицу обузе некадашњи сумор.

— Нећемо се, бако, растати заувек, — покуша да је разгали Виноградов, — ми вас сада до смрти нећемо заборавити. Кад се сврши рат — извући ћемо вас одавде и живите код кога вам се од нас буде допало, или код сваког помало, да се нико не би љутио.

Али старица није ни слушала утешне речи. Седела је на басамацима, подбочивши главу мршавим рукама и тужно гледала зелену шуму иза

пропланка. Увече, натоваривши своје ствари на двоколице, радиофонисти се спремише на пут. Виноградов приђе старици.

— Ускоро да се видимо, бако! Сачувајте нас у доброј успомени. Цео наш колектив захваљује вам на вашем родитељском старању и љубави. И очекујте нас на повратку. Имате, наравно, доста година, али се надамо да ћемо се видети. Писаћемо вам, али и ви понекад одговорите, да бисмо знали како живите.

Он загрли старицу. И наједном, она му се обисну о врат, притисну млитави образ Виноградова и сва се затресе у грчевитом плачу. И кроз сузе морнари зачуше јецајима испрекидане жалосне речи:

— Рођени моји! Драги моји другови! Шта ћу ја без вас? Као да ми се живот повратио, док сте се ви овде бавили, а сад макар и поново у гроб.

— Де, шта вам је, бако? Умирите се... Узалуд тако говорите, — шаливо одговори Виноградов, милујући старици мршава леђа, — у гроб? Живећете још тридесет година док не напуните сто.

— Боже мој, — узвикну старица, муњевито се одвајајући од старешине и заклањајући лице, — боже мој, докле ће трајати ово мучење? Шта је све ово? А знате ли колико ми је година? Сви ме мајком и баком зовете, а ја немам ни тридесет три... Ето шта су Немци са мном урадили!

И сама уплашена својим изненадним признањем, снажно се оте из руку Виноградова, утрча у кућу и јако тресну вратима.

Морнари су стајали згранути, занемели, избегавајући да погледају један у другог. Лица им се замрачише, и кожа им се јако затеже на јагодицама. Виноградов лагано диже руку и скиде капу. Осам другова ћутке учинише исто. Гледали су укочено у затворена врата куће, као што се гледа хумка изнад драгог покојника.

Затим Виноградов тихо и пригушено, као да није имао снаге да изговори, рече у име свих:

— Опрости, сестро!

Он брзим потезом натуче капу, и радиофонисти не познадоше свога окретног, безбрижног друга. На образе Виноградова као да паде сиви гвоздени прах, и он разговетно, као речи заклетве, изговори:

— Е, вршњаци, нема нам повратка кућама док не натерамо све њихове фашистичке кучке да оседе пре времена и да поцркају, урлајући изнад својих фашистичких мрцина... А сад! Напред!

Девет морнара пређоше преко пропланка, убрзаним кораком, не осврћући се, из бојазни да не спазе на прагу куће остављену жену.

Септембра 1942 године.

ЛУНАЧКО ДЕЛО

Несрећа се догодила у шест нула-нула.

Она је била забележена у дневник дежурног на адмиралском миноносцу ескадре са крајње прецизном тачношћу: „6—00“. „Муња“ је сштећена на мискском пољу на линији куле светиље Лонгруд. По извештају команданта —одржаза се на води. Мртвих је седам, рањених шеснаест. Командант ескадре је наредио: „Муња“ да остане где је, да поправи оштећења. Остали да наставе операцију.“

То је све што је унела у дневник уздрхтала од узбуђења рука дежурног на „Грубијану“. Дневник брода не зна за осећања и емоције. Он бележи само факта.

Кад би се ово испричало детаљно, ствар би изгледала овако.

На неколико минута до шест, командант ескадре, капетан друге класе Магљидзе наредио је да се да сигнал: „Узастопно скретање улево за осам румби.“

„Небојша“ и „Муња“, идући у „формацији нула“*) за адмиралским бродом, поновише сигнал. Шарене заставице живо залепршаше од ветра на конопцу везаном за катарку и нагло се спустише доле. На „Грубијану“ истовремено са почетком скретања, појави се сигнал „вршим наређење“. Миноносац ескадре нагло скрену улево. Брзо за-

*) Или „фосфор-нула“ — бродови иду по бразди коју оставља пропелер, тј. тачно један за другим. — Пр. пр.

нети задњи део брода одбаци пену која љутито зашушта и заплъусну.

Капетан друге класе Магљидзе пређе на леву страну моста, контролишући извршење наредбе о скретању бродова. „Небојша“, идући непосредно за адмиралским бродом, скрену тачно на оном месту где је траг овога од бледо-зеленкасте и пенушаве воде направио наглу кривину. „Муња“ у залету прејури тачку скретања и Магљидзе се на-мршти. Он није волео нехат у маневрима. На мору сваки покрет брода и човека мора бити про-рачунат до микрона. „Подиграва, касач, — неза-довољно помисли он на команданта „Муње“; — а зашто подиграва? Море није хиподром и...“

Не стиже да доврши мисао. Испод прамца „Муње“ као еластичан бели стуб диже се увис вода. Стуб се овај у основи прошири као кубе ко-је кључа. Из њега сину жут пламен, избацивши други стуб, већ црн од дима. Он прекри цео брод и одмах у ушима оних који су стајали на мосту „Грубијана“ проломи се јак прасак експлозије.

Навигациони официр, скочивши на предњи део моста, примети како прсти команданта ескадре грчевито стегоше приручје моста и како помодре-ше нокти на тим стегнутим прстима.

Облак воде и дима спуштао се уз шуштање и плъускање. Из њега се лагано појављивао труп „Муње“. Његов кљун био је откинут до самог мо-ста. Одваљени предњи део брода брзо је одла-зио у вртлог који кључа. Савијена од експлозије шипка бродске заставе остала је још тренутак изнад воде. Затим је и њу прогутао талас.

„Муња“ најзад сва изађе из дима и стајала је мало нагнута напред. „Грубијан“ и „Небојша“, смањивши брзину, ишли су још старим правцем. Са њих се лепо видео унакажени мост „Муње“. На савијеном гвозденом поду палубе под мостом пузила је нека силуэта.

— Дозволите да зауставимо машине и спу-стимо чамце? — неприродно јаким гласом и забо-

рављајући од узбуђења да га титулише, упита Магљидзеа командант „Грубијана“ капетан-лајтнант Гољиков, не скидајући поглед са оштећеног миноносца.

— Не дозвољавам!

Магљидзе нагло трже руке са ограде, као да га опекло усијано гвожђе и окрете се команданту миноносца.

— Чудновато, друже капетан-лајтнанте! Није вам прва година службе и морате знати ратна упутства.

Капетан-лајтнант Гољиков поцрвене. Ратна упутства је знао напамет, као и то да она забрањују у оваквим приликама заустављање и спуштање чамца за указивање помоћи настрадалом броду, који плови у саставу ескадре. То је био немилосрдан, прозаичан закон новог поморског рата, који је заувек укинуо традицију пожртвованости: „Сам пропадни, а друга избави.“ Овај кодекс племенитог самопожртвовања био је компромитован у свим морнарицама оног септембарског дана четрнаесте године, кад је изанђала подморница Ота Ведингена у три узастопна напада потопила три британске крстарице. Крстарице су се јуначки држале романтичног моралног принципа, стојећи непомично на истом месту и спасавајући људе са „Хуга“ који је први био погођен. И једна за другом доживеле су исту судбину.

Капетан-лајтнант Гољиков схватио је теоретски сву целисходност овог немилосрдног упутства, али сад, пред очигледном погибијом друга, за тренутак је посумњао у њега. Примедба команданта ескадре му је повратила логичност мишљења. Боље је изгубити један брод, него три. Ствар се свела на рачуницу тактике.

— Упитајте „Муњу“ колико је оштећена и може ли се сама одржати? — нареди Магљидзе.

Старији сигнализатор необично брзо постави помоћу барјачића питање. Одговор су на мосту

„Грубијана“ читали сви са тегобном напетошћу, слово по слово, немо мичући уснама.

— О-д-в-а-љ-е-н пред-њи де-о бро-да... Преград-ни зид прве ложиионице смрвљен. Вода незнатно надире.... надам се да ћу се одржати на води својим средствима.

Набране обрве команданта ескадре се развучкоше.

— Одлично, — рече он, — јавите: „Наређујем да останете где сте, сачекајте повратак ескадре.“

— Разумем!

Гољиков погледа у правцу „Муње“. Унакажени брод се лагано њихао на благим таласима.. Гољиков помисли на команданта „Муње“ Васју Каљињина, на незаборавне године у поморској школи и тихо уздахну. Тешко је седети усамљен на морској пучини, на осакаћеном броду, очекујући да те свака непријатељска подморница, која лутајући наиђе на место догађаја, дефинитивно пошаље као храну раковима. Треба покушати макар нешто да се уради за пријатеља ради олакшања његове муке.

— Друже капетане друге класе, — неодлучно предложи Гољиков, — како би било да радиографски затражим помоћ од базе?

— Не дозвољавам, — по други пут отсечно одговори Магљидзе, — операција се наставља. Усталасаћемо етар, Немци ће ухватити правац, и испашће непотребан дармар. А циљ нам је — постављање минских поља. То је наш главни задатак. Заборавили сте, какав терет носимо? Имала је срећу „Муња“ што се распала на предњем делу. А да је на задњем?.. Па, нека се мало претрпи.

Капетан-лајтнант Гољиков се одмах сети товара и осети одвратну језу, која као жмарци проструја испод блузе. На задњем делу „Муње“, као и на осталим миноносцима, налазиле су се на шинама mine, спремне за спуштање у море. Било их је шездесет. Кад би оне експлодирале од детонације...

Гољиков се најежи и размишљајући затресе главом.

„Уосталом, време је мирно, за шетњу непријатељских подморница ово место није баш угодно — плитко је. А ми се више од три сата нећемо бавити, па ћемо стићи да се вратимо и да Васји додамо уже, ако се одржи... А ако се не одржи? Ако пропусти преградни зид? Чамци су, свакако, оштећени од експлозије, мораће пливати са појасима за спасавање или са грудњацима. Али колико ће то трајати?“

Гољиков се окрете да не гледа силуету остављеног миноносца која се све више смањивала. Тешко је напустити друга у несрећи, али то захтева сурова потреба рата. Треба гледати свој посао. Треба мислити на свој брод и своје људе.

— Свак нека пажљиво пази на свој сектор! — викну он осматрачима, и ови се истовремено одазваше нимало веселим, већ као увек пригушеним, озбиљним гласовима:

— Разумемо, свак пажљиво да пази на свој сектор!

Гољиков испод ока погледа команданта ескадре. Он је стајао, пућкајући лулу, нешто тром као четрдесетдвогодишњи човек, скамењеног лица, из кога се ништа није могло прочитати.

„Као да је од камена — плану у себи Гољиков, — чак се и не узбуђује“. Али он је грешио. Навигациони официр, који је приметио изненадно грчење прстију команданта ескадре у тренутку експлозије „Муње“, могао би му нешто рећи о томе.

Командант ескадре био је узрујан. Још од јуче увече, — кад је требало товарити mine не у пристаништу утврђеном за то, које су три дана узастопце бомбардовали непријатељски авиони, већ у малој забаченој луци која није била нимало прилагођена за ово, mine су утоваривали на палубу рукама — ова узрујаност није престајала ни за тренутак. Командант ескадре чак није ни тренуо за време ове узбудљиве беле ноћи, у чијем су сутону црвено-

маринци, хукћући од напрезања, вукли по скелама црне кугле, испуњене смртоносним експлозивом. Узрујавао се због ових младих момака, марљивих као мрави, због бродова, због успеха претстојеће операције. И несрећа „Муње“ још више га узбуди, првенствено зато што је задесила брод његовог омиљеног, најодважнијег команданта миноносца на читавом Балтичком Мору. Па и због тога што је то претило да одузме експедицији сваки смисао; уместо сто осамдесет мина могли су сад поставити само сто двадесет, а то је већ за једну трећину смањивало вероватност уништења непријатељских бродова на минском пољу. Командант ескадре узбуђивао се за све, само не за себе. Навикао је да о себи не мисли.

Он се осврте да види иза задњег дела брода једва приметну силуету „Муње“.

„Неваљало штене! Изванредан морнар, али одвећ поуздан у себе... Зар је томе он, капетан друге класе Магљидзе, учио своје команданте... Јуче се радовао што је командант „Муње“ први завршио утовар мина, много пре него остали... А сад?!“

Магљидзе приђе крају моста и љутито истресе пепео из луле у отсечак чауре од гранате, подешен за пепељару.

Први откри непријатеља старији осматрач с левог бока брода црвеномарица Рудњак. Његов глас одјекну неочекивано оштро у тишини командантског моста, коју је прекидало само тихо шуштање паре коју је испуштао миноносац:

— Десно од кљуна, правац десет — дим!

Испружена рука Рудњакова показивала је правац.

Магљидзе, Гољиков и навигациони официр на једном дигоше догледе. И у окуларима код све тројице видело се једно исто: жућкасто - плава, бледа трака на хоризонту, треперење загрејаног ваздуха изнад ње и у том струјању које се дизало, једва приметни загасито-сиви облачић.

Магљидзе спусти доглед. Његово лице са кукастим носем и задриглом брадом — које опаљено

сунцем доби боју чађаве бронзе — још се више скамени и опусти.

— Ратни аларм! — добаци у страну, Гољикову.

На целом броду као грозничаво треперење одјекнуше снажни звуци звона. Још су се одбијали и брујали, кад се, гушећи их, на палубама и степеницама разлеже бат цокула. Артиљериска послуга у журбано је скидала навлаке од мушеме са топовских зрна и са барутних кеса. Бакарне главе граната заблисташе на сунцу. Топови се лагано и без хуке окренуше на десну страну брода, уперизши дугачке цеви у плаво небо. Изгледало је да миноносац као обазрива буба пружа напоље осетљиве пипке и да опишава ваздух. На броду завлада тишина, као на њиви пред олују.

Адмиралски артиљерац, лајтнант прве класе, Сљињко, врло млад, с нежним руменилом као у јабуке, које се може видети само код девојака, пео се у кулу за командовање артиљеријом, придржавајући се десном руком за ограду узиданих степеница. Горе застаде и погледа кроз доглед.

— Видим катарке, друже капетане друге класе, — рече он не спуштајући доглед.

— Колико их је? — упита Магљидзе.

— Две... велике. Према типу катарки — помоћна крстарица. А позади су још два дима. Ложачи им две паре не вреде, друже капетане друге класе. Не могу да плове без дима, — пуше се, као самовари.

— Добро, — одговори Магљидзе, — прихватите се посла.

Артиљерац се кроз отвор увуче у кулу. Магљидзе је пиљио у зрачну опсену хоризонта која се плавила.

Дође и тај дан! Дан великог и одговорног посла. Како га је дуго чекао! Двадесет година — од изласка из војне школе па до овог, ето, сунчаног јулског јутра. Сваке године, он, Магљидзе, морао је у јесен посматрати исте овакве димове, катарке и трупове бродова који се лагано дижу из хори-

зонта, давати ратне аларме, смишљати како да се привуче, одређивати противнике и своје правце кретања, отварати паљбу, маневрисати за време борбе...

Али увек непријатељ је био само фиктиван. Топови су избацивали ватру и грмели, али ватра и грмљавина беху нешкодљиви, као бенгалска ватра на породичној свечаности. И после битке непријатељи су мирно седели један до другог у салону команданта флоте, пили чај и пријатељски расправљали о проценту погодака и вероватноћи уништења бродова. Резултати највећих грешака били су само укори и примедбе команданта флоте.

А сад би свака грешка значила катастрофу стотине хиљада људи и бродова. И ово већ не би била фиктивна, него истинска погибија, уз крв и муке. И од њега, команданта ескадре, сад зависи да ова погибија снађе не њега, већ туђе бродове. Иза сваке омашке налазила се мрачна сенка смрти, буљећи празним очним дупљама.

Незнатна омашка команданта „Муње“, који је пројуррио због претеране самоуверености преко тачке скретања за сто метара, већ је проузроковала несрећу брода и људи. Сад сваки потез мора бити апсолутно тачан, свака мисао — муњевито смишљена до краја. А времена за размишљање било је мало, страховито мало. Савремена поморска битка даје на то, не минуте, па чак ни секунде, већ делове секунде.

Узбуђени глас артиљерца, који се промолио до појаса кроз отвор куле, прекиде команданта ескадре у размишљању.

— Друже капетане друге класе, — сручи артиљерац — ухватио сам непријатеља даљномером. Помоћна крстарица је од шест хиљада тона, са два „јагуара“. Плове правцем шездесет пет, у „формацији нула“. Отстојање двеста двадесет.

И, пошто изрецитова извештај, артиљерац поново несташе у отвору.

Магљидзе скиде качкет и пређе руком преко знојаве косе. Затим погледа у бродски компас. Игла је дрхтала на 190. „Грубијан“ се размимоглазио са непријатељем. Требало је окренути попреко.

— Крма на десно! Правац триста тридесет! — нареди он навигационом официру.

„Грубијан“ се наже. Сви се на мосту поведоше на десну страну брода.

— Непријатељ је отворио паљбу! Видим севање! — викну Рудњак.

Навигациони официр високо подиже уска дечачка рамена. — Да нису полудели Швапчићи? — изговори он отегнуто, смешкајући се дебелим уснама. — Отворити паљбу на толиком отстојању? Пуцају, свакако, у сарделе.

Навигациони официр није схватио понашање непријатеља. Топови од сто милиметара на немачким миноносцима једва да су могли добацити гранатом до половине отстојања између бродова. Чак ако се претпостави да немачка крстарица има топове од сто педесет милиметара, онда и у том случају они нису могли тући даље од двадесет шест километара. А растојање је било преко четрдесет. Чак се није видело ни где падају непријатељске гранате.

Али командант ескадре је видео даље и дубље од жутокљунца лајтнанта и већ је одгонетнуо тајну ове узалудне канонаде. Размишљање његово постаде хладно, одређено и некако двојако. Он је истовремено мислио и за себе и за непознатог човека који је стајао тамо на другом мосту и који се такође трудио да погоди мисли совјетског команданта. И потребно је било предухитрити тог туђег човека у одгонетању мисли и планова.

— Разумљиво, — рече Магљидзе, — сасвим разумљиво! Хватају на брзину, пси једни, Хитлерови преваранти! Играју се рата!

— Не разумем, друже капетане друге класе, — погледа га испод ока навигациони официр, — шта намеравају? — Шта то изводе?

— Изводе просто, као пасуљ, навигаторе, — љубазно рече Магљидзе лајтнанту. — На основу података њихове извиднице они, по свој прилици, знају да смо пошли да постављамо минска поља. Па и хватају на страх. Рачунају да ћемо се уплашити и стругнути, да би избегли битку, овако претоварени минама на палуби. Зато и пуцају са толике даљине, да нас поплаше овим ватрометом. Разумеш ли?

— Баш су магарци! — искрено се одушеви навигатор. — Толики магарци! Праве аријевске крви.

Магљидзе је и даље посматрао непријатељске бродове. Бледожута плотунска ватра севала је изнад њихових већ јасно оцртаних силуета. Растојање између бродова, који су ишли један другом у сусрет, брзо се смањивало, и сад су се јасно видели водоскоци од пада немачких граната које су још много подбацивале.

— Друже дежурни команданте, — рече Магљидзе, — јавите радио бази, за команданта ваздушних снага. Нека пошаље бомбардере. Биће веселије! Саопштите тачно место.

Дежурни командант забележи наређење у блокнот, откиде листић и послани се сјури низ стенице у радио кабину.

— Непријатељ скреће улево, — јавише о-сматрачи.

— А-ха, није упалило, — осмехну се Магљидзе, дижући обрве. Његово лице и даље остаде скамењено. — А-ха, — понови он, — пишманили се. Морепловци више расе кидају нах хауз... Шта је с тим, јурићемо се! Повећати брзину!

Он се разведри. Други човек на другом мосту је промашио. Игру је отпочео погрешним потезом и изгубио је меч. Сад спасава своју кожу тај невести коцкар. Хтео је да престрави њега, Магљидзеа, својом дрскошћу и није успео. Сад је принуђен на бекство, да не би платио цех.

Не дати му да умакне! Спречити га да више не сецује на смрт и уништење! Уништити га! Ето у чему је сад задатак.

— Сигнал „потера“... Дићи „пару“. Највећом брзином! — командовао је Магљидзе.

Према брзини којом је предат сигнал, према мицању руку сигнализатора који су вукли конопце, према сјају њихових очију Магљидзе схвати да су на „Грубијану“ сви обузети једном жудњом и јаком жељом — да не испусте непријатеља.

„Грубијан“ се затресе од напетости машина. Обадва миноносца, сустижући Немце у бекству, јурила су на зјуд-вест. Снажно и продорно су хуктале дувалице за сагоревање нафте, гушећи фијук ветра и изнад широког отвора димњака витлао је и треперео усијани ваздух. Ветар је постао еластичан и густ, као гума. Снажно је продирао у ноздрве, у уста, изазивао сузе у очима...

Растојање се смањивало. Догледима се већ лепо видео уздигнути део крме моторног брода, који су Немци претворили у помоћну крстарицу. Два миноносца, забадајући своје кљунове у снажне морске таласе, јурили су за њим. Сад су њихови топови ћутали. Они су обуставили ватру после скретања. На „Грубијану“ су прозрели њихову намеру. Они су схватили то и чекали да им се приближе на домак ефикасне артиљериске ватре, кад ће морати да се бране у борби на живот и смрт.

Из куле за командовање артиљериском ватром опет се појави артиљерац. Ветар му смаче шапку и она му је висила на потиљку придржавана каишем испод подбратка.

— Растојање 110, друже капетане друге класе, — викну он што га грло доноси, да би надјачао ветар и хуку дувалица за нафту — дозволите да отворимо паљбу?

Командант ескадре погледа ведро лице артиљерца. Што ти је младост!

Пре двадесет година и сам је био такав, нестрпљив и нагао. А сад године и искуство носи као

терет одговорности на својим леђима. А, додуше, донекле и завиди овој дивној и незаситој младости. Магљидзе позва прстом артиљерца и овај се брзо скотрља на мост низ пречаге степеница.

— Необично темпераментан, — рече командант ескадре, стављајући руку на лајтнантово раме и дивећи се младалачком полету, — необично!... Артиљерац, пријатељу мој, мора бити не само добар артиљерац. Он мора и размишљати. Понекад је дозвољено не штедети муницију, кад концентрирана ватра може одмах одлучити судбину битке. А понекад је и потребно штедети муницију. Она скупо стаје народ. Ако гарантујете да ћете погодити од првог плотуна — дозвољавам. А ако не, — причекајте. Они нам неће побећи. Разумете ли?

— Разумем, друже капетане друге класе. — Артиљерац се осмехну. — Дозволите да вам одговорим? Са овог отстојања не јамчим, али са осамнаест километара гарантујем да ћу све изрешетати.

— У реду! — одговори командант ескадре, па се и он осмехну.

Немачки миноносци страховито су се димили, тежећи да постигну највећу брзину. Сад су измакли напред и јурили са обе стране крстарице као два кера у шетњи са господарем.

— Пси! Кукавице једне! — рече гласно Магљидзе, и изненада се сети јетких речи Маркових, пуних гађења и презрења према витезима Тевтонског реда. Ниткови су опет напали руску државу? Лепо! Биће окупани у руској води.

Изненада га доглед јако удари изнад обрва. У лице дуну јара и ситан прах чађи од барута. Груну први плотун са „Грубијана“. Не скидајући доглед с очију, Магљидзе протрља прстом позлеђено место, и посматрао је резултат првог плотуна. Шта ли ће направити артиљерац? И као одговор на ово питање крај трупа немачког миноносца, који је пловио лево од крстарице, дигло се увис два бела стуба, док је на самом трупу севнуо затворено-црвени пламен од експлозије.

— Погодио је, један погодак! — зачу командант ескадре заједнички усклик осматрача.

Он погледа доле, у простор за посаду брода. Послуга предњих топова стајала је на својим местима, очекујући сигнал за други плотун. На лицима морнара црвене флоте оцртавала се изузетна, необична напрегнутост. И она пређе на команданта ескадре. Топло је посматрао црвеномаринце. Као и командири „Грубијана“, они су исто тако били његови ђаци и питомци, — ђаци и питомци велике и вољене земље која је остала иза брода и која је патњама платила своју садању срећу. Заједно с њим они су стајали на ратној стражи, заједно с њим нестрпљиво су очекивали крај ове неуморне, поамне потере за онима који су се усудили да стану на пут срећној будућности отаџбине.

Заурлаше сигнали за паљбу. Као прозирни огњени облак букну топовско ждрело. Топ устукну натраг, али, укочен повратником, аутоматски се врати на своје место.

Звекну затварач, и у цев, шуштећи, јурну компримирани ваздух, избацујући чађ. Нишанџија се припи уз штит нишана, окрећући точкић. Све је овде, крај топа, било унапред одређено, прорачунато и озбиљно, као сваки посао.

Командант ескадре поново узе доглед, хватајући у окулар сиву силуету немачког миноносца. И чим га ухвати, одмах га прекри дрхтава копрена пламена. Она се пребаци с предњег дела брода на задњи, утули се, али одмах поново изби из бродске утробе у виду огромне лепезе, избацивши увис кудрави облак црвенкастог дима који се ширио. Овај облак се вукао натраг, откривајући иза себе пенушаве водоскоке.

На мосту „Грубијана“ проломи се „ура“. Викали су осматрачи, сигнализатори, старешине, командири. Викао је, машући шапком, ђутљиви, увек уздржани Гољиков. И командант ескадре се чак зачуди кад опази да и сам учествује у овом стихијском радосном хору.

Он погледа у сат. Од првог плотуна до пропасти непријатељског брода протекло је 58 секунди. Артиљерац је тачно схватио темпо поморске битке, и командант ескадре био је поносан својим ђаком.

„Грубијан“ и „Небојша“ пренеше ватру на други немачки миноносац. Он је јурио тамо-амо на све стране, као зец пред хајком, засипан млазевима воде од граната. Ватре његових плотуна низале су се грозничавом брзином. Уморно се отимао.

У лице команданта ескадре удари еластична маса хладне воде која кожу пара. Она се хучно разли по мосту, заплускујући људе. Магљидзе се повуче натраг. Кад стресе капљице од плуска са блузе, спази дуж брода струју пенушаве воде која је опадала, и по навици одреди: „Зрно од 150 милиметера подбацило испред самог бока“. То је гађала немачка крстарица, бранећи свога пса чувара. И мисао команданта ескадре је аутоматски реагирала на ово изазивање.

— Пренети ватру на непријатељску крстарицу. — добаци он Гољикову, и, извадивши марамицу, пажљиво обриса с очију слане капљице.

Осматрачи јавише о доласку авиона иза брода. Отворено жуту, од сунца, источну страну неба просекоше црне цртице.

„Наши или туђи?“ — помисли Магљидзе.

Сви на мосту, не скидајући погледа, пратили су како се премештају на небу ове сићушне црте. Од њих је зависио расплет догађаја. Ако авиони испадну непријатељски, — мораће обуставити гоњење и испустити непријатеља. Ако су наши, — они ће помоћи да се брзо заврши битка, која се исувише отегла. Далекометни топови немачке крстарице натерали су команданта ескадре да успори мало и да се држи на домаку ватре. То је реметило паљбу. Гранате миноносаца, као и пре, често су стизале не-

пријатеља, али поготци су били ређи. А заносити се дугачким гоњењем није требало. Магљидзе је лако погађао мисли немачког заповедника. Уколико даље намами совјетске бродове, утолико ће корисније бити за њега. Прво, он их спречава у вршењу правог задатка — постављања минских поља; друго, привлачи их својој бази, а отуда ће им морати пристићи помоћ. Радио апарати немачких бродова су непрекидно тражили потпору.

Али командант ескадре није имао намере да пружи непријатељу задовољство да се ухвати на тако глуп мамац. Ако за десет минута не сврши са Немцима — дођавола, нека иду!

Авиони су се примицали. Летели су у бојном реду на великој висини у два клина.

Командант противавионске артиљерије, крупним корацима шетајући по простору за посаду између својих топова, нервозно окрете главу према мосту и погледа у Магљидзеа. И одмах се зачу жи-ахан узвик Рудњака:

— Авиони су наши!

Сви на мосту с олакшањем предахнуше. Авиони су се муњевито спуштали. Они прелетеше изнад катарки миноносаца, поздрављајући махнуше крилима са црвеним звездама и опет узлетеше увис, блеснувши при виражу својим сребрним труповима. Формираше се за бомбардовање и, престигнувши „Грубијана“, наднеше се као облак изнад немачких бродова. Капетан друге класе Магљидзе примети како се и други немачки миноносац изгуби у облаку дима и уздиглој води. До моста на „Грубијану“ допре снажни удар ваздушног таласа.

„Грубијан“ пуном паром пројури преко вртлога у коме су се окретали одломци брода. Између њих, као пловци, вртеле се главе Немаца који су се давили. Они се грчевито хватали за отпатке, али немилосрдна снага усковитлане воде носила их је испод трупа „Грубијана“, и они су у очајању млата-рали рукама по води, трудећи се да отпливају у страну. Командант ескадре није променио правац

да би обишао дављенике. Најзад, нашли су оно што су тражили. И у души капетана друге класе Магљидзеа не појави се ни трунка милосрђа.

— Вештачком маглом крију реп јунаци, — рече команданту ескадре Гољиков.

Са задњег дела немачке крстарице у бекству, спуштала се на воду, ширећи се и згушњавајући, као пена густа завеса белог, непровидног дима. Она се дигла изнад катарки и сакрила крстарицу. У диму су одјекивале тешке експлозије. Авиони су упорно тражили крстарицу у непровидној копрени.

Магљидзе заврну рукав на блузи. Девет и тридесет седам. Време је за повратак!

Препустимо авионима да доврше битку.

— Обуставити ватру! Дати сигнал за прекид борбе! Ратна приправност број два! Окренути према тачки за постављање, — рече командант ескадре Гољикову. И скамењено лице његово развуче се и подмлади. Сурови меч у одгонетању туђих мисли био је добијен.

Он замисли тегобни немир и очајање оног далеког човека, који туробно стоји тамо на мосту крстарице која бежи, у загушљивом диму вештачке магле и експлозије, заплускиваног водом, оглувело, бедног, збуњеног, — и насмеја се победнички и пакосно. Командант „Грубијана“ се зачуди том смеху: Магљидзе се ретко смејао.

Миноносци направише полукруг и мирно се враћаху. Сунце, које је високо отскочило, заливало је палубе сјајем, и вода, одбацивана кљуновима, распрскавала се као дуга са дијаманта. Од тренутка повратка мисао се његова пренесе на остављену „Муњу“. Прошло је више од три сата после несреће са миноносцем. А још је требало поставити минска поља. Узрујаност због битке престала је, али се појавила нова узрујаност — због судбине оштећеног брода. Она је тињала и за време борбе, ова потиснута узрујаност, која је постајала сад све јача. И командант ескадре није смањивао брзину миноносца. Журило му се. Било је, наравно, врло ризич-

но оставити оштећени брод у онаквом стању. Многи би, можда, да су били на месту капетана друге класе Магљидзеа, одмах прекинули операцију и вратили се у базу, као заштитница настрадалог брода. И зар би неко подигао глас да осуди овакву одлуку? Треба избегавати сувишни ризик. Али, зар целокупна поморска служба није бескрајни ризик? И зар се без ризика може доћи до среће и победе? Без ризика нема одговорности, без спремности за одговорност командант престаје бити командант.

— Дозволите да извесим, друже капетане друге класе, — приђе навигациони официр, — стигли смо на место. Дозвољавате ли да отпочнемо постављање?

Командант ескадре ћутке климну главом и на једном слатко се протеже целим телом као после дугог, заморног, али пријатног рада.

На пола сата пре несреће са „Муњом“, њен млади и жустри командант Васја Каљињин, који је добио надимак „касача“ због тврдоглаве нарави, имао је кратак али непријатан разговор са својим комесаром. Повод разговору био је политрук Каласовски.

Изванредни морнар и ратни командант, Каљињин је имао слабост да сматра „Муњу“ за најбољи брод на свету. И у вези са тим захтевао је да на „Муњи“ све сија и блиста, — почев од машине до посаде да све буде прожето особитом поморском отменошћу, и да сведочи о стварној извежбаности и дисциплини. Командант је и комплименте упућене његовом броду примао као нешто сасвим природно, као неко признање најугледнијем миноносцу на свету.

Зато Каљињин није подносио код посаде недовољно војничко држање и захтевао је скоро балетски ритам у свима покретима, сматрајући их као природну одлику сваког ратног морнара. Најмању

незграпност, недостатак муњевите брзине у раду коју је командант желео да усади код целокупног кадровског особља команде, Каљињин је сматрао као увреду за свој брод. То је била његова слаба тачка, којој су се пријатељски потсмевали његови другови, сматрајући да ту нешто није у реду код команданта „Муње“.

Од почетка рата и од доласка Каласовског на миноносац, душу командантову почео је нагризати неуморни црв. Доведен из резерве за интенданта, осредњих година, мало рохава лица, — политрук, природно, није могао добити одмах онај спољашњи шлиф, којим се одликовала команда на „Муњи“. Он је на сваком кораку вређао командантово романтично схватање о ратном морнару. Уз то, Каласовски је замуцкивао, што је, по мишљењу Каљињина, већ била сасвим неподношљива мана за такав брод као што је „Муња“.

У својој срџби Каљињин је назвао политрука „живом машином за рачунање“ и свакодневно му забадао жаоке.

Ни чињеница што је Каласовски био марљив и педантан, што је уживао поверење и ауторитет код црвеномарица, није могла умирити командантову бујну нарав.

И ујутру, после поласка из луке, Каљињин се по свом обичају издрао на политрука.

Са врх моста приметио је Каласовског како разговара са црвеномаринцима. Каљињину је пало у очи незакопчано друго дугме на политруковој блузи и обрати се Каласовском металним, сувим гласом, којим је говорио у моментима раздражености.

— Друже старији политички руководиоце ви сте, чини ми се, дозволили себи да направите на грудима вентилацију? Закопчајте се!

Каласовски управи у команданта доброћудне сиве очи, поцрвене и послушно се закопча. Црвеномаринци се осмехнуше. Ова педантна послушност још више наљути Каљињина. Слегнувши раменима

он оде столу навигационог официра. После једног тренутка приђе му комесар — да запали. Али, погледавши комесара, Каљињин одмах схвати да је цигарета само повод за разговор. И стварно — испутивши дим и снизивши глас, комесар рече команданту с пријатељским осмехом:

— Зар опет као да си бунике јео? Нарав ти је као барут. Хоћеш да заведеш дисциплину чврсту као дијамант, а радиш наопако. Кад си приметио нехат — позови човека на мост и изгрди га насамом. А зар има смисла овако, пред свима?

Каљињин је већ и сам схватио да није у праву, да је то напад необуздане природе, али комесарове речи биле су увреда за командантово самољубље, и он плану поново:

— Онда ћу вас замолити, друже комесаре батаљона, да ви преузмете на себе војничку обуку друга Каласовског. Ја нећу више да се акам с њим. Нисам ја његова гувернанта! Ако ова немарност не престане, отпустићу га са брода и послати на обалу. Нек седи у команди позадине и нек броји обојке. Ово је ратни брод, а не дом за старце.

Комесара зачуди узбуђење и изазивачки тон командантов. Они су служили на „Муњи“ заједно три године, познавали се и пре тога, живели у пријатељству и никад се нису свађали.

И комесар хтеде шалом да заврши разговор.

— Прави си касач, Васја! Као да ти се мушица под реп завукла — скачеш као бесан.

Каљињин наједном пребледе, окрете се комесару и, салутирајући, одговори отсечно и суво:

— Дозволите да вас потсетим, друже комесаре батаљона, да се брод налази у ратној експедицији. И сматрам да шале нису уместе.

Комесар запрепашћено погледа у пријатеља, па се сад и он наљути:

— Врло добро, друже капетан-лајтнанте. Али сматрам да ни ваш срдити тон није на свом месту.

Они окренуше леђа и удаљише се на супротне стране моста. Али као сваки пргав човек, Каљињин

се брзо одљути. Он помисли да се узалуд поцавелао са старим другом због некакве безначајне ствари, да треба савладати своју нарав, и у тренутку скретања брода, упути се комесару да поправи односе и да заглади бесмислени сукоб.

Али не стиже да направи ни два корака, кад га нешто невероватно снажно стеже за груди и диже у ваздух.

Кад, ошамућен експлозијом и бачен са моста, Каљињин дође к себи на палуби, убачен између вентилатора и димњака, не схвати одмах шта се догађа унаоколо.

На мокрој палуби, у врелој влажној пари, у диму се устумарали људи.

Неко, сав у пари, викао је близу њега:

— Брод тоне!

Неко је командовао и наређивао уместо њега, капетан-лајтнанта Каљињина, заповедника „Муње“. То је већ био неред. То се није смело дозволити. Он се преокрену на страну и прво што осети — беше да му је лева рука тешка као олово. Покуша да мрдне прстима, али прсти осташе непомични. Није их осећао. Покуша да погледа руку, па ни то не успе. Сметао му некакав заклон испред очију. Принесе лицу здраву руку да би отклонио тај заклон, и зајаука. Прсти се наједном навасише и једва схвати да му пред очима није заклон, већ да са чела виси као крпа његова сопствена кожа.

— Брод тоне! Спасавajte се!

Која ли то будала виче ове глупости? Зар може потонути његова „Муња“? Каљињин одлучно скочи на ноге. На штиту од димњака лежала је нечија капа. Командант миноносца зграби је и, притиснувши на чело парче коже, не обазирјући се на бол, натуче капу. Сад је могао видети, ма да се трепавице лепиле од крви.

Кроз пару он примети црвеномаринца на апарату за избацивање мина. Овај је стајао са избеченим, безизразним очима и дршћућим уснама драо се:

— Тонемо! Тонемо!

— Шта лупетате? Доле са апарата! — подвикну Каљињин.

Црвеномаринац упери у њега празан, блесави поглед. И наједном кроз тај поглед проби се обична људска запрепашћеност кад спази лице командантово обливено крвљу. Црвеномаринац врисну:

— Друже команданте брода! Ви сте...

— На место! — командовао је Каљињин. — Свак на своје место!

И сам исто тако јурну на своје командантско место, на мост, пентрајући се уз искривљене стенице.

— Куд сте запели? Натраг! — довикну му неко, кад се његова унакажена глава, под капом, помоли из отвора.

— Ја сам командант миноносца... Ко овде заповеда? — рикну Каљињин, излазећи из отвора на мост, сав засут отпатцима.

Онај, који је викнуо на њега, — Каљињин препознаде у њему команданта BOIII*) лајтнанта Варабјова, — загледа се у Каљињина и салутира.

— Извин'те друже капетан-лајтнанте... У вези ратног извиђања преузео сам вршење дужности команданта миноносца. Комесар је нестао. Помоћник је погинуо. Артиљерац и навигатор су тешко рањени, — израпортира Варабјов и неодлучно додаде: — Ви сте исто тако рањени, друже капетан-лајтнанте.

Командант нехотице погледа на леву страну моста, где се у тренутку експлозије налазио комесар. Лево стране моста више није било, па није било ни комесара. Каљињин зажмуре.

— Вратите се на своју дужност, — рече он Варабјову, — ја ћу командовати.

— Али вама је потребан лекар... Болничари! — наједном се раздра из све снаге Варабјов. — Болничари, команданту!

*) Треће војно одељење. — Пр. пр.

— Вратите се на место! — понови Каљињин стиснутих зуба, и погледа унаоколо.

Мост је био сав испрсан крвљу. У кабини навигационог официра, згрчен, лежао је помоћник. Дежурни командант, блед, у блузи чији су дроњци висили, размрсивао је остатке сигналних конопаца који су се обавијали око њега као врежа.

Али усред гомиле отпадака и крви стајали су на својим местима сигнализатори и осматрачи и само по њиховим погледима упереним у команданта, Каљињин примети забуну и ишчекивање. Он схвати да људи гледају у њега, у рањеног команданта и чекају да само он пронађе оно једино решење које ће спасти и брод и њихове животе.

— Ништа нарочито, другови, — рече он, покушавајући да се насмеје, — осматрачи, и даље будно пазите.

У том тренутку са „Грубијана“ стиже питање заповедниково о последицама експлозије, и Каљињин нареди да одговоре да се миноносац држи на води и да се повреде испитују. Био је убеђен да његова „Муња“ не може пропасти.

Док су сигнализирали семофором, Каљињин приђе помоћнику и наже се изнад њега. Позва га. Одговора није било. Каљињин покуша да подигне помоћникову главу. Она се заметну и као дрво лупи о палубу.

Командант миноносца се исправи.

„Збогом, помоћниче! Дуго смо заједно пловили. Да ли ће се наћи још један такав? И морнар и пријатељ!“

Али сентименталности није било места. Требао је пре свега успоставити ред на мосту.

— Шта гледате, другови? Доведите мост у ред!

Момчад се пожуре да изврши командантово наређење. Зазвони телефон.

— На телефону командант миноносца, — рече Каљињин, дижући слушалицу и осећајући како му се све пред очима мути од све јачег бола.

— Говори командант ВО-V*). Дозволите да вас известим о ситуацији, друже капетан-лајтнанте. Рад

одељења за поправку повољно се развија. Продирање воде је спречено. Шпрајцујемо преградни зид. Мислим...

— Дабоме, — прекиде га Каљињин, — продужите посао. Одмах силазим доле.

Он спусти слушалицу. Дежурни официр се најзад извуче из конопаца. Каљињин нејасно погледа у његову поцепану блузу. И то је био неред. Ма шта да се догоди, морнар мора бити на мосту прописно обучен.

— Идите па се пресву... — командант миноносца не доврши реченицу, позеде се и паде на руке навигационог официра.

Он се освести у бродском салону, кад је ле, кар, ставивши дашчице на леву, сломљену руку, завршавао превијање главе, чија је кожа на челу већ ушивена. Чим лекар завеза крајеве завоја, Каљињин учини нестрпљив покрет покушавајући да устане.

— Нипошто, Васиље Васиљићу, — љутито рече лекар, — треба да лежите.

— Метните у кревет своју бабу! — тврдоглаво и љутито дрекну Каљињин и спусти ноге са стола за ручавање на коме су га превијали.

Док командант миноносца има макар и трунку живота — мора се држати као командант миноносца, и срамота је лежати. Поводећи се, Каљињин поче гегати према излазу за горњу палубу. На ваздуху му одлакну. Наслони се на ограду и поче дисати дубоко уједначено, као при јутарњој гимнастици. Било му је скоро сасвим добро.

Он диже главу према мосту и викну:

— Дежурни официр!

Глава дежурног официра се помоли изнад оштећеног предњег краја.

— Останите место мене на мосту! — рече Каљињин. — Ја силазим доле.

*) Пето војно одељење. — Пр. пр.

Кад се необично лагано и обазриво спуштао низ црне степенице у прву ложоницу у којој је радило одељење за поправку повреда, запрепасти га урнебесни смех који је допирао одоздо.

„Чему се тамо смеју?“ — помисли он у недоумици.

Приметивши команданта миноносца, командант ВО-V приђе да рапортира:

— Друже капетан-лајтнанте, послове завршавамо. Све је у реду. Одржавање брода на води је обезбеђено.

— Какав је то смех код вас? — упита капетан-лајтнант.

— Дозволите да саопштим... Старији политрук Каласовски умео је да високо подигне морал код момчади. Захваљујући њему оштећења су поправљена брже него што се могло очекивати.

Командант миноносца зачуђено подиже обрве и био је грубо кажњен за овај знак неповерења оштрим болом ушивене ране. Намрштивши се од бола, упути се преградном зиду одакле је и даље одјекивао громогласни смех. Међу насмејаним црвеномаринцима спази Каласовског и не познаде политрука. Каласовски, без блузе, са задигнутим рукавима, управљао је послом, као диригент оркестром, идући од групе до групе, провлачећи се као змија између машина, храбрећи људе непрекидним шалама. Чак је престао и да замуцкује.

Каљињин је запрепашћено гледао обично, нешто рохавао лице политруково. Сад се оно потпуно променило. Из њега је избијала живахност, енергија, неисцрпна душевна снага руског човека, која тако уздиже чак најпростије и најбезначајније људе у тренуцима катастрофе. Па и на лицима црвеномарица се огледала такође нека ведрост. То је било изненађујуће и пријатно.

— У првом тренутку, друже капетан-лајтнанте, — шапатом му рече иза леђа командант ВО-V, — код људи се у одељењу појавила некаква збуње-

ност, али другу Каласовском је пошло за руком да је брзо отклони и да улије самопоуздање...

Командант миноносца још једном одмери Каласовског од главе до пета, као да је први пут схватио овог човека како треба и наједном са неочекиваном срдечношћу рече, пружајући му руку:

— Изјављујем вам, друже старији политички руководиоче, захвалност на одличном вођењу послова. Предложићу вас за одликовање.

Каласовски, забезекнут похвалом команданта миноносца, диже руку да салутира, заборавивши да је гологлав. Али сад ово не само да не наљути, већ напротив, гану Каљињина. Он му спусти ту руку и јако је стеже:

— Изванредно сте радили!

Каласовски хтеде да одговори команданту, али од узбуђења се наједном укочи.

— Х-х-хх, — зашишта он, трудећи се узалуд, да изговори започету реч.

Каљињин се насмеја и неповређеном руком по-тапша Каласовског по рамену:

— Батали, политички руководиоче, испустићеш дару! — Радиш за Совјетски Савез, зар не? Дабоме!

Црвеномаринци прснуше у смех. Насмеја се и Каласовски. И командант миноносца осети, да су његови људи и он једна нераздвојна, јака ратна заједница.

— Хвала, другови црвеномаринци, — глас капетан-лајтнанта задрхта, — захваљујем вам на раду! „Муња“ неће пропасти са таквом момчади. Срећан сам што сам ваш командант.

Кад се врати на мост, тамо је све било уређено. Море се пружало свуд унаоколо, огромно, топло, плаво, светлуцајући на сунцу од ситног таласања. Било је путо. „Грубијан“ и „Небојша“ одавно се изгубили иза хоризонта. Требало је још извршити наредбу команданта ескадре и стрпљиво чекати повратак експедиције. Командант „Муње“ се необично растужи. Седе на постоље бродског компаса, за-жмуре и тихо поче звиждати „Варјага“.

За време битке црвеномаринач Алексејев, који је тек годину дана на броду, налазио се на задњем делу „Грубијана“ крај трећег топа, као послуга за додавање граната. Прошле јесени Алексејев је ступио у морнарицу из Тамбовског колхоза и, кад се укрцавао на брод са групом младих морнара, који се шаљу из касарне у Кронштат, посматрао је неповерљиво и бојажљиво морску површину крај обале, узбуркану јесењим ветровима.

На бледуњавај оловној пучини промицали су жути гребенасти таласи. Пароброд, секући све гребене, учинио се Алексејеву несигуран, а од комешања таласа играло му је пред очима и било му тешко испод груди, тако да је осећао гађење које му се пело до гуше и у вези с тим, малаксалост.

Али све је то већ прошлост. Сад Алексејев није више осећао бојазан од мора. Најзад, оно је необично личило на бескрајну колхозну њиву, у данима кад сазревају жита. Оно се непрестано њихало на ветру као зрела пшеница. Само је било од воде и непрестано је мењало боју. И Алексејев је заволео ту непрекидну промену боја.

И за време ове експедиције он се дивио мору. Од тамно-мастиљаве боје, како је изгледало у тренутку поласка из пристаништа, оно се лагано претварало у пепељасто-сиво, млечно-зеленкасто, ружичасто, и најзад, поред саме ивице брода постало је затворено смарагдове боје, све више бледећи ка хоризонту и губећи се тамо у љубичастом велу.

Од првог плотуна Алексејев је престао да се забавља морем. Вршио је увек исти аутоматски покрет: дизао је са палубе дугачко шиљасто топовско зрно и, с напрезањем, вешто га спуштао у фино удубљено лежиште аутоматског додавача. Додавач је већ без помоћи Алексејева, уз звуку убацивао зрно у отвор коморе. Од првих дана свога рада на топу Алексејев је као опчињен посматрао

самостално кретање аутомата. Овај издубљени комад челика чинио му се као да је живо биће, са препређеним металним мозгом. Почео је поштовати аутомат као немог и услужног пријатеља и помоћника, који неће подвалити, нити издати. Овај оштроумни механизам направиле су, можда, руке оваквог истог двадесетогодишњег комсомолца у хучној радионици фабричке зграде. И Алексејев је понекад завидео непознатом вршњаку који је израђивао аутомате, и мислио да је корисно после војске ступити у овакву фабрику, да би се стварале овако дивне ствари.

Удубљен у свој посао, Алексејев није опажао шта се догађа изван круга његовог топа и није мислио на опасност. Није имао кад ни да мисли на то: низао се плотун за плотуном у прекидима од десет секунди и за размишљање није било времена. Знао је само да су метална топовска зрна са бакарним врховима и карицама, са жуто обојеном попречном пругом, избацивана страховитом снагом барута, морала отерати и уништити оне туђе бродове који се једва примећивали на морској пучини. Ови бродови надирали су обалама отаџбине, чију је одбрану Совјетска власт поверила Алексејеву и његовим друговима. Сваки од њих вршио је своју дужност према заклетви крај овог топа, трепћући и мрштећи се од отсечних пуцњева плотуна који су потресали тело, отварајући уста у тренутку паљбе, осећајући бол у ушима, у којима као да су чекићи ударали, од страховите грмљавине.

И Алексејев се необично зачуди кад у паузи између два плотуна, још пре рике сигнала, на палуби крај задњег дела топа, са хуком букну муњевит затворено-црвени пламен. Кад спласну, Алексејев опази на топовском заклону потклобучену и поцрнелу фарбу, угнућа и просечене рупе на челичним таблама палубе, опружено потрбушке тело заповедника топа Љуљкоа са чудно раширеним рукама.

Алексејев избриса очи од чађи и саже се да

дигне наредно зрно. Али, на своје запрепашћење, није га могао дићи. Одузета лева нога се сави и он незграпно седе на палубу. Претрнуо, погледа малаксалу ногу. Панталоне од мушеме биле су поцепане на колону, и испод колена по палуби ширила се флека крви, бљештава на ивици.

— Ја-о! — пискаво, као жена, зајаука Алексејев.

Изнад њега наже се заповедник топа, старешина Фарафонов.

— Шта се дереш? — рече он Алексејеву. — Закачило те? Битка је то! Зар не знаш шта треба да радиш? Узми завој, преви се.

Фарафонов ухвати пробушену парчетом гране ногавицу Алексејева и с муком је распара по шаву до кука. Алексејев опази разјапљену рану изнад колена и уплаши се. Она иста малаксалост коју је осетио кад је први пут ступио на брод, и сад га обузе. Фарафонов му истрже завој из руку. Каишем од својих панталона он чврсто стеже Алексејеву ногу, намести тампон и поче завијати. Алексејев је седео, стегнутих уста, трудећи се да савлада непријатно цвокотање зуба.

— Свршено! — Фарафонов потапша шаком Алексејева по леђима. — Отпузи, гмизавче, у болницу, поздрављам доктора.

Алексејев се не могаде осмехнути на ову шалу. Довуче се по палуби до конопца за једра, устаде и, једва уздржан да не закука од ужасног бола у колону, навали се на уже и поче се кретати, скачући на здравој нози. Осврћући се на свој топ, примети да је послуга већ попуњена из резерве. Његово место заузео је риђи Серјошка Иванов. По згрченом топовском заклону већ су лупали тешки чекићи омогућујући топу кретање при паљби.

Алексејеву је било криво што је морао напустити своје место. Придржавајући се за конопац, посматрао је рад својих другова, али ново буктање затворено-црвеног пламена одбаци га од ужета и он удари потиљком о један од носача на коме је висио чамац за спасавање. Чучнувши, опази кроз

смрдљиви дим напола пребијену топовску цев и послугу разбацану по палуби. И он осети повреду топа као своју сопствену рану. Од беса крв му на-
вре у очи. Зајеца и попрети песницом према мору, у правцу где су били непријатељи. Хтеде да их изгрди најгорим речима, али се сети наједном комсомолске заклетве да никога не псује и само прошапута те речи у себи.

И одмах зачу до себе грозни узвик:

Запалила се мина!

Алексејев се окрете. На једној од мина, при-
премљених за постављање, парче гранате је разби-
ло навлаку. Растурене по палуби жуте грудвице тротила гореле су, правећи јаку чађ. Праменови ватре захватили су навлаку мине, и она је већ почела да се пуши. Алексејев се сети предавања о минама. Тротил кад гори на ваздуху није опасан. Али у разбијеној мини налазили су се живини упаљачи и тетрил. Ако се загреју, они ће експлодирати и онда ће букнути тротил, па ће се то пренети и на остале мине.

Неко, опаљена лица, у поцепаном радничком оделу, протрчавши поред Алексејева, прискочи за-
паљеној мини и вукући је црним, огуљеним до крви рукама, трудио се да је одгура на ивицу брода. Али тешка мина само се љуљала. Један човек није могао изаћи на крај с њом. А у близини никога није било. Ваљали се мртви и превијали се рањени. Онда, забора-
вивши на рану, диже се на ноге и, не гељајући по-
трча у помоћ усамљеном другу. У томе човеку о-
смугљена лица није препознао увек накинђуреног Фарафонов.

— Запни! — викну Фарафонов, исто тако не препознавши помагача. — Гурај! Још! Још мало! Тако!

Мину у размацама догураше до ивице брода. Последњом снагом која им остаде, црвеномаринци-
ма пође за руком да је пребаце преко ивице, и она, високо запљускујући нестале у дубини. И у том тре-
нутку Алексејев се јаучући ухвати за ногу и стро-

пошта на палубу, уједајући зубима своју шаку од неподношљиво јаких болова.

Фарафонов пређе руком преко чађавог лица, саже се, зграби Алексејева и, пребацивши га преко рамена, пође у превијалиште.

Навигациони официр спусти поклопац на сандучету са хронометром и диже руку да салутира:

— Постављање мина је завршено, друже капетане друге класе. Укупно је постављено са два миноносца сто деветнаест мина. Сто двадесету је на нашој палуби погодило парче гранате и она се запалила. Старешина Фарафонов и рањени црвеномарицац Алексејев успели су да је пребаце преко ивице брода, отклонивши катастрофу.

Капетан друге класе Магљидзе климну главом.

„Сјајни момци, изванредни момци — помисли он, гледајући у навигационог официра. — Ето — каква је наша момчад. Дивота је са њима живети, борити се и побеђивати. Па и умирати није страшно!“

— У реду! — кратко рече он навигатору и окрете се команданту „Грубијана“:

— Узмите правац према „Муњи“. Пловити пуном паром. Пожуримо!“

Миноносци окренуше кући. Читав сат командант ескадре није одвајао поглед с истока, где је заостала „Муња“. И кад осматрачи опазише миноносац, Магљидзе пуви пут у току два дана осети глад.

— Донесите ми два-три сендвича и што јачи чај, — рече он ордонансу и поче пунити лулу.

„Грубијан“ прође поред саме „Муње“. На палуби оштећеног брода стајала је постројена с једне и друге стране посада, на мосту се белела презијена командантова глава. Ратна застава „Муње“ лепршала је на задњој катарци, поздрављајући заповедника, и на „Грубијану“ зачуше се лагани, метални звуци химне.

— Јавите „Муњи“: „Спремите се да прихватите ужад“.

Заставице семафора отпочеше своју компликовану игру у ваздуху. Са „Муње“ су сигнализирали одговор: „Лепо видим“. Затим су заставице на њеном мосту дуго узлетале, сигнализирајући дугачку реченицу:

„Молим за дозволу да самостално пловим у базу, — читао је командант ескадре, — оштећења су поправљена, могу да пловим са десет чворова без опасности по брод.“

— Баш је чиков! — задовољно одахну Магљидзе. — Јавите му: „Заповедник изражава задовољство“. А ја идем рањеницима.

Алексејев је лежао на болничкој постељи. После инјекције морфијума и поновног превијања, које је извршио лекар, нога више није болела већ само лагано тиштила. Лежао је са рукама иза потиљка и мислио како ће написати писмо Тањуши Будкиној, тракторки другог одељка, како ће јој описати своју прву битку и рану и како ће Тањуша читати његово писмо свима пријатељима.

Нечија сенка заклони му сунчев зрак који је продирао кроз округло прозорче на кабини. Алексејев нехотице окрете главу и у висини кревета опази лице команданта ескадре. Он се трже, покушавајући да се дигне, али снажна рука га врати на јастук.

— Лезите, друже Алексејеве. Одмарајте се! Како се осећате? Је л' вам много тешко?

— Сад је добро, друже капетане друге гласе, — одговори Алексејев, — мало нешто. Али кад сам мину гурнуо, онда ме у колену тако севнуло, да ми је море заиграло пред очима.

— Како сте се усудили да са повређеном ногом мину гурате? — упита Магљидзе.

Алексејеву се учини да му заповедник то за-

мера. У очима му навреше сузе и он извињавајући се рече:

— Па тако, друже капетане друге класе, јер да је она експлодирала, сви би одлетели у ваздух... Ја сам и на ногу заборавио кад сам видео да она, проклетија, гори, а друг старешина Фарафонов сам се са њом бакће. Оппростите ми, ако сам погрешно урадио...

Он заћута и нервозно поче пипкати прстима крагну од кошуље. Командант ескадре погледа у лекара који је стајао до њега, журно скиде поглед и брзо изађе.

Увече, командант „Муње“ је седео у салону команданта ескадре и излагао му своје мишљење о оправци миноносца.

Он се рђаво осећао. Малаксао је од рана. Болела га је рука, глава му је прштала од бола. Али се трудио да изгледа ведар. Очекивао је да га по свршетку излагања командант ескадре изгрди због невештог скретања и оштећења брода. Можда ће га чак предати и суду. И, одуговлачећи тај тренутак, Каљињин је био одвећ глагољив. Али ипак је морао завршити. Он ућута, оборивши очи.

— Па, шта је с тим, слажем се, — зачу он глас Магљидзеа, — и захваљујем вам на енергичном раду око спасавања брода.

Каљињин горко уздахну.

— Ех, — изусти он тужно, — зар сам на то мислио, друже капетане друге класе, кад сам полазио у експедицију! Сањао сам о јуначком делу, а испало је ђаво би га знао како. Па бар да сте ме изгрдили!

Командант ескадре је ћутао. У салону се чуло само пућкање распаљиване луле. Ваздух је био испуњен сладуњавим плавим димом. И Магљидзе рече:

— Јуначко дело!... А шта је то јуначко дело? Врло је занимљиво! Нико то не схвата: Црвенома-

ринац Алексејев извињавао ми се што је учинио јуначко дело... Командант миноносца Каљињин сматра за природно да и даље командује бродом кад је и њему самом потребно озбиљно лечење у болници... А ми се заносимо теоријама о јуначком делу... Баш смо филозофи!

Каљињин испод ока погледа у команданта ескадре, и у очима му сину лукава варница. Он устаде.

— Дозволите ми да кажем, друже капетане друге класе. Ја такође познајем једног команданта ескадре, који не примећује да је примио на себе велику одговорност да настави и да доврши операцију под онако тешким околностима које су биле проузроковане грешком потчињеног... Ето шта је јуначко дело!

— Далеко си отишао! — иронично промрмља Магљидзе. — Бунцаш, свакако, због рана, капетан-лајтнанте?... Иди па се испавај. Доцкан је!

Октобар—децембар 1941 године.

СТАРЕШИНИН ПОКЛОН

Размазујући по образима чађ, крв и сузе, шофер тенка седео је у рову, ослоњен леђима на грудобран и плакао је јецајући као трогодишњи малишан, коме су мангупи отели вољену играчку. Уосталом, речи које су пратиле плач, ниуколико нису личиле на децје брбљање. Тенкиста је грдио Немце таквим изразима да су се чак и морнари са задовољством смешкали.

Тенкиста је био узбуђен и љут као ђаво. Немачка граната пробила му је кулу на тенку, убила команданта и митраљесца и запалила тенк. Шофер је једва стигао да искочи. Обузет пламеновима ватре, он се као чигра окретао на земљи, гасећи тежином свога тела одело које је горело. Затим је опечених руку, сав чађав, покушао да стигне два друга тенка који су се повлачили после неуспелог напада, али они су брзо одмицали, журећи да се извуку из домашаја артиљериске ватре. Тенкиста је викао и псовао за њима, трчећи кривудавим трагом зеца, повијајући се од куршума који су зујали као раздражене пчеле. Један му је окрзнуо образ, други га опрљио дуж ребара, пре но што се он, задихан од умора и једа, пребацио преко грудобрана и скотрљао на дно рова код морнара.

Морнари му превили слабину и намазали јодом дангу на образу. Послушно је подносио ове процедуре, ћутке, дишући дубоко, гледајући црвеномаринце избуљеним плавим очима.

Али кад му бродски артиљерац Тарасјук пружи мањерку воде, тенкиста изненада љутитим по-

тезом одгурну руку црвеномаринца, тако да вода из мањерке запљусну земљани зид рова, и љутито прогунђа:

— Лочите сами! Још мало па да ме млеко послужите? Не пада вам на памет чиме човека треба поткрепити. И ви сте ми морнари, сотоне једне!

Црвеномаринци прснуше у смех, гледајући увређено лице госта. Старешина Кљименко, намигнувши доброћудно на другове, отшрафи чашу на заплењеној официрској чутурици, напуни је до врха и пружи тенкисту. Пиљећи у течност, он вешто искапи, као луд цимну главом, закашља се и испусти чашу.

— О-хо-хо, — рече он после паузе, — ала је јака, замало дах да изгубим!

— Није ни чудо, — одговори Кљименко, дижући чашу, — од деведесет шест гради је. Ми смо морнари, а не инсекти, да се забављамо оном од четрдесет.

Намах опијен од узбуђења и алкохола, тенкиста поче надугачко причати о томе како је уништен његов тенк и на крају горко заплака:

— Зар сте у стању то да схватите? — зајеца он, презриво одмеравајући црвеномаринце. — Ала је то био тенк, још какав тенк! Као да је живо биће. Чукнем га каткад по оклопу, а он сав забруји, као да ти рзањем одговара. Био је то прави касач, а не тенк.

И, сетивши се ненакнадивог губитка, тенкиста упути Немцима такве жеље, да црвеномаринци завришташе од задовољства. У том тренутку појави се командир чете, старији лајтнант Петров, који је дошао са командантског места да види тенкисту о коме су му јавили.

— Момак је очајан, — полугласно, обазриво рече командиру Кљименко, — другови му изгинули и тенк му изгорео.

— Па што слини, као жена? — Петров пре-
жорно погледа испод ока тенкисту.

— Дозволите да вас известим, друже старији
лајтнанте, — меко и убедљиво подвуче Кљименко,
— да овај плач није из женске категорије... Него
као да је коњички.

— Коњички? — Шта му то значи? — и лајтнант
високо диже од сунца избледеле обрве.

— То сам, да извинете, у књигама читао... От-
прилике, рецимо, убију Козаку коња, он стане изнад
њега и плаче, јер постоји нека љубав према живом
бићу. А тенкисту је тенк — исто што и коњ. Он га
тако и зове — касач. Касач, вели а не тенк.

Петров пригуши осмејак. Као млад човек волео
је да се прави прекаљени војсковођа и стрепео је
да изгуби ауторитет командира.

— Глупости вам падају на памет, друже ста-
решино, — рече он извештаченим гласом, — одве-
дите тенкисту у заклон. Нек се испава и смири. А
увече га упутите у јединицу, у противном увешће га
или у погинуле или у дезертере.

Старији лајтнант се окрете и упути на КП*). Цр-
веномаринци одведоше тенкисту. У рову се настави
обичан рововски живот. Старешина Кљименко поче
завршавати доручак, прекинут доласком тенкисте.
Жваћуће хлеб и сланину, замисли се. Необично му
је жао било овог ватром опаљеног момка, који је
тако тешко доживљавао губитак свога тенка. Кљим-
енко га је добро разумевао. То исто се догодило
недавно и старешини, после пропасти брода. До-
душе, он ни сузу није пустио, па ипак... Разне су на-
рави у људи. Али ноћу је старешина тешко сањао
миноносца „Чувара“, плавичасто-сивог, као морски
талас у тмуран дан, брзог, снажног, који је правио
кљуном пенушави бели огромни вал. Кљименко га
је видео као на јави, и видео је себе како као не-

*) К(омандни) П(ункт)
— Пр. пр.

Место за командовање.

кад командује топом на задњем делу брода. Будео се осушених уста. На душу му је падала чама за бродом који се налазио сад дубоко под водом у смрдљивом зеленом муљу. Старешина је стезао песнице и дуго није могао заспати. И узалуд је лајтнант Петров назвао тенкисту женом. Сузе његове биле су дивне — јетке, мушке сузе.

Старешина је желео да учини за тенкисту нешто од срца, нешто што би обрадовало момка и вратило му изгубљену равнотежу. Али не могаде измислити ништа паметно, уздахну и по навици брижљиво истресе са колена мрвице, ма да су после тромесечног седења у рову панталоне добиле такав изглед да им никаква вештина није могла вратити некадашњу поморску елеганцију.

Затим се Кљименко диже, пружи руку и пажљиво узе своју пушку за прецизно гађање, наслонјену на грудобран. Пажљиво одмери бронирану цев боје враниног крила и дурбин за нишан. Загледа у фишеклије — биле су пуне шаржера. Опипа са стране торбицу са двама ручним бомбама марке „Ф-1“ — које се обично зову „фење“. Све је било на своме месту и у реду. Старешина уздахну, сетивши се оних срећних дана кад је био заповедник топа. А сад мора седети у земљи, као пољски пацов, и пуцати из пушке.

Упочетку старешини се никако није свиђала промена струке. Топово рикање било је снажно, јако, у басу, и цела његова компликована конструкција, потчињена старешини заједно са људима, уливала му је поштсвање према самом себи — као заповеднику овог оштроумног механизма.

Пушка је после тога била исувише једноставна. Али, она је имала и позитивне особине. Дозвољавала је да се очигледно, и то одмах, виде резултати њеног дејства. Дурбин за нишан прецизно је показивао солидне рупице, које је она правила на немачким лобањама. И старешина се брзо заљубио у

пушку. Она је била прави пријатељ, с њом је водио бригу само о себи.

Кљименко пребаци пушку на леђа. Дошло је уобичајено време његовог свакодневног лова на Немце. Он прође дуж рова до узаног пролаза који је водио у ничију земљу и поче пузити по њему. Пролаз је престајао пред путањом која је водила на брежуљак, који је сав био у бодљикавом жбуњу. Старешина претрча у шипраг, провлачећи се кроз грање, начичкано ужасним бодљама од пет сантиметара. Пузио је обазриво, загледајући, не испуштајући из вида ни један сумњиви детаљ. У његовом раду друкчије није ни могло бити: негде су се могле скривати цеви туђих пушака које су вребале његову главу. Жбуње је постало ређе. Кљименко прилеже да одахне. До означеног места није било далеко. А то место је још јуче скренуло пажњу старешини. Узани јарак са коритом пресушеног планинског потока у који се спуштала падина узвишице, обрастао коровом и опустео, од јуче је сумњиво оживео. Док је Кљименко лежао у жбуњу, на дну су промицали, напред и натраг, немачки војници. Старешина се узруја. Кога ли ђавола траже Швабурије у овој рупи? Можда постављају тамо осматрачницу, можда — слагалиште муниције или бензина, или још неко зло?

Да би дознао то, старешина је морао да се пребаци преко јарка и да се успентра на супротну падину. Можда ће пасти добар лов и поћи за руком да одмах наниже петорицу, па и више Шваба. Уздржавајући дисање, Кљименко се поче котрљати низ падину, крећући се од камена до камена. Одједном се накомстреша. Иза завијутка јаруге допирало је потмуло фрктање и шкргут. Личило је као да се доле провлачи тешка и велика звер. Кљименко се сјури напред и припи уз одваљену стену. Фрктање је постајало све јаче и старешина у себи опсова кад опази немачки тенк како се вуче. Примицао се и љуљао незграпно надмен. Кљименко је лепо видео црно-

беле крстове на његовом чађавом оклопу. Оштра жаока топа вртела се на све стране и њушкала пут.

— Гле ти отровнице, — прошапта старешина, — хоће да напипа наш бок.

За тренутак би му криво што му је у рукама пушка, а не топ са задњег дела миноносца „Чувар“. Ех, мајко моја! Како бих распалио из топа по овој челичној грдосији — ала би то била комедија! А шта можеш с пушком урадити? Пуцати у отворе?... Побећи ће.

Тенк се примицао, крцкајући трошни шљунак. Кљименко је лежао непомично, и наједном на његовим уснама поче се лагано јављати осмех, чудан, дрзак и самопрегоран за ситуацију у којој се налазио.

Опипа о појасу са стране дршку ножа, извади га из кожне каније, опроба врхом прста оштрицу и врати натраг. Тенк се довуче до стене, иза које се притајио старешина, и Кљименко постаде спљоштен и неприметан, као гуштер који се сунча на камену. Није спуштао са тенка свој оштри продирни поглед. Наједном се капак на кули диже и помоли се тенкиста. Глава његова у кожном шлему, налик на фудбалску лопту, лагано се окретала на мршавом дугачком врату. Очигледно да га је извиђање умирило. Он нешто гракну и изгуби се, треснувши поклопац. Кљименко се не маче, док тенк не прође поред њега. Онда, скупивши се као мачка, притискујући с леве стране уза се пушку, старешина се нечујно сјури доле, стиже тенк и у тихом залету нађе се на његовом врелом челичном оклопу. Он чучну крај куле и извуче нож. Срце му је куцало жудно и љутито. Тенк, фркћући, дробио је шљунак, не примећујући дрског морнара на својим леђима. Кљименко је чекао. Капак се на отвору затресе и диже. Старешина се претвори у клупче. Капак се уз звуку пребаци и Немац се извуче до појаса, као ђаво из бунара.

Његове запрепашћене водене очи сударише се са бесним погледом старешине. Јаукнувши, Немац потеже руком за капак на отвору, али оштрица се већ зари у његов врат, испод каиша од шлема. Тенкиста закркља и стропошта се унутра. Из тенка се разлеже узбуђен узвик. Не губећи ни тренутка, Кљименко извади из торбе „фењку“, извуче осигурач и гурну бомбу унутра, затворивши капак. И сав се испружи на тенку.

Потмула детонација уздрма оклоп и пренесе се на старешинино тело тако снажно као да га је неко млатнуо тешком даском по леђима. Капак на отвору одбаци талас експлозије и из тенка шикну колут горког дима.

Затим се разлеже отегнут јаук и престаде. Без размишљања, старешина пребаци ноге преко отвора и скочи доле. Под ногама осети неку меку неотпорну масу. У тенку је било мрачно и мирно, и старешина зачу убрзано капање и схвати да то цури на дно тенка непријатељска крв. Он се стресе од гађења и саже се. Под ногама му је лежало тело. На задњи зид тенка залепило се нешто што је личило на гомилу згужваног одела, немарно стрпаног у угао. Старешина се окрете предњем делу и отвори челични заклон. Очи му већ навикоше на помрчину и он опази шофера који се срзоао на полуге. Кљименко га ухвати за врат и привуче себи. Глава Немца се тромо заметну натраг. Очи му беху затворене.

„Да л' је липсао?“ — помисли старешина.

То му беше криво. Кљименко је рачунао да ће бомба само ошамутити шофера, заштићеног оклопом. Тенк је био заплењен, али старешина је имао своје планове, који су побркани шоферовом смрћу. Кљименко се ништа није разумевао у руковању овом корњачом која тутњи. А оклевати се није смело. У сваком тренутку иза окуке јарка могли су навалити Немци. Додуше, експлозија у затвореном тенку није била јака, али и то беше довољно да

привуче пажњу. А треба Немци само да нападну па да се победник одмах претвори у побеђеног.

Немац, који је лежао на полугама, наједном поче мрдати и зајеча. Кљименку олакну. Могао би, свакако, брзо повратити Швабу једним добрим гутљајем, али му беше жао да потроши свету мученицу на овакву гнусобу. Освестиће се и онако.

Немац је дубоко дисао и безизразно бленуо у морнара.

— Немој да се правиш Тоша! — дрекну Кљименко. — Терај тенк према нашим, змијурино једна!

Немац промрмља нешто и диже увис уздрхтале руке.

— Гле ти куге једне! — изгрди га Кљименко. — Шта ми ту гунђаш? Терај тенк, јер ако те млатнем, ни тата ни мама ти неће помоћи!

Али га Немац није разумео. Буљио је у старешпину само уплашеним очима.

„Не може да ме разуме, — љутито помисли Кљименко, — како ћу сотони то да објасним?

Штета би било испустити из мреже овакву рибетину. Шта да радим? У торбици се налазила још једна „фењка“. Да дигне руке од свега, да је стави под мотор и да брзо сврши и са тенком и са Немцима?... Али, желео је нешто друго. Упорно напрежући своју свест, желео је да брзо извуче из ње непослушну, љигаву, али тако потребну реч.

„Како оно беше?... Гле белаја!... И политрук нам је држао о томе предавање — тако су се звале новине немачке обавештајне службе... Јој, сетио сам се!...“

Он провуче ногу кроз отвор и гурну Немца штиклом у леђа.

— Форверц... социјал-издајниче!... Форверц, цигерице ти се распукле! — дрекну он.

И Немац преплашено заклима главом:

— Форверц... Их ферштее... ја... ја...

— Дабоме, ти, а не ја, — викну старешина. —

Пуном паром, цукело једна, не саботирај, иначе ћу те залепити!

Немац укључи куплунг. Мотор затутња, и тенк јурну, заигравши по каменитом дну јаруге. Кљименко се помоли кроз отвор. Тенк је јурио, љуљајући се, као брод кроз буру, и тако, пуном брзином, излете на отворено поље. Кад угледа познату земљану траку драгог му грудобрана, Кљименко врисну од радости и наједном се стропошта у отвор. Неколико куршума уз прасак удари у оклоп, и старешина се досети, да су момци, који ништа нису знали о догађају, схватили његову појаву као јуриш непријатеља и дочекали га паљбом. Он скиде капу, натаче је на бајонет и, истуривши је напоље, поче њоме махати.

Куршуми престадоше крцкати по тенку. Тада Кљименко рескира и намах се диже до појаса, и даље машући капом и вичући:

— Лакше, момци! Не лармајте! То сам ја... Кљименко! Разумејте, Кљименко!

Тенк из залета прескочи ров, и старешина опет гурну Немца.

— Швабо, фертиг! Кочи, стигли смо.

Морнари уз кикот нагрнуше на тенк. Кљименко се сав помоли, вукући за врат Немца. Радостан и знојав, он одозго погледа другове и скочи на земљу.

— Прихватите Швабу... Досетљив је, није му Адолф до краја завртео мозак.

Пријатељске руке прихватише старешину, и он полете увис, преврћући се у ваздуху.

— Батал'те галаму! Каква је то прослава?

Кад другови престадоше, једва се држећи на ногама, Кљименко се испрси.

— Друже старији лајтнанте, старешина Кљименко се из извиднице вратио на заплењеном тенку.

— Ништа не разумем, — рече Петров, — одакле му тенк?

— Па, ја сам га дотерао, — збунивши се на једном, тихо рече старешина.

Лајтнант Петров оштро погледа у њега, приђе тенку, критички га одмери и на лицу му сину широк, сасвим дечачки осмејак, збацивши потпуно маску суровог ратника.

— Ала је колосалан! — процеди он. — Навратићете после к мени и поднећете детаљан извештај. А сад се мало одморите и доведите себе у ред.

Кљименко, пратећи лајтнантов поглед, погледа у своје ноге. Чизме су му биле кржаве.

— Разумем, — одговори он и затапка у месту.

— Де, имате ли још нешто да кажете? — упита Петров, опазивши да старешини саме речи извиру на уста.

— Хтео сам поводом онога... Дозволите, друже лајтнанте, да поклонимо овај Швабин ибрик оком нашем тенкисту?... Ја сам се због њега и мучио. Било ми жао момка. Много је патио за својим тенком...

— Дозвољавам, — одговори лајтнант, и глас му чудновато задрхта.

— Момци, доведите тенкисту! — радосно узвикну Кљименко.

Тенкисту довукоше из рововског заклона саживог, у недоумици. Збуњено је трептао очима, одмеравајући тенк, Кљименка, морнаре. Старешина га потапша по рамену.

— Узми, брајко, — рече му он љубазно, — цабе ти га дајем, зато што смо браћа по оружју. — Ми — вама, ви — нама. Тамо је унутра мало прљаво, али ти сам то уреди. А уосталом, тенк је исправан... Нек те вози овај касач, колико ти душа хоће... И, не очекујући одговор, окрете се тако хладно као да му је већ давно досадило да поклања тенкове.

ЈУНАЧКО СРЦЕ

Стајао је пред капетаном — прѣаст, крупних јагодица, у поткраћеном капутићу са црвенкасто-жутом јаком од вуненог дабра. Његов округли носић је помодрео од леденог степског сувог ветра. Испуцане, поплавеле усне су дрхтале, али црне очи су нетремице гледале и готово строго биле упрте у капетанове очи.

Није обраћао пажњу на црвеномаринце који су га из радозналости окружили, њега, необичног тринаестогодишњег посетиоца батерије — овог грубог света одраслих и барутом опаљених људи. Није био обувен онако како је било потребно у то време: имао је сиве платнене ципеле, излизане на врховима, и стално се премештао с ноге на ногу, док је капетан разгледао спроводни акт, што га је донео из штаба отсека црвеномарица за везу, који је и довео дечка:

„... био је задржан јутрос испред ровова... По његовим исказима, он је у току две недеље посматрао немачке снаге у рејону совхоза „Нови пут“ ... упућује вам се као лице које може бити корисно за батерију...”

Капетан сави акт и задену га за рукав бунде. Дечко је и даље мирно гледао у њега.

— Како ти је име?

Дечко се испрси, избаци подбрадак, и покуша да тресне петом о пету, али лице му се опусти од бола, уплашено погледа у своје ноге и, покуњен, журно рече:

— Николај Вихров, друже капетане.

Капетан погледа у његове ципеле и заклима главом.

— Твоји влажни краци нису сезонски, друже Вихрове. Јесу л' ти промрзле ноге?

Дечко обори очи. Из све снаге се трудио да задржи сузе. Капетан помисли на то како се он пробијао ноћу у овим ципелама, по степи, као челик чврстој од мраза. Па и њему би зима. Стресе раменима и, пошто помилова дечка по црвеном образу, рече:

— У реду! Код нас влада друкчија мода у вези с обућом... Лајтнанте Козубе!

Мали дурашан човек, лајтнант, салутира капетану.

— Наредите интенданту да одмах пронађе и да ми донесе у склониште најмање сукнене чизме.

Козуб касом отрча да изврши наређење. Капетан ухвати дечка за раме.

— Хајдмо у моју кућицу. Пошто се огрејеш — поразговараћемо.

У командантовом склоништу, пуцкарајући и букћући, горела је пећ. Црвеномаринац је чаркао жарачем жар. Неранџасти одблесци треперели су на белом зиду. Капетан скиде бунду и обеси је о куку. Дечко, осврћући се, стајао је крај врата. По свој прилици, њега је запрепастила ова подземна соба на сводове, која је блистала емаљастом белином риполина, обасјана јаком светлошћу лампе.

— Свуци се, — рече му капетан, — код мене је овде врело као на артској плажи у јулу. Греј се!

Дечко збаци с леђа капутић, педантно га сави окрећући на наличје и, пропевши се на прсте, обеси га преко капетанове бунде. Капетану се допаде његова пажљивост према одећи. Без капута дечко је изгледао мали и врло мршав. Капетан помисли да је, свакако, необично гладан.

— Седи! Прво да се зложимо, после да радимо. Постојао је, знаш, у старо време некакав војсковођа, који је казао да пут до војниковог срца

иде преко стомака. Био је прилично разборит сељак. Борац са пуним стомаком вреди колико пет гладних... Волиш ли јак чај?

Капетан напуни до врха своју дебелу шољу од фајанса течношћу затворене боје која се пушила. Отсече велико парче белог хлеба, намаза га бутером за прст дебљине и украси тај изум читавим пластом сувог мяса. Дечко готово уплашено погледа попреко у тај грандиозни сендвич.

— Стави шећер!

И капетан примаче госту престругану чауру за топ од шест милиметара, препуну плавичастих, блиставих као снег, комадића шећера. Дечко испод ока погледа капетана чудним погледом, обазриво узе најмање парче и стави га крај шоље.

— Охо, — насмеја се капетан, — ти си се баш одвикао од слаткиша. Код нас се, брајко, тако чај не пије. Тиме можеш само течност покварити.

И он уз прасак бућну у шољу огроман комад шећера. Мршаво лице дечаково се згрчи и из очију се почеше лити на сто несавладљиве, врло крупне сузе. Капетан уздахну, примаче се и загрли коштуњава рамена госта.

— Де, којешта! — рече он весело. — Мани! Било па прошло. Овде ти нико неће ништа нажао учинити. Имам, знаш, исто такво мајмунче као што си ти, дабоме, само му је име Јурка. А у свему сте — као две капље, и нос му је као дугме.

Дечко брзим и стидљивим покретом обриса сузе.

— Ово... ја тек онако, друже капетане... не слиним због себе... Сетио сам се мајке.

— Тако, — отеже капетан, — мајке? Зар ти је жива мајка?

— Жива је, — и дечакове очи синуше, — само гладујемо. Мајка је ноћу на ђубришту немачке кујне скупљала кожомуре од кромпира. Једном је затече стражар. Па кундаком — по руци... Још ни сад не може да је савије...

Он стеже зубе и у очима му ишчезе разнеженост. У њима се појави суров и оштар сјај. Капетан га помилова по глави.

— Стрпи се... Избавићемо мајку. Лези, отспавај мало.

— Дечко молећиво погледа у капетана.

— Доцније... Не спава ми се. Прво да вам испричам о њима.

У његовом гласу осети се нека прекаљена одлучност, да капетан попусти. Он пређе на други крај стола и извади бележник.

— Добро, хајде!... Шта мислиш, колико има Немаца у совхозу?

Дечко одговори брзо, без замуцкивања:

— Пре свега — пешадиски батаљон. То су Баварци. Сто седамдесет шести пук двадесет седме дивизије. Допутовали су из Холандије.

Капетана зачуди јасна прецизност одговора.

— Откуда ти то знаш?

— Видео сам на палетушкама бројеве. Чуо сам кад су ћаскали. Са немачким сам у школи добро стајао, све разумем... Затим чета мотоциклиста са машинкама. Вод осредњих тенкова. Два ДОТ-а*) са пољским и противавионским топовима. Они су се јако утврдили, друже капетане. Стално су цемент камионима довлачили. Вирио сам кроз прозор.

— Да ли можеш тачно обележити место где се налазе ДОТ-и? — упита капетан, нагињући се напред. Он одједном схвати да се пред њим не налази обичан дечко, већ, врло будног ока, паметан и прецизан извиђач.

— Велики ДОТ се налази у бостану иза гумна... А други...

— Стоп! — прекиде га капетан. Одлично је то што си ти тако добро све испитао. Али, знаш, ми у твоје совхозу нисмо живели. Ми не знамо — где

*) Д(олговременнаја) О(гневаја) Т(очка) — Артиљеријска утврђења од армираног бетона. — Пр. пр.

је бостан, где је гумно. А поморска артиљерија, пријане, од двестапедесет милиметара је озбиљна ствар. Ако почнемо гађати на памет, можемо велику штету направити пре него што погодимо циљ. А тамо има и наших људи... Тамо је и твоја мајка...

Дечко погледа у капетана с неверицом:

— Па зар ви, друже капетане, немате мапе?

— Мапу имамо... али да л' би могао по њој да се снађеш?

— Којешта, — рече дечко с немарном надменошћу, — мој је тата геодета. Па и сам могу да цртам мапе... Тата је сад такође у војсци, командант инжењераца — додаде он охоло.

— Дакле, ти ниси дечко, већ ризница, — нашали се капетан, развијајући на столу мапу штаба од „један цол према пет стотина метара“. Дечко клече на табурет и наже се изнад мапе. Лице му живахну, прстом се заустави на мапи.

— Ето, рече он, смешећи се сав срећан, — све је као на длану. Ала имате дивну мапу! Детаљну, као план... Ето, овде иза јаруге се налази старо гумно.

Без грешке се сналазио на мапи, као искусни топограф, и убрзо читав низ црвених крстића, убежених капетановом руком, начичкао је мапу у свима правцима, према фиксираним циљевима. Капетан је био задовољан.

— Врло добро, Коља! — хвалећи потапша он дечка по рамену. — Изванредно!

И дечко за тренутак престаде бити извиђач и детињасто се приљуби образом уз капетанову шаку. Милошта му врати његов прави узраст. Капетан сави мапу.

— А сад, друже Вихрове, као што дисциплина налаже — на спавање!

Дечко се није опирао. Очи су му се склапале после јела и од топлоте, он слатко зевну, и капетан га с милоштом намести на свој кревет и покри га својом бундом. Затим се врати столу и прихвати

се сређивања података за наредну операцију. Занео се и није водио рачуна о времену. Тихо дозивање прекиде га у послу.

— Друже капетане, колико је сати?

Дечко је седео на кревету узнемирен. Капетан му одврати шалом.

— Спавај! Шта се распитујеш за време? Чим отпочне борба — пробудићемо те.

Дечаково лице се натушти. Он поче говорити брзо и упорно.

— Не, не! Ја морам натраг! Мами сам обећао. Помислиће да сам погинуо. Чим се смрачи кренућу.

Капетан се зачуди. Ни претпоставити није могао да се дечко озбиљно спрема да по други пут пређе грозни пут кроз мрачну степу, који му је један пут случајно пошао за руком. Капетану се учини да се његов гост још није сасвим расвестио и да говори кроза сан.

— Глупости! — наљути се капетан. — Ко да ти дозволи? Ако те Немци не ухвате, онда те у совхозу могу погодити наше гранате. Спавај.

Дечко се натмури и поцрвене.

Немци ме неће ухватити. Они су ноћу због мраза по кућама размештени. А ја све богазе знам на памет... Молим вас, дозволите ми.

Молио је упорно и непрекидно, и капетан за тренутак помисли: „Да није, случајно, цела малишанова прича — смишљена игра, превара?“ Али уневши се у ведре дечије зенице, одбаци ту претпоставку.

— Па ви знате, друже капетане, да Немци не допуштају ником да напусти совхоз. Ако им падне на памет да ме потраже ујутру, тешко мами.

Дечка је очигледно узбуђивала судбина мајке.

— Да... све разумем — рече капетан, вадећи сат. — Сад је пола пет. — Прошетаћемо се ја и ти до осматрачнице и још једном ћемо све проверити... Кад се смркне — испратиће те. Дабоме!

На осматрачници, истуреној до самих ивица пешадиских позиција, капетан седе за даљномер. Он угледа брежуљкасту кримску степу, покривену плавичастим тракама снега који су ветрови нанели у јаруге. Румени залазак сунчев гасио се изнад њива. На хоризонту тушtile се, као узане траке, баште удаљеног совхоза. Капетан је дуго посматрао масиве тих башта и беле тачкице зграда између њих. Затим позва дечка.

— Де, погледај! Можда ћеш маму видети.

Смешећи се на капетанову шалу, дечко погледа у окулар. Капетан је лагано окретао точкић за хоризонтално визирање, показујући госту панораму његозог завичаја. Наједном Коља се одвоји од окулара и детињски радосно повуче капетана за рукав.

— Колибица мога чворка! Моја колибица, друже капетане! На часну пионирску реч!

Зачуђен, капетан се саже до окулара. У пољу вида, штрчећи изнад мреже оголелих врхова топола, изнад зеленог крова измрљаног рђом, црнео се на уздигнутој мотки сићушни квадратић. Капетан га је видео сасвим разговетно на отворено-сивом небу. И то га наведе на неочекивану мисао. Ухвати Кољу испод руке, одведе га у страну и тихо поче разговарати с дечком, праћен забезекутним погледима црвеномарица на даљномеру.

— Јеси л' ме разумео? — упита капетан.

Дечко, сав озарен, климну главом.

Поче падати сутон. С мора дуну зимски ветар који је оштро секао. Ровом за комуникацију капетан испрати Кољу до међе. Позва командира чете, исприча му укратко ствар и нареди да се дечко пребаци неприметно преко међе. Два црвеномарица се изгубише са малишаном у мраку, и капетан је гледао за њима све док не ишчезоше беле нове сукнене чизме, које је донео дечку у склониште командантово интендант батерије. Капетан је чекао забринуто да не груну из помрчине изненад-

ни пуцњи. Али све је било мирно, и капетан се врати у своју батерију.

Ноћу није могао спавати. Непрестано је пио чај и читао. Пред свануће био је већ на осматрачници. И чим је на истоку почело свитати, и чим се на овој светлој траци могао распознати сићушни квадратић — поче командовати. Први пробни плотун са утврђења проломи тишину зимског јутра. Грмљавина се лагано разлеже изнад њива. И капетан опази како се тамни квадратић на мотки заљуља два пута и, после паузе, по трећи пут.

— Пребацили смо... удесно, — протумачи за себе капетан и нареди други плотун. Овога пута колибица за чворка није ни мрднула, и капетан отвори праву ватру са обадва утврђења. С узбуђењем артиљерца посматрао је како се у диму од експлозије дизало увис огромно комаће бетона и греда. И опет је колибица за чворка водила са њим пријатељски неми разговор. Ватра се сручи тамо где је црвени крстић на мапи обележио слагалиште бензина и муниције. Овог пута капетана послужи срећа од првог плотуна. Изнад хоризонта сину широка трака бледожуте ватре. У облаку дима изгуби се све село, кровови, мотка са тамним квадратићем. Експлозија је била страховита, и капетан забринато помисли на то шта ли је све направила ова експлозија.

Зазвуча телефон. Из првих ровова су молили да се обустави ватра. Маринска пешадија, која је кренула у напад, стигла је већ до немачких ровова. Тада капетан скочи у приколице мотоцикла и, не кријући се, крену пољем према међи. Из совхоза је допирао прасак митраљеза и праштање граната. Збуњени Немци, изгубивши утврђене тачке, слабо су се бранили. На улазу у село већ су лепршале веселе заставице семафора, јављајући о повлачењу непријатеља. Напустивши мотоцикл, капетан потрча право преко степе, оним путем где је до јуче појављивање човека изазивало плусак од олова.

Изнад башта совхоза вукао се беличасто-сиви дим од запаљеног бензина, и у њему је потмуло хуктала експлозија граната. Капетан је хитао ка зеленом крову између скрханих топола. Још издалека опази крај вратница шалом увијену жену. За руку је држала дечка. Кад угледа капетана, он му потрча у сусрет. Капетан у ходу диже дечка и зргли га. Али дечко, по свој прилици, није желео у том тренутку да буде малишан. Одупре се рукама о капетанове груди и отимао се из његовог загрљаја. Капетан га спусти. Коља се испрси испред њега, дижући руку до црвенкасто-жуте капице:

— Друзе капетане, извиђач Вихров је извршио задатак.

Жена која приђе, са паћеничким очима и уморним смешком, пружи капетану руку.

— Добро јутро!... Он вас је толико чекао... Сви смо вас чекали. Хвала, драги наши!

И она се поклонил пред капетаном лепим и дубоким руским клањањем.

Баш си јунак! Изванредно си се снашао!... Је л' било страшно на тавану кад смо отворили ватру? — упита капетан, привлачећи дечка уза се.

— Страшно!... Још како страшно, друже капетане, — простодушно одговори дечко. — Чим су прве гранате пале, све се заљуљало, као да се земља отвара. Замало нисам стругнуо са тавана. Али било ме срамота. Почео сам говорити сам себи: „Седи... седи!“ Па сам и остао, док слагалиште није одлетело у ваздух. А после се и не сећам како сам се нашао доле.

И, застиђен, он припи лице уз капетанову бунду, мали Рус, тринаестогодишњи херој са јуначким срцем, — срцем свога народа.

Мај 1942 године.

ПРУГАСТЕ АВЕТИ

Тек што смо заузели то село. Битка није трајала дуго, али је била свирепа. Немци су са машинкама засели на таванима, у просторијама испод пода, по подрумима. Непрекидни прасак машинки личио је на хуку безброј чекића за закивке, који су у бродоградилишту укивали нитне на трупу брода.

Са тим праском мешале су се експлозије наших ручних бомби, којима смо засипали немачка легала. И уколико су чешће праштале бомбе, утолико је ређе и слабије постајало наметљиво, одвратно цврчање машинки које је парало нерве. Убрзо је оно сасвим престало. Црвенкасти, наkisело-опоридим од бомби вукао се између кућа, излазећи у млазевима кроз прозоре и кроз подрумска окна. Уз суво шуштање и шкрипу разбуктавао се дрвени кров куће, упаљен са тавана тамо убаченом бомбом.

Ја и мој пријатељ, командир одељења, Васја Безенчук, пузили смо један до другог кроз повртњак засађен цвеклом. Кроз прозорче на тавану помоли се, црно од чађи и крви, унакажено лице. Немац, са дивљачки избуљеним очима, извијао се у прозору, покушавајући да се извуче напоље са тавана који је пламтео у ватри и где је Немац морао наћи гроб. Скренух пажњу Безенчуку на Немца. Он клече и нанишани. Немац, који се већ до кукова провукао кроз прозорче, као преломљен напола, остаде висећи главачке. Његове опуштене руке грчевито задрхташе, стегоше се и укочише.

— Нек се смири, — натмурено прогунђа Безенчук на моје немо питање, — нико га није звао да се мува по нашим таванима.

— Могли смо га живог заробити, — изустих неодлучно.

— Шта ће нам? — викну Безенчук, избечивши на мене очи, округле од љутине. — Зар још ова гуја и наш хлеб да једе? А да л' би он тебе поштедео?

Ућутах. Шта сам му могао одговорити. Немац је потпуно заслужио усијано парче олова, слично Безенчуковој ускипталог мржњи.

Црвеномаринци, пошто довукоше до куће лесте, већ су се пенетрали на кров са секирама и чакљама, које су негде пронашли, да би растурили грађу и сузбили пожар. У селу се све стишало. Митраљеви су већ клокотали изван села, даље према западу, засипајући Немце у повлачењу. Иза кућа се појави лајтнант Гаврилов. Његово младо лице пламтало је руменилом ратног узбуђења. Машући заплећеном машинком, викну:

— Вод, овамо!

Јурећи са свих страна, опколисмо лајтнанта. Али није био на окупу цео трећи вод. Недостајало је девет људи. Остависмо их на прилазима у ово проклето село.

— Ситуација је оваква, — рече лајтнант: — први и други вод воде борбу на западној ивици села и ушанчују се за сваки случај. Наш вод је ратна резерва. Наређено је да претресемо село по кућама, од дворишта до дворишта. Није искључено да су се негде сакрили Немци. Крените по двојица! Прегледајте сваки кутак! Јесте л' разумели?

— Разумемо, друже лајтнанте, — одговорисмо нимало јако и не тако сложно. Нас је још држала грозница борбе, која је пореметила наше уобичајене сложене одговоре.

Вратисмо се у источни крај села и отпочесмо претрес. Али живе Немце нисмо могли пронаћи. Наше бомбе су сјајно деловале. Завирујући у једну кућу, из које је необично упорно шиштала машинка, нехотице сам зажмурио и устукнуо. Тихо бора-

виште било је све испретурано и смрвљено од експлозије. Избледеле плаве кариране тапете све су биле измрљане масним црвеним мрљама, а у иверју од чамовог стола дизала се ужасна гомила, у којој се једва могао разазнати непријатељев леш.

Кад завршисмо претрес, скуписмо се на супротној страни села. Лајтнант нам нареди да се одморимо у заклону иза амбара, а он оде командиру чете да прими даља наређења. Наслони смо пушке на зид од греда покривен маховином и поседасмо на траву, запаливши цигарете.

Наслоних се леђима на затворена врата од амбара и, приметивши главу, гледао сам у плаветнило тихог септембарског неба, по коме су пловили облаци као од перја, одлазећи на запад, ка мору. Нисам желео ни на шта да мислим. Необично тих мир обузимао је тело, уморно од напрегнуте борбе.

И наједном скочим, осетивши да ме неко гура у леђа. По свој прилици, мој покрет је био тако нагао и нервозан, да се одмах после мене дигоше и други, ужурбано грабећи пушке, и зашкљочаше затварачи. Гледао сам у врата. Она су се дрмала од лаког притиска: очигледно да их је неко покушавао изнутра да отвори.

Одгурнувши ме, Безенчук одлучно ухвати за дрвену кваку и повуче врата к себи. Десетак наших бајонета намах се уперише у широм отворена врата.

Тамо је стајала жена. Гледала је у нас чудноватим погледом плавих, разрогачених очију. Била је млада, омањег раста. Цицана рекла ишарана жутих ружицама висила је поцепана на њеном јако задружном телу сеоске једре снаше. Развијене поцрнеле руке биле су чврсто припијене уз груди, придржавајући платнени замотуљак умрљан модрим мрљама крви.

— Ко си ти, грађанко? — строго упита Безенчук, али повуче натраг бајонет.

Жена је ћутала. Њен поглед, празан и замагљен, лагано је клизио по нашим лицима. Безенчук

понови питање. Наједном жени заигра капак на левом оку. Коракну према Безенчуку, нагло избаци напред руке, које су биле припијене уз груди. Од овог оштрог потеза покривач се откри и спаде доле. Угледасмо у женином наручју тело женског детета од три године. Избледела жућкаста бенкица задигла се до испод браде. На голом упалом стомаку залепила се усирена крв.

Ћутке погледасмо један другог. Од оштре језе накостреши нам се коса. Није имало шта да се пита. Безенчук приђе жени и, додирнувши је пажљиво за раме, муклим гласом и љубазно рече:

— А где вам је кућа, мајко? Хајд'мо. Треба окупати и сахранити дете.

Жена упери очи у Безенчука и лагано, у знак неодобравања, заврте главом. Безенчук се збуни. Приметих како му задрхташе усне.

— Полудела је, зар не видиш? — дошапнух му.

Жена се окрете према мени и поново, с истим језовитим отезањем, заврте главом, одричући моју претпоставку.

Стајали смо збуњени, не знајући шта да радимо, шта да кажемо овој скамењеној мајци. Беху потребне нарочите речи, а ми их нисмо могли наћи. И док смо се трудили да их се сетимо, она проговори сама. И глас јој је личио на нејасан жубор воде, која тече ноћу по каменитом дну јаруге.

— Шта сте стали? — Шта гледате? Они су је убили! Убили ми ћерку! Шта гледате? Стигните их. Истерајте из њих црне њихове душе... Шта чекате? Шта је? Плашите се? Кукавице!... Кукавице!

Глас јој је био језив зато што у њему не беше ни бола, ни беса, ни злобе. Био је једноставан и безизразан. Мртав, као и дете у њеном наручју.

— Мајко! Мајко! Немојте тако!... Погледајте, свуд унаоколо леже ваши душмани. Ми их нисмо жалили, нимало... Ми смо се њиховом смрћу, мајко, наплатили за ваше дете... Нисмо штедели ни наше

животе, мајко, да више свет не пати од ових џелата... Зашто нас грдите, мајко?

Жена је слушала Безенчука, непомично, гледајући у њега тужним погледом. И наједном високо диже леш девојнице на испруженим рукама према јесењем прозирном небу.

— Хајд'мо... Идем с вама!... Повешћу вас... показашу вам где је њихова јазбина... Ћерка моја зна где су се сакрили, курјаци ови... Побићемо их, до последњег. Хајд'мо!

Стајао сам, опуштене главе, као убијен, и у мени је дрхтао сваки дамар. Жена је очигледно полудела. Али Безенчуку су парале душу ове речи, овај мртви и чемерни глас. Сав се згрчио и, држећи жену за уздигнуте руке, преклињао је:

— Шта чините с нама, мајко? Нашто говорити тако, то је неподношљиво. Ако ми још нешто слично пребаците, могу се и о дисциплину огрешити... Крећућу да убијам ове душмане без наређења... Умирите се, мајко!

Погледах у другове. Они се окупили око жене у страховитој немој напетости и кад би Безенчук јурнуо у том тренутку напред сви би нагли за њим, без размишљања куда и зашто.

Али баш кад је требало стиже лајтнант Гаврилов. Његов младалачки, ведри глас врати нам равнотежу. Извршујући лајтнантово наређење, крену смо међи на којој су водили борбу наши водови. Претрчавајући, освртали смо се натраг. Жена је и даље стајала на вратима амбара с издигнутим лешем девојнице, као потсећајући нас на освету и благосиљајући нас за њу.

На време смо попунили празнину између водова. Из удаљеног шумарка искочише два здепаста црна тенка, и, лијући ватру, стигоше до дренажног канала, иза чијег смо насипа посели стрељачку позицију. Иза тенкова у збијеним редовима надирала је преко мочвари немачка пешадија.

— Полудели су, — смешећи се попреко добаци ми сусед с лева. Шчопов, стављајући шаржер у пушку.

Почеше сипати наши митраљези. Изнад глава хучно прелете граната из наше позадине и испред водећег немачког тенка диже се црни стуб дима. То је тенкове гађала наша батерија. Други плотун погоди тенк. Јак жути пламен шикну из свих његових пукотина, као из бренера на примусу. Поче се окретати у месту и тресну у страну.

Али други се још кретао напред, и иза њега урлајући и пуцајући у наступању, јурили су Немци.

Из тенковског топа сукну прамен ватре. Закашљах се од загушљивог дима. Дим се повуче у страну. Низ насип је бауљао лајтнант Гаврилов. Притискивао је уста руком. Између прстију цурила је крв.

У томе тренутку разлеже се дуж фронта, од војника до војника, наређење:

— Припремите се за противнапад.

И тада поред мене диже се колико је дуг Безенчук. Он узвикну:

— Вод! Слушај моју команду!... Браћо, да покажемо жгадији ко су морнари из Кронштата... Скинимо блузе, да срцу буде лакше!

И на очиглед свих Безенчук, бабацивши руке на траг, једним потезом збаци са себе блузу. Нас као да ветар понесе. Немо и брзо учинисмо исто. Дуж јендека се залепршаше пругасте матроске мајице. Безенчук се у скоку попе на насип:

— На јуриш, браћо! За мајке наше, за жене, за све! Напред!

Брзо се пребацисмо преко насипа као талас, ћутке, без узвика.

Испред мене дугачким курјачким замахом јурио је Безенчук, снажно избацујући ноге и нисам га могао стићи, ма да сам био добар тркач на кратким стазама. У лету Безенчук стиже дежмекастог Немца и, грокнувши, сјури му бајонет у леђа. Протр-

чах поред њега кад је извлачио заглављен бајонет. Сустизао сам Немца кога сам сам изабрао. И та-ман да дигнем пушку и да га убодем, кад ме нешто до несвести јако тресну по глави с леве стране, и грудвице блата ми муњевито засуше лице.

Освестио сам се у превијалишту. Глава је била чврсто увијена завојем, који је прелазио преко левог ока. Окретох главу и, мрштећи се од бола, угледах крај себе Безенчука. Поред њега је клечала болничарка и превијала му испружену ногу.

Кад нам се сретеше погледи, Безенчук се насмеја:

— Јеси л' се освестио? Баш добро!

— Шта је било с јуришем? — упитах ја.

— Свашта је било, — одговори он, гледајући у страну, — осветили смо им се и за дете и за мајку. Ваљају им се лешине, почев од села до шумарка. Нека њихове жене сад лију сузе, нека пате.

Болничарка завеза крај од завоја и диже се.

— Е, готово је... Сад ћемо вас упутити, другови, у позадину.

Безенчук иронично погледа у њу испод ока и устаде.

— У позадину? — упита он подругљиво. — Лепо нас удесисте, сестро. Томе друштву још само ми недостајемо... Није ли ми кост читава?... Па каква онда позадина, кад рат није свршен? Хајд'мо, Вићка, у чету.

Погледах у натмуреног Безенчука, у запрепашћену болничарку, и беше ми пријатно. Па и ја устадох, поводећи се. Глава ми је брујала, као звоно. Парче мене ме окрзнуло дуж леве слепоочнице.

— Хвала, сестро, на љубазности. Остајте здрави!

Безенчук се љубазно поклонил болничарки и ухвати ме испод руке. Кренусмо — један од нас поводећи се од малаксалости, а други рамљући — према фронту. У сусрет су нам иза кућа ишла четири наша момка, спроводећи у позадину петнаест

заробљеника. Први, са увученом главом у уздигну-та рамена, корачао је дугачки обер-лајтнант, голо-глав. Ветар је њихао његову сивкасту косу.

Безенчук застаде и нетремице је гледао у Немца. Овај, осетивши туђ поглед, диже главу. Кад угледа Безенчука, наједном изгуби корак и устукну. Цело његово тело нехотице изрази преплашеност.

Спроводници нас поздравише пријатељским о-смехом.

— Здраво, инвалидска дивизијо! — узвикну Сивцов из другог вода. — Гегате у борбу?

— Зар би могли друкчије? — одговори Безенчук и, гледајући испод ока заробљеника, упита: — Куда терате ове гадове?

— У санаторијум, искези се Сивцов, — треба да мало живце опораве, јер смо их престравили баш како треба. Ето овај овде, — потегао на официра бајонет, — а када смо га заробљавали, набио главу у левкасту рупу од мине. Само му је задњи део брода вирио увис. Дрхтао је као зец. Капетан га поче саслушавати, а њему само вилице шкљоцају, ни речи није могао изустити. Затим поче нешто брбљати и рукама млатарати. Капетан нам протумачи да нас једнако назива пругастим аветима. Наше пругасте мајице нису му се, дакле, много допале.

Безенчук је и даље пиљио у Немца са злобним осмехом па лагано процеди кроз зубе:

— Пругасте? ... Ех, штета што нас не разуме, иначе бих му рекао да ће угледати код нас и ваздан других авети ... И пругасте, и у бобицама, па чак и псеће ... Ех ти, злотворе!

По Безенчуковом гласу, иако није разумевао речи, Немац осети сву дубину старешинине мржње. Још дубље увуче главу у рамена и окрете је у страну. Група крену даље. Безенчук је још дуго гледао у погрбљена леђа Немца, све док поворка не зађе иза кућа и, са гађењем слегнувши раменима љутито плуну у траву.

Мај 1942 године.

ГВОЗДЕНИ КРСТ

То се догодило за време првих убојних гађања из пушака. Старији лајтнант Варонков прегледа, саврло непријатним потсмехом, моју нетакнуту мету и, стегнувши усне, рече без узбуђења и сасвим хладно:

— Занимљиво! Одоше ваши метци баби по кисело млеко.

И уз одобравајући кикот целог вода старији лајтнант показа руком на село иза стрелишта, где смо заиста куповали код старе Карелке густо и масно кисело млеко.

Стајао сам сав црвен и љут, озлојеђено стежући прстима дрвену облогу на цеви пушке. Лајтнантова шала учини ми се неслана. Нисам био много ожалашћен због свог неуспеха. Најзад, нисам се спремао да у животу будем стрелац, већ архитекта. Чинило ми се да је много важније знати у потпуности законе Витрувија и Паладија него погађати из пушке рђаво намалано парче шперплоче, које је приказивало главу и рамена пешака неке фантастичне војске. Војни рок у морнарици био је за мене само неминовна петогодишња епизода, а архитектура — омиљено стварање и смисао целог мог живота.

Кад се вратисмо са стрелишта на брод, Варонков ми нареди да после ручка претстанем код њега у кабину.

Дођох увређена изгледа. Разговор ни мало не беше пријатан. Лајтнант се више није шалио. Строго и озбиљно рече ми да срамотим не само вод, већ и цео брод, и треба да ме је стид што као човек са

факултетском спремом гађам горе од обичних колхозних момака.

— Ви се, како ми изгледа, чак и не узрујавате и сматрате своје гађање за нормално... Али то вам ништа неће помоћи. Вежбаћу с вама засебно, и, не био ја командант, ако не направим од вас прецизног стрелца.

Хтедох му одговорити да ме титула прецизног стрелца не одушевљава много, али кад погледах у лајтнанта, уздржах се. Схватих да оваквим мудровањем могу извући дебљи крај и да пожарчим преко реда, па уздахнух и готово бојажљиво замолих Варонкова за дозволу да се повучем.

Од тога дана почеше моје муке. Док су се остали другови одмарали од вежби, док су читали, певали, забављали се — сатима сам ђоњао крај стativa за нишан праћен лајтнантовом будном пажњом. Непрестано сам дотеривао пушку помоћу огледала и без њега, окидао и гласно саопштавао, на коју се страну у томе тренутку од трзаја померила мушица: десно, лево, горе, доле... Сваким даном моје су вежбе постајале све дуже и компликованије. Проучавао сам нишане просте и оптичке, деривације, траекторије, утицаје атмосферских прилика, температуре, ветра на лет куршума и друге балистичке мудрости. Залуд сам гајио наду, да ће се лајтнанту најзад досадити да се млати са мнош. Па ја сам и њему одузимао слободно време, међутим Варонков је био нешто старији од мене, волео је да се проводи и да посећује у друштву девојака позориште и биоскоп. Али он је и даље остао непопустљив и посвећивао је све своје време вежбама са мнош.

Ослабио сам. Ноћу ме почеше мучити привиђења. Моја пушка је лутала по матроској кабини на кратким кривим ногама, које су прирасле за кундак. Прилазила је мојој постељи, љубазно се клањала бајонетом и, скидајући ручицом затварача са мене ћебе, позивала ме да се прошетам с њом испод руке на стрелиште. Низала се тако недеља за

недељом. Али на идућим гађањима ја сам, чак и не мислећи на то, постигао најбоље резултате.

Ма колико било чудновато, али, без обзира на све већу мржњу према пушци, гледао сам на њу после ових гађања са несхватљивим за мене поносом и симпатијама. И поуздано сам очекивао похвале старијег лајтнанта Варонкова.

Али он се чврсто држао своје линије. Пошто преброја једном моје поготке, процеди немарно и узгред:

— Слабачко! Сваки балавац може тако гађати!

Побеснео сам. Сад је већ у мени букнуло раздражено самољубље. Нисам схватио лајтнантов умишљени педагошки метод и одлучих да му покажем шта све може урадити наследни интелектуалац. Сад без икаквог присиљавања, и по својој жељи, поново сам стајао сатима крај статива за нишан и бубао на памет уџбенике и упутства за гађање из модерног оружја, које сам успео набавити у библиотеци ЦАФ*). Лајтнант Варонков се правио да не примећује моју ревност.

У пролеће сам му показао да могу три пут узастопце постићи највећи број погодака у којој било вежби. Варонков слеже раменима и додаде да му је уображеност увек изгледала као нераздвојна и ружна одлика моје нарави. Онда, противно свакој дисциплини, понудих му да се опкладимо у два килограма чоколаде „асорти“. Мислио сам да ћу извући своје због овакве понуде, али, супротно сваком очекивању, он пристаде на опкладу.

Ујутру кренусмо на стрелиште нашег одреда. Лајтнант намести на двеста метара од мене мету у виду војничке главе која се на махове појављивала, у коју сам морао да сручим три пут по пет метака. Намештао сам се на наслон са узбуђењем. Једва приметна тачка помањала се у даљини за тренутак. Кад се у кругу стрелишта изгубио звук од

*) Ц(рвене) А(рмије) и Ф(лоте). — Пр. пр

последњег пуцња, упутисмо се мети. Оставио сам на вољу лајтнанту да сам броји рупе, а ја сам стајао, смешећи се победнички, ма да сам осећао језу у души. Кад се лајтнант диже, имао је збуњен израз лица, али из зеница су севале неке сумњиве варнице. Он нерадо прогунђа:

— Да... ви сад гађате прилично...

Насмејах се као да мечим, и изгледало ми је да то личи на Мефистофелов смех.

„Прилично?“ То је било више него прилично. Петнаест метака погодило је чело испод шлема намалане шперплоче, у круг, чији пречник није имао више од пет сантиметара. Понеки метци су готово погађали исто место.

— Могу ли да вас упитам нешто, друже старији лајтнанте? — обратих се Варонкову.

— Молим, попустљиво одговори он.

— Хтео бих да знам, зашто, управо, треба да се мајем с пушком, кад у модерној поморској битци нећемо је се чак ни латити? Неће се водити борба прикопчаних бродова? Онда, зашто ће морнару пушка, кад битку одлучује артиљериска ватра и то на отстојању од двадесет километара? Или је то само због традиције?

Чинило ми се да излажем непобитне саркастичне мисли, и осећао сам се као победник. Али Варонков погледа испод ока моју немарно испружену ногу, мој одвећ слободни став и наједном ме поли леденим тушем командантског гласа:

— Стојте прописно кад разговарате са командантом! Где вам је нога? Ово није балет „Лабудово језеро“. И престаните са постављањем глупих питања. Видећете још шта је то пушка.

Он се окрете и пође са стрелишта. У ходу, не осврћући се, довикну:

— Добро очистите цев, сутра дођите к мени по чоколаду. Опклада је опклада, уколико сам био неопрезан да то прихватим.

Два килограма „асорти“ поделио сам са друговима из вода. Клопали смо чоколаду, смешкајући се моме успеху. Али старији лајтнант Варонков, који није могао схватити велика надахнућа људске душе, постаде за мене оличење најсувопарније формалности. Па чак ни то што сам наредбом био одређен у команду прецизних стрелаца нимало није изазивало код мене осећање захвалности и задовољства.

Другог месеца рата изненада нас поскидаше са брода и заједно са другим екипама упутише да ликвидирамо немачки тенковски продор код Кунде. Ноћу смо сменили на положају десетковану пешадиску јединицу. Положај се протезао дуж десне обале плитке речице Сељије, преко које су слободно прелазиле естонске кокошке, дрско не признајући ратно стање. У свануће старији лајтнант Варонков позва к себи шест прецизних четних стрелаца.

— На обали су вам спремна гнезда. Одмах да их поседнете по редном броју. На супротној страни Сељије налази се непријатељ. Добро посматрајте! Ко се помоли на домаћају — брисати. Гађати прецизно! За узалудну пуцњаву најстрожије ћу казнити.

Почесмо бауљати, сваки своје гнезду. Провлачио сам се између глатких стабала бреза по влажној, миришљавој трави. Панталоне и блуза спреда наједном се скроз навасише. Али се на то нисам обазирао. Пажљиво сам вукао своју прецизну пушку, бојећи се да не закачим њоме ни најмању гранчицу. Шумарак престаде. На десетак корака, баш изнад саме стрме обале, опазих свеже ископану жуту земљу крај чворноватог пања: то је било моје гнездо. Кријући се у трави, привукох се к њему. Гнездо је било припремљено испод корена исечена јеле. Завукох се у гнездо, провукох пушку између повијених жила корена и пажљиво скидох навлаку са оптичког нишана. Наместивши се што сам боље могао, прислоних око на окулар.

Преко светлוצаве, уске и као крљуштима покривене реке налазила се иста оваква песковита обала са проређеним брезама. Кроз лишће које је на ветру као у грозници треперило у даљини су се назирале две полупорушене шупе. По лајтнантовом мишљењу, тамо на периферији села могла се налазити немачка моторизована извидница. Од једне шупе почињала је најобичнија сеоска ограда од врљика прикуцаних за диреке. Лагано сам клизио мушицом на пушци дуж ове оgrade и сасвим изненада кроз лишће спазих њега. Изашао је иза шупе комотно и безбрижно, по свој прилици не претпостављајући уопште да је непријатељ близу. Притиснувши обрвом окулар, посматрао сам га. Срце ми је куцало обично, нимало више, али врло напетим откуцајима. Моћ оптике нишана тако је приближавала човека да ми се чинило да треба само да пружим руку па да она дотакне његово раме. Имао је на себи копоран са једним редом дугмади, тесан на прсима, незграпне чакшире увучене у кратке чизме. На раменима палетушке са фелдфебелским гајтаном. Челични шлем са тупим рожићима покривао је главу. Пређе десетак корачаји и седе на ограду. Видео сам његово чекињаво лице, покуњен немачки нос, дугачак као у хрта, дугмад, бакарну пафту на опасачу, петље које су вириле из чизама. Оштар троугао моје мушице клизио је по његовом лицу као тврдоглава и досадна мува.

Он се окрете натраг, према шупи, с изразом опрезне животињке кад изађе на пропланак из шумског густиша. Пошто извади из џепа прљаву марамицу са плавом ивицом, он је, с педантношћу типичног Швабе, распростре по своме крилу. Затим се маши у недра, дуго је тражио тамо и, најзад, стави на марамицу некакав замотуљак од хартије. Разви хартију и на сунцу нешто оштро и жуто заблиста. Нанишаних у средину марамице и опазих злато.

На остојању од сто педесет метара могао сам разгледати, тако лепо као да су лежали на мом крилу, златне предмете поређане на марамици. Ту су се налазиле игле за машину, златан ланац, два сата. Један — велики мушки, други — сићушан женски сат на бразлетни. Здепасти прстима, са широким угластим ноктима, лагано је превртао накит. Приближавао га очима и дивео се његовом сјају. Па опет га враћао на марамицу. И стално је на његовим уснама лебдео скривени осмех задовољног крадљивца. Најзад, пажљиво завеза крајеве марамице и врати замотуљак у недра.

Сад се окрете к мени прсима. На сивој чоји копорана, изнад горњег џепа, пред мојим очима мутно заблиста одликовање „гвозденог крста“.

Он диже десну руку и поче зврцкати ноктом кажипрста по крсту, по свој прилици поносећи се. Очигледно, у његовој свести ово четвртасто парче гвожђа било је у некаквој вези са оним златним предметима, у којима је малочас толико уживао.

Већ ме је обрва заболела од притиска на оквир окулара, али га ни за тренутак нисам испуштао из поља вида. Паде ми на памет опис пруског одликовања „гвоздени крст“ који сам давно прочитао у некој енциклопедији. Њега је увео један од краљева као највеће одликовање немачког војника. За израду крста употребљено је гвожђе. Од њега је ковано ратно оружје, његова ниска цена требала је да буде симбол некористољубља немачког војника, који жртвује живот за отаџбину, не мислећи на материјалну добит. „Гвоздено срце треба да краси гвожђе“ — изговорио је краљ крилатицу припремљену за постизање историског ефекта.

И он ето седи испред мене на другој обали незнатне реке, — немачки „витез, крсташ гвозденог срца“, одликован за „ратне врлине“.

Са чијих ли је груди скидао златне игле, чије ли је руке кршио, отимајући сатове, у чији ли је стомак заривао бајонет, откидајући златан ланац?

На чију ли се главу спуштао кундак овог лопова, који је пљачкао у име немачке државе?

Осетих да ми се рамена тресу од изненадне јаке дрхтавице. Мора бити да сам се сав наквасио, док сам пузио по влажној трави. Требало је савладати ову дрхтавицу. Магла ми је покварила гађање. Широко сам раставио ноге и неколико пута дубоко удахнуо борови ваздух јулског јутра. Затим управих мушицу у орден Немца. Врх конуса заустави се испод централног кружића гвозденог крста. Али још нисам гађао. Желео сам да будем сасвим миран при окидању.

С накренутом главом устрану, Немац је стезао крст великим прстом и кажипрстом. Уживао је у њему.

Кад последњи пут удахнух ваздух, врло сам обазриво и одмерено окинуо. Пуцањ нисам чуо, али сам осетио јак трзај пушке у раме. Очигледно, сав сам се претворио у вид. И лепо сам опазио како му је куршум избио крст из прстију. Не схватајући још да је то смрт, он несвесно направи покрет да опет ухвати то парче гвожђа. Али згрчени прсти ухватише ваздух, и рука зграби копоран, као да се упињала да поцепа чоју. Уста се отворише и низ браду почеше цурити мрке капи. Шака склизну с груди и окулар ми показа крст сав згњечен мојим куршумом. Немац лагано поче падати преко ограде на леђа. Потковане штикле загребаше земљу, чупајући траву...

Свршио сам на универзитету архитектуру. Сањао да обновим неимарство италијанског ренесанса према духу наше величанствене епохе. Увече волим да читам Блокове песме. И никад ни помислио нисам да ћу морати да убијам.

Али сам осетио заиста поносно задовољство када сам уништио ову гнусобу у виду човека.

Криво ми је само што нисам могао прећи на ону обалу Сељије, да скинем са леша крст што га је погодио мој куршум и да га поклоним стари-

јем лајтнанту Варонкову у знак захвалности што је направио од мене прецизног стрелца. И то за успомену што се зачала у мени неисцрпна мржња борца, која је дала прецизност моме оку и чврстину мојој руци.

Новембар 1941 године.

ПОСЛЕДЊА ПЛОВИДБА

Из Таљина смо одлазили последњи. Немци су гађали артиљеријом град. Сваког тренутка чуо се у ваздуху све ближи метални фијук. Завршавао се муклим ударом у камен, и, заклоњена кућама, грмела је детонација. Парчад малтера и цигле, и комађе челика падали су одозго. У позадини, изнад сивих кровова од шкрљца, јако је буктао торањ Олај-Кирхеа, запаљен гранатом.

Пробијали смо се ка пристаништу, припијајући се уз зидове кућа... Куће су изгледале пусте, главна врата чврсто затворена, капци заклопљени. Изгледало је као да је кроз град прошла бесомучна куга, уништивши целокупно становништво.

У пристаништу смо морали јурити преко брисаног простора, који је био претрпан иметком пристаништа: сандуцима, бурадима, резервоарима, гомилама лађарских конопаца, шинама. Изнад целокупног овог лома непрекидно су се распрскавали шрапнели. Куглице су ударале по сандуцима, звечале по гвозђу. У барама воде и нафте ваљали су се изгинули.

Прислоњен уз бетонски зид пристаништа, као теле које се тиска уз краву, чекао нас је транспортни брод. Изгледао је врло бедно — као ислужени инвалид, сав у рђи, која се пробијала кроз сиву боју његових згњечених бокова.

Трчећи поред изанђалог задњег дела брода, прочитао сам на њему: „Херој“.

Ма да ми није било до весеља, ипак сам прснуо у смех. Нимало умесно није изгледао тријумфални назив на овој старој олупини. Пробисмо се тутњећи

преко покретних степеница на палубу. По свој прилици, Нојев ковчег је имао такав изглед кад се спремао за спасавање од потопа. Све је било претрпано сандуцима, коферима, руксацима. Шаренили су се налепљени натписи: „Агитациона бригада црвеномаринског позоришта“, „Административни одељак позадинске дирекције“, и многи други. У ускомешаној гомили на палуби било је много жена. Глумица, официрских жена, радница. Биле су бледе, разбарушених фризура, очију пуних узбуђења, али су се држале мирно и хладно. Између осталог, жене се у критичној ситуацији увек држе сјајно. Због ситница могу добити хистеричан напад и направити такав лом да се море усталаса, али кад је ствар озбиљна и кад треба гледати смрти уочи, — јуначки се држе. Мушкарцима би могле да служе за пример.

Али гурњава и ларма на палуби били су ипак прилични. Теретна лађа је мала, од хиљаду и двеста тона — а укрцало се у њу скоро седамстотина људи. Сви су се збили. Па ипак понегде су се раскомотили као код куће. Поред предње катарке већ је кључао велики самовар и пред њим су стајали у реду са ибрицима.

Међутим, зрна од шрапнела су се све чешће распрскавала у ваздуху.

Тресну о бедем покретни мостић. Мостић се затресе од пропелера у покрету. „Херој“ је задњим крајем узмицао ка средини луке. Између бока и бедема ширила се зелена бразда воде, покривена мрљама разливане нафте боје опала.

Припијен уз бок, посматрао сам град који смо остављали. Западни део његов губио се у мрком диму ватара. Из дима су избијали усијани праменови. У души су се повећавали бол и увреда због повлачења.

И у томе тренутку зачух одозго промукли љутит глас:

— Другови командири! Шта се то ради на палуби? Доста с тим вашаром! На посао. Рашчистите тај лом што боље, да се ноге не спотичу. Уредите све сами, — на лађи нема dokonих руку. Грађанке жене молим да пређу на предњи део у просторије кабина. Мушкарци да остану на палуби... Брже, другови!

Глас ми се учини необично познат. Дигох главу према мосту. Висећи преко оgrade у мене је гледало лице налик на сочни бифтек, са чворноватим носем и сивим брковима морског коња. Пријатно се изненадих.

Дознадох да је командант „Хероја“ Степан Акимовић Барсуков. Ако нисте спортиста — то вам име ништа неће рећи. Е, али онај ко је патио од спорта — одмах ће се сетити.

Био је Степан Акимовић најискренији, најстраснији манијак свих врста спорта у Лењинграду. По професији уопште није спортиста — капетан је речног реморкера. Видели сте, такви олупљени реморкерчићи са ниским крменим делом и покретним димњаком, који преко лета миле као водене бубе по Неви, Фонтанки и Мојки, вуку шлепове дрва, песка и ладошких грнчарских производа. Живот на тим реморкерима је миран и тром као сан после ручка. А заповедници, обично су и сами мирни алкохоличари. Попије такав тип три кригле пива, обузме га меланхолија и почне причати мачору у крчми, који би се умиљавао око његових ногу, историју свога нимало радосног живота. И Степан Акимовић је био тихи бекрија, ма да му је младост бурно протекла. Као морнар од двадесет две године због ширења прокламација био је осуђен на шест година робије и одведен са крстарице „Ољег“. Побегao је са робије. Пребацио се у трошном чамцу на Аљаску. Истраживао је злато, држао чопоре паса за санке, био ортак у једној крчми, држао фотографску радњу. За време револуције вратио се кући, служио у паробродској пловидби на Волги,

командовао у Астрахану батеријом на шлепу и на простору испред пристаништа четири метра дубоког разбио, у двобоју, контрареволуционарну крстарицу „Кригер“. Али као велики љубитељ јаких пића, није направио каријеру у морнарици. Прешао је у резерву, ступио у речну пловидбу и живео стално на своме реморкеру „Осми март“.

Али, поред страсти за алкохол, Степан Акимовић је имао још и другу — племениту и узвишену — за спорт. Нарочито је волео пливање и тенис. За време свесавезних утакмица на трибинама се неизоставно могло видети његово меснато лице и бркови морског коња.

„Навијао је“ он ватрено и тврдоглаво. Са бесним жаром и темпераментом. Скакао је с места, хватао се за главу, драо се, уздисао, бодрио спортисте одобравајућим узвицима, добацивао саркастичне реплике неуспелим играчима. Понекад је гледаоце више занимао Степан Акимовић него такмичари, и на трибинама се проламао грохотан смех, кад би Барсуков, избуљених очију, збацио са ћеле качкет и гребао главу, псујући. За време боравка славног шампиона у тенису Кошеа, Степан Акимовић је лармао врло необуздано. Темпераментни Француз, приметивши бесног навијача, толико се развеселио да није могао наставити игру. Морали су направити паузу и наместити поред Барсукова два играча тениса, који су обуздавали његове одушевљења.

Али се нико и никада није љутио на Барсукова. Имао је тај стари окорели бекрија неке привлачне детињске непосредности у своме заносу према спорту, и, кад Степан Акимовић на некој великој утакмици не би присуствовао, спортисти су се узрујавали: да није старац отегао папке?

Кад сам угледао Степана Акимовића на мосту „Хероја“, обрадовао сам му се, као рођаку. У тешким тренуцима повлачења, потсетио ме је на мирно доба, и од саме његове појаве лакнуло ми

је. Махнух му руком и довикнух:

— Степане Акимовићу! Еј! Ево на каквој смо се утакмици опет срели!

Али на мој срдачни поздрав, Барсуков неочекивано љутито прогунђа:

— Друзе интенданте друге класе, јесте ли чули наређење да доведете палубу у ред? Шта сте стали као пањ! И понашајте се прописно. Нисам ја за вас Степан Акимовић, већ командант брода.

Он намерно и смишљено пусти преко ограде моста руку у плавом рукаву, на коме су се видели ширити капетана прве класе.

Страховито сам био увређен оваквим дочеком. Окретох леђа Барсукову и, колико могадох, учествовао сам у распремању нагомиланих ствари на палуби. Затим седох крај бока на нечији кофер, извадих из џепа на блузи „Сигнал за помоћ“ од Роже Варсеља, који сам понео из библиотеке Клуба базе, и удубих се у књигу. Одмерено је хуктала дотрајала машина „Хероја“. Теретна лађа изађе на пучину и пловила је лагано на исток дуж ниске пешчане обале, обрасле боровином и начичкане вилама за летовање. Вече је било мирно и магловито. У мору се огледало зеленкасто и као лед бело небо беле ноћи која се спуштала. Оставих књигу на страну. Огорчење према Барускову све се више појачавало. Јетко помислих: чим човек постане заповедник, чак и на оваквој олупини као што је „Херој“, одмах испољи своје најгоре особине.

Док сам о овоме размишљао, приђе ми црвеномарицац у радничком комбинезону од мушете и, салутирајући, рече:

— Друзе интенданте друге класе, командант брода је наредио да дођете њему на мост.

Наљућен, хтедох одговорити: ако командант брода жели да ме види, нека сам сиђе до мене. Али глас дисциплине је надмашио срџбу, и упутих се на мост. Чим се помолих, Степан Акимовић ми приђе ситним брзим корацима, пружајући руку.

Испод сивих бркова његових појави се најсрдачнији осмех.

— Не љутите се, драги мој, што сам вас избрусио, — рече он доброћудно, погледајте — ено какав се овде свет скупио. С брда с долази. Ако се не одржи ауторитет команданта, одмах ће се направити луда кућа.

Очи Степана Акимовића изражавале су тако искрено жаљење, да сам љубазно стегао његов длан рапав као турпија.

— Да, — настави он, — нисам се надао да ћу вас овде срести. Ето, ништа не ваља. Мој шафон се једва држи на води, данце му зарђало, личи на решето. Од наоружања имам само — ову чертаљку, — и презриво гурну ногом постоље митрољеза постављеног на мосту, — а света тушта и тма. Само је жена преко педесет. И за све ја одговарам. Дужан сам да све срећно превезем... Е али ако нагрну?

Узнемирено погледа ме у очи.

— Па можда и неће нагрнути. Што да нападеју ову кутију од конзерве? Немци су заузети саважнијим пословима, — одговорих ја и помислих на велики конвој који је пре нас на неколико саат кренуо из пристаништа.

— Оно, тако је, па ипак је за бригу... Хоћете да сркнете мало чаја? У мојој кабини на мосту ибрик ври.

Радо пристадох. Степан Акимовић ме уведе у узану кабину, насу шољу чаја и принесе тачну са слатким.

— Изволите!

Он седе према мени, ставивши на сто руке и климајући главом.

— Е, какво време дође... А сећате ли се како је претпрошле године Новиков играо: Смртоносни ударци! Нарочито драјв с леве стране... А Чистопопушта... Као што сам унапред рекао, ништа од њега неће испасти. Шпилерајка!

И Степан Акимовић наједном заборави своје командантске бриге. Извлачио је из своје спортске меморије чувене епизоде такмичења, спортске анегдоте, пливања Катајева, Аљошине, Бојченко... Много штошта се нисам могао ни сетити, док је Степан Акимовић све више падао у ватру. Чак поче по-скакивати, као некад у заносу на трибинама.

Али сећања се прекидоше са појавом стареши-не матроза.

— Друже капетане прве класе, — јави старешина, — са севера авиони.

Степан Акимовић се трже. Набивши качкет, он истрча на мост. За њим истрчах и ја. На палуби раз-легао се звук сирене за ваздушну узбуну. Митра-љецац је окретао једини митраљез „Хероја“ према авионима. Испод моста ширио се све јачи узнеми-рени жагор. Људи нагнуше на десни бок брода, гледајући у небо. Степан Акимовић отрча на пред-њи крај моста.

— Обуставите ћаскање! Даље од бока! Свак на своје место и нека нико не мрда без наређења.

Промукли Барсуковљев глас очврсну и загрме снажно и заповеднички. Па и он сам као да по-стаде наједном већи и развијенији. Помислих да је такав зацело изгледао у младости, кад је нападао код Астрахана контрареволуционарну крстарицу. Кад сам погледао на север, опазих на бледом небу једва приметне силуете авиона. Ухватих их у окулар дурбина и препознадох у њима три „Јункерса-87“. Потмула хука њихових мотора се појачавала. По-чеше се формирати за напад улево, у правцу брода.

— Сад ће нас удесити, — добаци ми Степан Акимовић, спуштајући глас. — Шта им могу? То је исто као кад бих бацао песак у море.

Предњи „Јункерс“ излете напред и, нагнувши се, нагло поче пикирати. Изнад мога ува затрешта митраљез са моста. Један... два... три реденика. Бом-бардер је главачки падао на незаштићени брод.

Синуше, одвајајући се од њега две варнице. Он се нагло подиже. У истом тренутку бомбе с потмулом хуком дигоше стубове воде у правцу кретања „Хероја“, око двеста метара испред њега. Високи водоскоци прљаво-зелене воде дигоше се на томе месту и лагано се расплинуше уз хуку детонација.

— Омашка! — узвикну изнад мога ува ведри глас. П е т н а е с т према н у л а у нашу корист...

Освртох се. Степан Акимовић, жмирећи, пратио је блиставим очима авион који је већ одлазио. Његово лице више није било забринато, обузео га је х а з а р д р е с к и р а њ а. Поново затрешта митраљез. Други „Јункерс“ се обрушавао на „Хероја“. Мост се јако задрма. Једва се одржах на ногама. Зафијукаше парчади бомбе. Једно од њих уз прасак проби преграду од шперплоче на командантовој кабини. Поред бока „Хероја“ пројурише две пенушаве округле флеке на води — трагови од бомби. Митраљез је непрекидно гађао Немца.

— Промашују! — радосно дрекну Степан Акимовић. — Бога ми, промашују!... Обуставите паљбу! Штедите муницију. Требаће за трећи.

Трећи Немац прелете изнад нас, извиђајући и њушкајући, не бацивши бомбе. Кад одмаче далеко напред, окрете у супротном правцу, у сусрет „Хероју“.

На мост устрча узнемирени црвеномаринач.

— Друже капетане прве класе! Све жене у кабинама су страховито узрујане. Траже да их пустимо на палубу.

— Не пуштајте! — отсечно рече Степан Акимовић, пратећи сваког ко се приближавао.

„Јункерс“ застаде изнад нас и сручи се као стрела. Прасак митраљеза се угуши у грмљавини која је све надмашила. Вода се диже пред очима као зеленкасто-бели бедем и сручи се на мост, као да је неко наједном просуо стотину буради од по двеста литара. Све поче пуцати и љуљати се. Вода

ми заплъусну очи. Кад сам их обрисао, све је унаоко-
ло било поплављено. Вода је шуштећи текла по
мосту. Степан Акимовић је хватао качкет који је
она носила. Доле су викали. Зазвони телеграф из
машинског одељења. Степан Акимовић ишчупа за-
пушач из цеви за разговор. Меснато лице му по-
модре. Исправи се.

— Дно у ложионици се провалило. Разумљиво.
Изјела га рђа! Плави машинско одељење, брзо ће
крај, — шапатам ми објасни и одмах отрча на пред-
њи део моста, вадећи у трку из футроле наган.

— Прекините дреку! Мир! Ко мрдне без до-
зvole — убићу, — и да потврди претње Барсуков
залупа крајем нагана по огради.

На палуби ућуташе. Степан Акимовић се окрете
старешини матроза.

— Изведите жене, укрцајте их у чамце за спа-
свање. Одговоран си за ред. Затим чамце на
пучину.

Прићох задњем крају моста. Палуба се једва
приметно почела нагињати на леву страну. Крај уза-
них врата у просторије за кабине на задњем делу
броду стадоше два црвеномаринца са пушкама.
Жене су излазиле кроз врата једна за другом, —
неме, разрогачених очију, грчевито стежући децу у
наручју. Стојећи према вратима старешина је покре-
том руке, упућивао жене десно и лево. Црвено-
маринци су им помогли да се попну на горњи део
ограде од палубе, па затим у чамце. Укрцавање
је текло брзо, без панике и ларме. Шкрипнуше
точкићи чекрка. Два стара чамца са „Хероја“ ла-
гано се спустише на воду. Брод је приметно тонуо.

— Друже капетане прве класе, — викну ста-
решина — чамци су на води!

— Отисните се! — нареди Степан Акимовић и
пође предњем делу моста. Кренух за њим. На па-
луби под мостом у туробном ћутању стајали су
мушкарци. Било их је много. Командири, црвено-

маринци, цивили. Инстинктивно се збили на средини брода и нетремице гледају у мирну воду.

— Ко не зна да плива, — дижете руке, рече Барсуков.

На то се диже око педесетак руку. Степан Акимовић заврте главом.

— Шта је то, другови?... Какви сте то морнари, кад не умете пливати?... Де, добро, сад је доцкан за разговор.

Људи су одоздо ћутке гледали у команданта. Барсуков плесну длановима:

— Они који не знају пливати, нека пређу на леву страну и нека се пофронте. Остали нека остану на месту. Одмах ће раздати појасеве за спасавање и котурове.

Један део људи брзо стаде у ред дуж бочне стране брода. Црвеномаринци им раздадоше појасеве и котурове.

— За тројицу нема, друже капетане прве класе.

Степан Акимовић јурну у кабину и, извукавши отуда три пловца од плуте, баци их на палубу.

— Чујте ме!

Он се попе на ограду и стаде, држећи се за предње уже. Низ образе су му цуриле крупне капи зноја, ма да је вече било свеже и влажно. Барсуковљеве усне збрале су се у ведар осмех, који је очигледно био извештачен.

— Е другови! Не клоните духом! Ништа се нарочито није догодило. Непредвиђена пливачка утакмица на великом растојању. Последња поморска пловидба поморског и обалског особља. Нек отпочну новајлије... Скакати у воду по мојој команди! Пливати у правцу острва, — и Степан Акимовић показа на хоризонту ниску сивкасту флеку.

— Први ред на ограду!

На врху ограде начичкаше се људи. Љуљали су се, тежећи да одрже равнотежу, хватајући се за

конопце од катарке и један за другог. Степан Акимовић диже наган.

— Припремите се! Један!... Два!... Три!...

Разлеже се пуцањ. Вода око лађе зашушта и плусну. У њој се зацрнеше качкети пливача.

— Пливајте уједначено! Не журите! Дишите равномерно! Рукама узалуд не млатарајте! — командовао је Барсуков. Био је необично узбуђен и, како ми се учини, радосно узбуђен. Наједном се осетио као некадашњи Барсуков, ватрени навијач. По свој прилици, у томе тренутку чак је заборавио да брод тоне.

— Отисните се даље! Не врзмајте се око брода! Ослободите простор за друге... Остали нека се пофронте у редове по педесет, — викао је Степан Акимовић.

Хаотична руља се на палуби заниха и подели разговетно у редове.

— Први ред на ограду! — нареди Барсуков.

Окрете се, и као да ме тек сад први пут спази:

— Идите на палубу, уврстите се у ред!

— Како би било да останем с вама, Степане Акимовићу, — усудих се да му одговорим, али Барсуков љутито севну очима.

— Извршите наређење! Изволите доле! — и он заповедничким гестом показа на степенице.

Послушах. У наизменичним редовима људство „Хероја“ је напустило транспортни брод, извршујући наређење Барсукова. Збацих ципеле и блузу да бих лакше пливао, и нађох се у води са последњом групом. Кад изроних, зачудих се, како се дубоко спустио у воду „Херој“. Само се трака над палубом дизала изнад мора. Погледах на мост. Тамо је усамљено стајао Степан Акимовић, и ја задох његове последње речи.

— Не тискајте се у гомилу! Подавићете један другог! Даље устрану. Не запињите! Време не игра ллогу...

Заиста је изгледао да ужива у улози организатора и судије ове необичне пливачке утакмице.

Дигох се изнад воде, махнух руком и викнух:
— Степане Акимовићу! Допливајте на чело!
Предводите људство!

Он зачу моје дозивање и, скинувши качкет, свечано га диже изнад главе. Наиђе талас и заплъусну ми уста и нос. Кад сам се откашљао и погледао у „Хероја“, његове катарке се брзо нагоше у страну. Још један тренутак, и вода га хучно прекрили.

После три сата изађох на сребрнасти песак острвске плаже. Црвеномаринци обалске батерије срдечно су дочекивали изненадне госте. Оба чамца, пошто су давно искрцали жене, скупљали су сад заостале и оне који су малаксавали. До ујутру седели смо на обали, очекујући последње пливаче. Ујутру је извршено пребројавање. Недостајало је шест људи.

Уосталом, не шест, већ седам. Седми је био Степан Акимовић Барсуков.

Јули 1942 године.

СУСРЕТ

Пред сами рат, наш командант, капетан-лајтнант Саладушенко, приметно се изменио. Био је весела, живахан човек, пун радости. На дужности, као и са пријатељима — увек се шалио, све примао оптимистички, и осмејак му се јављао некако кроз зубе, али заразан, тако да је морао и други разјапити уста до ушију и бити цео дан расположен.

И наједном као да га нешто пресече. Сасвим други човек постао на броду. И ход му се чак променио. Некада, у три скока био би већ на мосту. А сад је почео ићи погрбљен, и вући ноге, као да је туберкулозан. Усне му постале као конац танке, па чак и кад говори — ни тада их не раздваја, као да речи кроз зубе цеди. Очи му се угасиле. Једном речју, сваки види да је променио правац кретања.

Некад се у бродском салону код нас за трпезом смех орио, и баш је командант био коловођа весеља. Кад нешто изусте — сви се ваљају од смеха. А сад ни да писне. Удуби се у тањир и седи, не дижући очи, само виљушком гребе чаршав. Наравно, ћутимо и ми. Кад команданту није до разговора — свима је нелагодно. Па смо и почели живети ћутке, као морски ракови испод камења.

Никако нисмо могли схватити шта се догодило нашем команданту. Морнар првокласан, код претпостављених одлично стоји. Има миноносац — какав се само пожелети може: нов, брз. Прелазну награду за артиљериско гађање држимо већ три године, зграбили је — па не пуштамо из руку. Па зашто онда да буде туробан?

А дознали смо за узрок од комесара. Командант и комесар су били присни пријатељи. И као

прави друг, комесар се узнемирио: шта се то догађа са капетан-лајтнантом. Овакве околности могу штетно утицати и на отправљање послова. Једном приликом сврати комесар после вечере у командантову кабину и отворено поче разговарати са њим. Целу боговетну ноћ су разговарали.

Испало је да су свему томе разлог командантове породичне несугласице. Треба рећи да се две године пре овога Саладушенко оженио. Нашао је такву жену да су му сви завидели. Висока, витка, руменкастих образа, плавих очију, косе као златно класје. А, по професији глумица. Из Позоришта младих гледалаца — заузимала је тамо најугледније место. Изванредне лепоте — очи од ње да се не одвоје.

По моме мишљењу, морнари уопште не би требало да се жене истакнутим особама. Наше занимање није обично — отиснеш се на море, па те ни делфин не може стићи. Нико не зна кад ћеш се вратити. А док си на мору — око куће почну маневрисати разне личности као једрилице на краткој стази. Младој жени није пријатно да непрестано сама седи код куће, — то је тачно. Ужели се да прозбори коју реч са живим бићем. И појаве се незгоде. Најчешће се ништа озбиљно не догоди. Цвете, бомбоне, ћаскања, па понекад се успут и рука пољуби, а добри језици одмах дигну хуху јачу од звона највећег калибра. Врати се човек с мора, и од те буке наједном да му срце препукне.

Зато је најбоље да морнари бирају жену што мирнију и што скромнију. Само да душа буде чиста, а што се тиче перја, најбоље је сиво, као код мисирке, да не пада у очи. Али овде, можда и грешим.

Па се тако на овој бази и код нашег команданта појавиле породичне несугласице. Вратио се с пута, напунили му уши интригама и казао жени несмотрену реч. А она је имала свој понос — планула, увредила се. Реч по реч, па се Саладушенко

изрекао да је најбоље упутити се пристаништу и обуставити турнеју, кад брачни брод изађе из строја. Треснуо је вратима и поново отишао на једномесечну пловидбу.

Крстарио је и патио, стално размишљао о жени, а кад се вратио кући — затекао је уместо ње цедуљицу: „Живот није испао као што треба. Тешко је, али шта могу. Путујем, не тражи ме, збогом, Жења.“

Због оваквог преокрета клонуо је духом. Волео ју је силно, и у души жалио што је онда између њих онај разговор онако испао. Отрчао је у позориште. А тамо му одговорили да је глумици Платогој, по одобрењу главне позоришне управе, уважена оставка на службу по њеној молби и да је отпутовала у унутрашњост, а куда — није рекла. Крај срећи ни због чега. Много сличних глупости бива у животу. И, ма колико се трудио капетан-лајтнант да пронађе своју Жењу, ни трага од ње.

Све нам је ово испричао комесар, и ми смо необично жалили нашег команданта. Али се нисмо могли дуго бавити овим случајем. Рат је све овакве породичне ствари у основи прекинуо. Чим је он отпочео, командант се тргао, савладао себе, али турбност га није напустила. Шетао је по мосту с краја на крај, мрачан, и стално је гледао некуд иза хоризонта.

Средином августа наишли смо код Ирбенског Мореуза на два немачка миноносца. Сусрет испаде кратак, али врло папрен. Набасали на нас скоро пред свануће, пошто изјурише из магле. Једног Немца смо у деветом минути битке послали да испита какво се земљиште налази на дну, док је други, ма да гегалује, ипак успео да се загњури натраг у маглу. А на расстанку удари граната у нашу катарку изнад моста. Тресну изнад главе, распршта се парчад по палуби. И ранише два сигнализатора мене и команданта.

Сигнализатори су били само мало окрзнати,

мени оде леви лакат, док је командант озбиљно рањен. Пребијен му кук, изрешетан трбух, и неколико зрна му се чак и у кичму забило. Пао је, стегао зубе, али ни једном речју није јаукнуо. Само је прошапутао нешто два-три пут, и ма да је на мосту било хучно, учинило ми се да сам лепо чуо реч: „Жења“. Очигледно да је на њу помислио.

Кад смо стигли у базу превезли су мене и команданта у болницу. Сместили нас у истом бродском павиљону. Дошли су лекари, загледали у лице, мене упутили на превијање — да добијем нов завој, док су Саладушенка одмах однели у операциону салу. Лежао је без свести и сав бео, као брашном посут. Лекар ми рече да је командантов случај тежак. По правилу, наравно, операција се мора извршити, али само она је узалудна, јер командант наш неће издржати. Па ипак су га донели после операције натраг у собу и положили на постељу. И остао је сасвим непомичан, једва се примећивало да још дише. Очи склопљене, нос ушиљен, као клин. Два дана је тако лежао — ни жив ни мртав. Само су му стално милосрдне сестре стављале кесу са ледом на стомак и пулс му пипале. Трећег дана је отворио очи и од тога тренутка почео се опорављати. Професор наш — главни лекар — стално је раменима слегао. Ни сам није веровао у толики успех медицине.

А ускоро после овога просто се није могло веровати да је наш капетан-лајтнант био на самрти. Повратио му се готово некадањи изглед, лице му добило румен, очи живахнуле. Али је и даље лежао ћутке и, као пре, некуда врло далеко гледао. И непрестано је прстима чупкао крајичак покривача.

Крајем недеље дошао је ујутру професор да обиђе болеснике. Прегледао је Саладушенка, послушао га, опипао и брци му се осмехнули.

— Е, а сад, каже, — дозволите мени, старцу, да вам искрено честитам, друже капетан-лајтнанте. Истовремено и себи и вама честитам. Вратили сте

се готово с оног света и сад ћете заиста дуго живети. Отворено вам кажем — претекли сте, насупрот свима објективним чињеницама. Или вас је срећа послужила, или ваш давалац крви, у којој је било толико здравља и виталне снаге. Према томе, њему има да захвалите.

На то се Саладушенко једва осмехну, тако да једним крајичком усана мрдну, и одговори:

— Радо бих захвалио, професоре, али не знам коме.

— То је проста ствар. — Професор се окрете главној сестри и нареди: Отидите у мој кабинет, отворите подметач на столу. Тамо се одозго налази етикета која је била залепљена на теглици са крвљу. Донесите је овамо.

За тренутак сестра се врати и предаде професору етикету. Он је пружи капетан-лајтнанту.

— Ево вам, — рече, — и име и адреса вашег анђела-чуvara. Све је ту.

Капетан-лајтнант узео етикету са два прста, принесе је очима и наједном, као од грча, трже се, уочи се сав и затим паде на јастук. И опет пребледе, чак помодре. Капци му се склопише, и изгледао је као мртвац.

Професор опази и викну изван себе.

— Шприц са камфором! Одмах!

Отпочео јурњава. Лекари тапкају око постеље. Кад погледам — она етикета, коју је професор дао капетан-лајтнанту, испавши из његових руку, лежи крај постеље на поду, под ногама. „Хајд, помислих — да је дигнем, иначе ће је изгазити у забуну.“

Сагнем се и дигнем, у намери да је ставим на сточић. Али успут, из радозналости, прочитам шта тамо пише. И видим: „Група крви број два... Давалац крви Платова, Јевгенија Михаиловна“... Па тако се звала командантова жена! Она иста, коју је толико тражио!... Његова Жењочка!

Седим као суманут, уперена погледа у харти-

ју, не трепћући, као буљина на сунцу, и мислим: „Да чудног случаја!... Да чудног догађаја!... И кад бих хтео, овако нешто не бих могао измислити.“

А у међувремену, капетан-лајтнанту су ушприцали камфор, професор га држао за руку, бројао пулс и сам се питао:

— Шта је ово? Не могу да схватим, откуд овакав изненадни срчани напад?

Тада му покажем етикету.

— Дозволите да објасним, друже дивизиски докторе!

И причам све што знам. Професор, лекари, сестре и остали рањеници слушају, забезекнути.

После сат и по, капетан-лајтнант потпуно дође к себи. Трудили смо се да га не узнемиравамо. Сем њега, било нас је још петоро у павиљону. Али ми смо између себе само шапутали, или одлазили у кабину за пушење. Ипак, биће у соби нешто мирније и ваздуха више. А он је лежао мирно и стално се смешкао. Па понекад би узео и етикету са сточића, загледао у њу, и помиловао као живо биће. Тако је и заспао те ноћи с осмехом.

А после десет дана, тек што се вратисмо после ручка у собу, наједном се појави на прагу висока жена у белом мантилу. Плавих очију, косе као пшенично класје. Брзо одмери целу собу, све нас, угледа капетан-лајтнанта, трже се и, као нечујни ветар, долете до његове постеље. Клече — и спусти главу на његове груди. Види се да сва дрхти. А он прихвати ту главу својим рукама, привуче је к себи, љућећи. Само је дубоко дисао.

У томе тренутку ме нешто заголица у грлу — претерао сам у пушењу, очигледно. Кашаљ ме почео гушити. Неудобно ми је било, јер сам могао да их узнемирим. Устао сам из постеље и лагано се повукао у кабину за пушење.

Септембар 1941 године.

ПОРТРЕ

У наш пук је Виктор Андрејевић Ликошин дошао из Дивизије за земаљску одбрану. Дивизију су расформирали, а борце упитили да попуне друге јединице. Тако се и појавио Ликошин код нас у воду. И кад смо га угледали, зачудисмо се, па чак право да вам кажемо, нешто нам и није било право.

Ми смо сви били млади, кадровци и резерва, и нисмо имали никог старијег од четврт века. Живели смо сложено, као безбрижна породица маринских „вршњака“, која је од истог теста замешена морском сољу. Живели смо весело и чак у борбу ишли насмејани. А већ после борбе увек смо се радовали животу. Било је међу нама шаљивчина, оних који су умели препричати разне догађаје, па оних који свирају. — Моња Гиршмак, из Одесе, свирао је на гитару тако да су и коморциски коњи чуљили уши. Било је певача, па и онако — добрих младића.

И тако, дође у вод друг од скоро педесет година, сувоњав, управо, клинасте седе брадице. Као да га сад гледам: кад је ушао био је сав знојав, прашљив, уморних очију. Кад иде — ситно корача и види се да друкчије не може ни да се креће. И пушку као да је једва носио, — све га је у страну вукла. Згледали смо се, и свима је иста мисао синила: „Шта му ово значи? Оваквог ћемо, богме, на положај морати на рукама да носимо!“

А он пушку наслони, свима нам се поклати тако озбиљно, старински, и рече са неком понизном учтивошћу:

— Ето, другови, додељен сам вашем воду. Биће ми врло пријатно да се упознам с вама, надам се да ћемо живети у миру и љубави.

Ми ођутасмо, а Васка Балањин том приликом испаде дрзак према овом новајлији. Васка је имао језик оштрији од боце и није знао мере. Па га, дакле, и упита:

— А дозволите да вас упитам, ћале, да ли сте понели у војничкој торби од куће и мало шрафова?

Виктор Андрејевић није приметио иронију. Сматрао је да га овај озбиљно пита. На фронту су шрафови, дабоме — ствар која увек недостаје, а има много случајева када су они потребни војнику. Понекад се мора нешто и из војног инвентара поправити. И одговори Васки сасвим озбиљно:

— Не, нажалост, тако нешто немам. Иглу и конац, па и дугмад — то имам. А што се тиче шрафова, слабо stojим.

Васка се не смири. Искези зубе и настави:

— Штета, штета, ћале... Како то да се не снабдете? А ако се случајно расклиматате, чиме ћемо вас зашрафити?

Да цркнемо од смеха. Али Виктор Андрејевић само погледа Балањина некако тужно и одговори исто тако мирно:

— Сваки од нас, мој млади пријатељу, има понеку ману. Ја сам, ето, заборавио код куће шрафове, а ви сте, изгледа, катанац од уста изгубили. Према томе, један другом не можемо ништа пребацити.

И он то тако рече да се сви наједном засмејасмо, па и Васка поцрвене као ватра и одмах капицулира.

— Извините, — рече, — друже, не знам вам презиме, тек онако испаде — нисам имао намеру да вас увредим. Шалио сам се. Шаљивчина сам по природи.

Виктор Андрејевић се благо осмехну, као отац, кад деца претерају:

— Ни ја нисам хтео да вас увредим. Зашто да се вређамо, кад нам је суђено да заједно живимо и ратујемо.

И од тог тренутка он нам се необично допао. Необично је био добар, и пажљив према људима. Изгледало је само да је слабуњав. А стварно, био је необично издржљив и ни у чему није заостајао од нас. А нарочито га заволесмо због његовог талента. Био је прави сликар. Увек је носио са собом два блока и кутију са оловкама у боји. И кад је слободан стално је цртао. Све нас је насликао — и то тако добро: погледаш на хартију и чини ти се да си као жив извајан. Сву нашу околину је исто тако намалао. Једном чак и погинулог Немца. Ваљао се тај Немац у јендеку крај друма. Прљав сав ружан, испружених руку, са прстима у земљу забоденим, отворених очију, па чак је и после смрти курјачка незаситост избијала из њих. Кад смо видели ту слику, запрепасти смо се. Виктор Андрејевић је просто натруковао у њој трулу суштину Немца, који је дошао у нашу земљу да коље, да злоставља, да пљачка. Срце нам се чак стеже кад угледасмо ту слику.

И у борби се показао Викто Андрејевић као изванредан борац. Миран, никад збуњен. Гађао је разборито, прецизно. На терену се добро сналазио. И имао је изузетну способност — ноћу је према звуку гађао. Понекад, осети на немачкој страни шуштање и комешање, приљуби се уз пушку, ослушне — тап! И готово сваки пут после тога код Немаца се разлегали јаук и пуцњава. Изванредно је умео да погоди циљ.

Убрзо се одомаћио код нас сасвим, као да је наш вршњак. Није био од раскида да се нашали с нама, понекад је и нашу шалу разумевао. Само није волео кад смо масне речи употребљавали. Због псовки би се снуждио и тако погледао да се оном који псује душа парала.

Једне вечери — било је то на две недеље уочи озбиљних битака и ми смо се у то време налазили на одмору — скупили смо се у земуници да пијемо чај. Напољу је права јесен, киша је пљуштала косим млазевима, а код нас топло, суво. Почели смо се сећати куће, својих девојака. И испаде некако да отпочесмо разговор о љубави уопште. Али, све сама младеж, отпочеше шале разноврсне, па чак и слободније. А Виктор Андрејевић је седео крај пећи, стављао дашчице. Окрете се к нама и рече намрштено, придикујући:

— Не ваља се тако, децо, о љубави изражавати. Сем љубави човек нема ништа узвишеније, и љубав треба поштовати као што се поштује рођена мајка, отаџбина. Зато што је у њој, у љубави, све што ти је најсветије — и отаџбина твоја, и њиве, и кућа, и цео живот који је иза тебе, и деца твоја. И за љубав, као и за отаџбину, треба поносито умрети.

Митраљезац Серјожа Никољски, онај исти који је правио вицеове, рече:

— Не љутите се, Виктор Андрејевићу. То смо из несташлука причали. Бујна ми је крв, жељан сам нежности, па зато се и шегачим. Вама је то, дабоме, тешко да схватите, ви сте своје протерали.

Виктор Андрејевић устаде, отресе руке од љусака и заврте главом:

— Млад си ти, Серјожа, па и глуп. Љубав нема одређени рок. Вечита је она, ако је само права љубав.

На то му се и ја обратим:

— Дозволите да вас упитам, Виктор Андрејевићу, мени се чини да сте ви имали срећну љубав, кад о њој тако говорите.

Одмах ми ништа није одговорио, само се радосно осмехнуо. Раскопчао је своју блузу, извадио излизан кожни буђелар, отворио га и извадио из њега неку плочицу. Пружи ми и рече:

— Ево, види, Миша!

Принесем је ближе ватри. Погледам — плочица од емаља, и на емаљу портре. Тешко ми је да ово испричам, али једино знам да ми нешто врело кроз срце проструја. Видео сам то лице и никад га нећу заборавити. Девојка, витка. Плетенице на глави као венац, врат нежан. Имала је бели оковратник у виду пелерине, као што су некад ученице носиле. И то лице је одисало толиком чистотом, и те девојачке очи толиким сјајем, који никад ни код кога нисам видео. Држим у рукама тај портре, и осећам како се иза мене сви младићи начичкали, преко рамена пиље. И чак се ни дисање не чује. Тако се сви притајили, све их је толико, види се, очарало њено лице, ведра њена чистота.

Моњи Гиршману чак и глас задрхта кад изусти:
— То је анђео, Викторe Андрејевићу! Анђеле су некад тако сликали.

Виктор Андрејевић узео од мене слику, брижљиво је стави у буђелар и склони у недра. И учини ми се као да се у земуници чак и замрачило, чим овог лица нестане испред наших очију. А Виктор Андрејевић снујдивши се, одговори Моњи:

— Није Моња! Анђели су гори!... А ово је необично добро створење. То ми је жена.

Поћутасмо мало, неко тихо уздахну:

— Да-а!

Моња упита:

— Је л' те, тугује ли за вама, Викторe Андрејевићу?

Он не одговори одмах. И уздахну:

— Она не може туговати, Моња. Двадесет три године већ како је нема. Осамнаесте су је у Кременчугу Немци убили.

Занемесмо. И свима сину иста мисао: како и ко је могао лепоти оваквој, чистоти оваквој живот одузети. Моња у име свих рече:

— Шта кажете?... То је немогуће!

— Још како могуће! И стварно се десило, одговори Виктор Андрејевић.

И на нашу молбу испричао нам је све. Живео је он у то време у Кременчугу, као наставник цртања у женској гимназији. Млад, тек што је завршио сликарску академију. Нашао је ту исту његову Лизу међу ученицама. И отпочела је између њих љубав. Онако како је Виктор Андрејевић о тој љубави говорио, нисам у стању да испричам. Требало је чути. Чисто је певао и сав сијао причајући. Из душе је говорио. И тако, кад је Лиза свршила школу, — венчали су се. Није им то било лако. У то доба друкчије се женило. Лизин отац и мајка били су из виших кругова. Удати ћерку за сликара — те будале сматрале су за срамоту. Па ипак све су то Виктор Андрејевић и његова Лиза пребродили и срећа њихова била је потпуна, као вечито пролеће. Али те године упадоше Немци у Украјину. Баш у то време Виктору Андрејевићу и Лизи разболе се девојчица од годину дана. Случај је хтео да то буде увече. После осам сати Немци су забранили излазак на улицу. А требало је девојчици одмах дати лекове, превртала се на постељи од ватре. Хтео је Виктор Андрејевић да отрчи у апотеку, али му Лиза није дала. „Не иди, вели — ти си мушкарац, тебе ће сигурно закачити, сама ћу отрчати. Жене не дирају.“ Није хтео да попусти, али га она убеди. Апотека је била близу, прекопута. Брзо ће претрчати и вратити се! Ипак је изашао с њом до капије. Она је трком отишла, а он је остао да чека. Мрачно је, али се баш прекопута капије налазио улични фењер, који је светлео. Видео је он да је утрчала Лиза у апотеку, и чекао је да се натраг врати. На једном иза угла појављује се немачки војник и, као рода, иде, пушку под мишком држи. Лупнула су врата на апотеци. Лиза је истрчала и похитала натраг. И тек што упде у сноп светлости од фењера, кад Немац диже пушку и... трас. Потрчала је још два-три корака у лету и пала Виктору Андрејевићу у наручје. Ниједне речи није рекла. Удахну ваздух једно двапут и издахну.

Причао нам је то Виктор Андрејевић и глас му је прекидао, као труо конач, и осећали смо да му је тешко да се сећа. И све нас обузе толико гушење да нисмо могли дисати. А он рече:

— Ето тада сам схватио, драги моји, ко су Немци. Схватио, и док сам жив мрзећу их. И ма да сам тада у годинама, али на први пуцањ узео сам пушку и пошао да се тучем с њима на живот и смрт. Чису то људи! Карикатуре од људи, измуштрале за одвратност, за убиство, за несрећу. Ни душе немају — уместо душе је псећи смрад. И треба их таманити без икаквог милосрђа. Тек ће тада настати живот на земљи... Таманите их, драги моји! У име земље наше, у име ваше љубави, у име девојачке чедности, у име деце ваше, у име свега на свету таманите их до последњег часа, као што ћу их ја таманити док буде даха у мени. За њих нема милости!

Сео је крај пећи и главу подбочио рукама. И ништа му нисмо одговорили, јер смо осећали да речи ту не помажу. И лебдело нам је пред очима Лизино лице, онакво као што смо га угледали на улици, и иза њега, иза тога лица, налазила се цела наша отаџбина, — све што смо волели и чували, што нам је драже било од живота. И схватили смо те вечери шта је љубав.

После две недеље били смо већ у борби. Рђају се провео наш вод. Наређено је било да се покучемо мало на нову линију. И требало је оставити некога да маскира наше повлачење. Пријавио се нам Виктор Андрејевић и казао воднику:

— Мени припада та част и ником је нећу уступити. Најстарији сам овде по годинама, и ја ћу отати.

И остао је у рову са ручним митраљезом. Кад смо бауљајући полазили, окренуо сам главу према Виктору Андрејевићу. И опазио сам кад је извукао буџелара Лизин портре и ставио га испред себе.

на падину грудобрана. И уносећи се погледао је у њега.

А затим сам чуо како је затрештало кад је на њега дошао ред да гађа Немце.

Повукли смо се срећно. И непрестано смо чули иза себе како штепује митраљез Виктора Андрејевића. Реденика смо му доста оставили, и, види се добро је шишао и није давао Немцима главу да дигну. Али убрзо умуче митраљез. И Немци се дигоше да јуришају на нас. Али у томе тренутку нама стиже појачање и ми их дочекасмо бајонетима. Заиста, никад се наш вод није тако тукао као овом приликом. Читаве гомиле су лежале на целом бојишту као снопље. Повратили смо наш положај и још даље одгурнули Немце. После јуриша се вратисмо и пре свега упутисмо се Виктору Андрејевићу. Лежао је у рову, савио се у клупче, с главом скроз пробијеном, блед, али лица мирна и чисто радосна.

А Лизин портре је и даље стајао на падини недирнут. Само га је крв испрскала.

Сахранили смо Виктора Андрејевића испод тужне брезице. Лизин портре смо прво хтели задржати за себе. Жао нам је било да такву лепоту у земљу закопамо. Али Моња Гиршман рече да не треба да га задржимо, да тај портре припада само Виктору Андрејевићу, да је због ње он живот жртвовао и да с њом треба да остане. Уметнули смо портре у његове укочене прсте и засули му очи влажном руском земљом.

И кренусмо опет у борбу. Само се заклесмо нашом заједничком заклетвом, коју никад изневерити нећемо, — да ћемо се тући као хероји, тући, не жалећи себе, тући без страха, не измичући испред непријатеља ни корака, бити немилосрдни према свакој хитлеровској њушци, косити их све као снопље у име Виктора Андрејевића, у име Лизе, у име љубави, — у име целе наше драге и свете руске земље која нас је довела на свет.

Јули 1942 године.

СИТНИЦА

Пуковник је седео на табурету, држећи на нео-бојеној чамовој табли стола велике лепе руке и слушао комесара дивизије, махинално ударајући врховима прстију по столу као у добош.

Пуковникове руке привлачиле су на себе погледе и комесара и младог препланулог, живахног артиљериског лајтнанта, који је позван у штаб из дивизиона. Оне су биле изванредно лепе — ове јаке, мушке руке са мишићавим дугачким прсти-ма. Осећало се да умејуfino опипати фактуру предмета и миловати их готово дечјом нежношћу, и истовремено су способне да у наступу раздраже-ности, ломе и дробе сваки, макар и најотпорнији материјал.

Лајтнант се готово отворено дивио овим изрази-тим и снажним рукама. Комесар их је посматрао са мирном и упорном пажњом човека осредњих година, који је у животу из искуства научио да не испољава одвећ отворено своја осећања. Али из-гледа да су се и комесару допале ове изванредно лепе мушке руке. Пуковник је стигао у штаб дивизије пре један сат. Али још ноћу дежурни за везу је добио радиограм из штаба армије, који је јављао да за дивизију полази познати артиљериски кон-структор, пуковник Љубимов, да посматра у рат-ним приликама нови проналазак у артиљериској техници, који тек што је пуштен у промет. Први примерци налазили су се у стадијуму проучавања у специјалном артиљериском дивизиону, придода-том дивизији.

Пуковников долазак поклопио се у минуту са временом наведеним у телефонограму. Командант

дивизије баш у том тренутку морао је отпутовати на предње позиције и посетиоца је дочекао комесар. Пуковника комесар није познавао и видео га је први пут у животу, али чим је гост успео да изађе из корпе мотоцикла дивизије, пријатно је изненадио комесара, испоручивши му поздрав од његовог некадашњег пријатеља из доба грађанског рата — сада директора фабрике на истоку за израду ратне муниције. Ова неочекивана околност одмах је уклонила уобичајену нелагодност оних првих тренутака при сусрету непознатих људи, чак ако су и истог круга и исте професије. Комесар се сетио пријатеља са којим се није видео читавих десет година, и разговор доби одмах онај једноставни и присни тон, који се тешко постиже кад између саговорника нема никакве везе.

Пуковник Љубимов предаде комесару наредбу Главне артиљериске управе, у којој су одређени његови задаци, и изрази жељу да што пре сврши свој посао и да се врати у Управу, где има много хитних послова од којих се не сме дуже одвајати.

— Па, у реду, друже пуковниче, — рече комесар, привлачећи к себи фасцикулу са актима, донесеним на потпис, — потрудићемо се да вам стварно изиђемо у сусрет. Ево, друг лајтнант ће одмах да вас одвезе у место где се налази дивизион. Упознајте се са командиром дивизиона и можете посматрати вашу ствар колико год хоћете.

Пуковник се диже и спретно намести каиш на блузи.

— Узгред, друже пуковски комесаре, хтео бих да чујем и ваше мишљење, — рече он — ви сте већ имали прилике да посматрате дејство ове „ствари“ доста дуго. Шта мислите, — да ли она и у овом стадијуму претставља озбиљно ново оружје, или тражи још неке поправке и промене у конструкцији?

Комесар такође устаде.

— Ја мислим да чагараљка није рђава, — додаде он шаливо, — ми смо, право да вам кажем, задовољни са њом, а Швабе се много љуте. А тамаман се то и тражи. Али да ли јој треба нешто додавати или мењати, — то се сами досетите. Ви сте артиљерац — боље то знате. На преноћиште се вратите к нама, спремићу вам што удобнији кутак.

Комесар пружи пуковнику руку, и снажна лепа пуковникова шака обухвати целу ту руку и јако је стеже. Ослободивши своју шаку, комесар затресе њоме у ваздуху.

— Де - де! рече он. — Јел'те: да не савијате и потковице рукама?

— Извините — збуни се пуковник, — ја сам некада у младости радио у фабрици за израду ужади, а то необично развија снагу у прстима... Што се тиче повратка овамо, — ја бих готово више волео да останем у дивизиону. Мораћу сигурно остати тамо два-три дана, па да не буде заморно путовати сваки дан тамо и овамо? Свршио бих посао — па одмах отуда кући... А удобности и не тражим. Ма да је и дојадила изрека „у рату као у рату“, ипак другу засад нису измислили.

— Ман'те, друже пуковниче, — насмеје се комесар, — не кварите наш ред, да не бих био принуђен потсетити вас на „туђ манастир“. — Треба да се упознате са генерал-мајором. Увредиће се ако вас не види. И, најзад, послаћу свакако по вама писмо Петрухи. Давно се нисмо видели, па бар да му напишем. А ви му неизоставно реците да га се сећам и да га желим видети... Друже лајтнанте! Наредљујем вам да лично осигурате другу пуковнику повратак овамо на преноћиште. Разумете ли?

— Разумем, друже пуковски комесаре, — и лајтнант лупну штиклама.

Врата се за пуковником затворише. Комесар извади из горњег џепа на блузи налив-перо и поче прегледати акта. Потписао је један, други... На трећем застаде. Рука са пером остаде у ваздуху. Ко-

месареве обрве се саставише, на лицу се појави израз напетог размишљања. Одгурну акт, диже се од стола и погледа кроз прозор. Под прозором се налазила земља, тамно-виолет боје, влажна и сва се пушила на пролећном сунцу, једва покривена зеленим и као у четке оштрим изданцима траве. На путу излоканом камионима, као плава стаклена парчад блештале су баре. Пешачком стазом, задигнутих пешава на шињелима и с муком дижући ноге налепљене блатом, један за другим ишли су борци. Из велике даљине допирала је потмула топовска грмљавина. Комесаровим очима све је било обично и незанимљиво, али је и даље проучавао једноставни пејзаж у близини фронта, као да је тражио у тој влажној земљи, у колским браздама и барама решење сложеног задатка. Из лица му се видело да не верује у реалност ове свакидашње слике и да тврдоглаво, чак љутито, размишља о нечем што измиче његовој свести. Прође око пет минута. Наједном комесар оштро и отсечно удари стегнутом песницом у рам од прозора, да стакла тужно звекнуше.

Упрти расејани поглед се изгуби. Комесар се врати столу, извуче из зелене кутије пољског телефона слушалицу и, чувши иза уњкавог шиштања сигнала глас телефонисте, нареди, заклањајући шаком уста, као да није желео да га чују:

— Друзе дежурни, дајте ми везу са Коноњенком. Само јасно, без разних тамо ваших веза са земљом, спајања и гроктања.

Придржавајући слушалицу уз уво десним раменом, комесар стиже да завије цигарету, да је стави у муштиклу и да је запали, пре но што је добио везу.

— Коноњенко, дођи одмах к мени, — рече он, држећи и даље шаку на устима, па не чекајући одговора, спусти слушалицу.

Настави да потписује акта, и лице му постаде опет мирно, као увек, и мало уморно. Убрзо зачу

се куцање у врата, и на комесаров одзив уђе мршав човек зарезаних, високо уздигнутих рамена и застаде пред столом.

— Дошао сам по вашем позиву, друже пуковски комесаре.

Комесар затвори фасцикулу, снажним потезом одгурну столицу и неколико пута прошета се тамо — амо по соби. Коноњенко је стајао мирно, окрећући само главу за комесаром. Најзад, комесар прекиде шетњу и ухвати Коноњенка за лакат.

— Извини што сам те узнемирио, али ствар је таква да желим с тобом да поразговарам.

Он одведе Коноњенка у угао у коме беше најмање светлости, и ту, стежући га и даље за лакат, дуго је тихо шапутао. Коноњенко је слушао, савијене главе у страну, и на његовом мршавом лицу са две дубоке боре у угловима усана, које су чиниле да ово још младо лице изгледа старије, ни један мишић није мрдноу.

— Тако, дакле, ствар стоји!... Је л' ти све јасно? — упита комесар, и Коноњенко ћутећи климну потврдно. Затим обојица изађоше из собе. Ближило се подне.

Било је већ сасвим мрачно кад се из дивизиона врати пуковник Љубимов. На комесаревом столу је жућкасто светлела гасна лампа од двадесет пет сантиметара, заклоњена са стране табаком хартије. Од ње је на чело комесарево падала топла тамна сенка, у којој су се губиле очи, и није се могао добро видети њихов израз.

— Седите, друже пуковниче, — срдечно га понуди комесар, — како сте путовали? Је ли по вољи дуван? — и комесар примаче пуковнику просту кутију од карелске брезе, пуну жутог резаног дувана.

— Хвала! Изванредно сам се возио. Видео сам „ствар“ на делу, а не на стрелишту. У праву сте — Швабе су врло незадовољне. Мислим, ако се још мало потрудимо око појачања разорног дејства

— ствар ће сасвим добро испасти... Хвала, — пуковник одмаче кутију, — више волим цигарете, не уmem да се петљам са завијањем.

Он извади кутију цигарета, отвори је, узео цигарету и док је приносио палидрвце да је припали, комесар је опет пажљиво разгледао његову лепу шаку. Затим замишљено рече:

— Известио сам генерал-мајора о вашем доласку. Биће му пријатно да вас види, али је молио да навраћате к њему сутра ујутру. Данас је врло уморан, и, сем тога, сада је код њега начелник штаба на хитном рапорту. Па и ви сте, по свој прилици, уморни. Треба лепо да се одморите. Сад ћу вам показати вашу собу... Друже Коноњенко! — зовну комесар, појачаним гласом, и у собу уђе Коноњенко и стаде крај врата.

Пуковник Љубимов стави догорелу цигарету у пепељару на комесаревом столу.

— Право кажете, не би било рђаво да отспавам, — рече он зевајући, — дуго сам чамио у канцелариским томруцима управе, да сам просто пијан од свежег ваздуха. Хвала на дочеку и — довиђења сутра.

— Лаку ноћ! — одговори комесар, не дижући главе са аката. И кад се пуковник већ диже и крену вратима, комесар немарно упита, као да се случајно сетио:

— Извините, друже пуковниче... Јесте ли члан партије?

— Дабоме!

— Морате ипак свратити у специјални отсек. Ма да сте нас посетили на кратко, ипак је код нас то уобичајено: специјални отсек мора водити евиденцију о свима члановима партије. Ратно је време, па се мора тако... Уосталом, знате шта. Уместо да сами одете, да не би дангубили, дајте часком вашу чланску карту, извадићу податке и сутра му сам предати.

Пуковник откопча блузу, извади чланску карту

и стави пред комесара. Овај забележи у нотес име, очево име, презиме, партиски стаж, и намерно прелиста чланску карту до последње стране.

— Врло добро, друже пуковниче, — рече он враћајући карту, — пријатно је видети ревносног члана партије. Чланарина је плаћена до последњег месеца. А код нас се на то често заборавља.

Комесар узео са стола своју кутију и лагано је стави у џеп од панталона, посматрајући како пуковник пажљиво оставља чланску карту и закопчава блузу.

И наједном комесарева рука полете увис из џепа, и црна цев парабелума управи се у правцу пуковникових груди. Истовремено одлучним, пуним гласом, комесар викну:

— Руке увис, ниткове! Без ларме!

Пуковник оста непомичан. Само муњевито баци поглед позади, тамо где је крај врата стајао Коноњенко. Али и са те стране је у њега гледао црни прстен револверске цеви. Слеже раменима и, без страха и запрепашћености, само приметно блед у лицу, диже увис велике, мушке лепе руке.

Коноњенко отвори врата. Два црвеноармејца, лупнувши у под кундацима, нечујно стадоше са обе стране хапшеника. Коноњенко откопча и скиде са пуковника каиш са револвером.

— Самопоуздан је, — пружи он полуиронично, полупохвално, — чак ништа више од оружја није понео.

Комесар приђе ухапшеном, отварајући перорез. Овај се трже и устукну.

— Не плашите се! Немамо ми ваших навика, — намршти се комесар, — хоћу само да вас ослободим непотребних ситница. Не стоје вам добро.

И он брижљиво скиде ухапшеноме ширите са рукава и крагне. Овај је гледао комесара испод ока. Поглед му је био заиста курјачки. Он овлажи језиком суве усне и промукло упита:

— Сад је свеједно... Али како сте ме ухватили?

Комесар га натмурено погледа у очи.

— Зар вреди пред смрт морити мозак сувишним знањем? Свеједно, то вам неће користити... Водите га!

Црвеноармејци изведоше ухапшеног. Комесар приђе столу и поче савијати цигарету. Прсти су му мало дрхтали и цигарета испале одвећ дебела и незграпна. Врати се Коноњенко. Комесар уздахну и свали се на столицу. Коноњенко рече тихо, усхићен:

— Сјајно сте извели, друже пуковски комесаре!... Али мени реците како сте га ухватили? Може ми бити од користи.

Комесар се завали у наслон столице, полузатворених очију и забацаи руке иза главе.

— Знаш, — отпоче он лагано, — нешто ми се код њега није допало од првог погледа. Отишао је, а ја сам стално седео и размишљао. Шта?.. Шта ли је то?... Ама шта би то могло бити, ђаво да га носи? Руке?... Не, то није ништа. Што су изванредно лепе и господске, то није — никакав доказ... Код ковача сам видео такве руке да би им и грофови позавидели. Дакле, ствар није у томе. Па шта онда!... И наједном ми сину... За време грађанског рата Немци су у украјинске градове увек уз лупу добоше улазили... Тада сам још био дете, али ми се то добовање на цео живот увукло у главу, као ексери. Е, онда кад је са мном разговарао, нерви су му ипак мало дрхтали, и он је прстима по столу то исто добовање поновио... Није као наше, знаш? Али и то није ништа... То је само разлог за сумњу... Исправе су му у реду, — да не могу бити боље. Долазак је изведен прописно... Одлучио сам да га још на нечему проконтролишем...

— На чланској карти? — брзо рече Коноњенко. Комесар се осмехну:

— Не истрчавај као ждребе пред руду... Није!

На цигарети.... Пренемагао се ту да је у младости упредао конопце у фабрици ужади. А да завије цигарету, ето, не уме. У фатерланду то није уобичајено, тамо пуше готове. Али и то није доказ, већ само потврда сумње... А дефинитивно га је издала стварно чланска карта... Ево, види.

Он пружи Коноњенку чланску карту одузету од шпијуна. Овај је примаче лампи и пажљиво поче разгледати страну по страну. Дижући очи зачуђено погледа у комесара.

— Не примећујем... Све је у реду.

— Их, бре! — комесар пружи руку и шаљиво повуче Коноњенка за плави чуперак. — И ти си ми за државну безбедност! Није довољно гледати — треба се досетити. Пази — од колике је плате одбијена чланарина? Од пет стотина рубаља. А колико код нас пуковник прима? А? Ето где лежи зец!

— Па, да... стварно, — рече зачуђено Коноњенко, — колосално!

Комесар се насмеја:

— Толико о томе... Ситница! Сви се они, најзад, на ситницама хватају. Опасна је професија ниткова... Треба само ову ситницу приметити, за реп ухватити — и птица је у кавезу. Дакле, то да запамтиш! — заврши комесар, вешто и брижљиво завијајући нову цигарету.

Јула 1942 године.

ЖУТА РУЖА

Жора Федељиди био је Грк из Балаклаве. А балаклавски Грци нису од обичне расе. Нигде више нећете наћи тако ватреног и финог укрштања крви као код Балаклаваца. Зато су они кад одрасту пенушавији од старог вина, хучни љубитељи масне шале, женскароши, охоли као генуетска кула која се уздиже изнад њихове родне варошице, коју нису могли разорити ни векови, ни помамни приморски ветрови.

Као сви Балаклавци, Жора је био одвећ честољубив и пргав. Потсећао је на ону подмуклу биљку која се пуза уз обалске хриди и зову је морски краставац. Ништавни њени плодови, налик на краставчиће за туршију, при најмањем додиру неопрезног пролазника уз прасак избацују влажно семење, као разјарена камила. Исто тако је муњеви-то и хучно падао у ватру Жора од најмање увреде. А за увреду је сматрао све што је противуречило његовим жељама и појмовима о самом себи.

Био је он дугајлија, црномањаст, витак и мршав, а зенице су његових влажних грчких очију севале као углачане куглице правог антрацита, убачене у плавичасти мермер беоњача.

У чети је имао репутацију ревносног војника, али и лармације, свађалице и немирног човека. Зато, бирајући петорицу бораца за упут у команду прецизних стрелаца батаљона, лајтнант Седељников унео је прво у списак име Федељидиа. С једне стране, лајтнант је хтео да се спасе неминовног хучног објашњења о незаслуженој увреди, с друге — у души се надао да ће, макар привремено, одахнути од немирног Хомеровог потомка.

Жора није схватио лајтнантово лукаство. Примио је распоред као почасну награду и његове антрацитне куглице су радосно заблистале. Затим, не чекајући да се и остали скупе, дохвати војничку торбу са два пара кратких гаћица, са начетом флашицом мириса „Црвена Москва“, бријачем и омиљеном мандолином и упути се у место штаба батаљона да тражи инструктора команде прецизних стрелаца, водника Бондарчука. Али на улазу показане земунице седео је црвеномаринац, замишљено крпећи старе панталоне. На Жорино питање он рече да се водник у овом тренутку налази код команданта батаљона и да ће доћи отприлике кроз пола сата.

Сунце је већ било на врхунцу. Усијано подне од врућине као врела лава разливало се по каменитом тлу. Треперели су млазеви загрејаног ваздуха. Као прави Кримљанин Жора је мрзео жегу и крену у страну, тражећи неки заклон. Али је тешко наћи дебели хлад на голим севастопољским висоравнима, и морао се задовољити непотпуном ладовином закржљалог жбуња пузавица.

Да би скратио време чекања, Жора извади из војничке торбе мандолину, намести се згодније и, погледавши с мржњом у плаво небо, поче свирати танго „Уморно сунце“. Свирао је, без обзира на жегу, са заносом, не примећујући чак како је јачна сенка пала на мандолину.

— Доста незгодно место за концерт... А не свирате рђаво.

Глас је био дубок, висок, и Жора изненађен бацао главу. И поче трептати тако као да је погледао у сунце и засенио очи.

Угледао је сувоњаву девојку у војничкој униформи. Згужвана шајкача нахерено је стајала на њеној лепо формираној, омаленој глави. Тршава коса се као злато преливала на сунцу. Девојка је имала мали, као извајан нос, детињски напућене

усне, док преплануло лице као да се изнутра зарило топлим сјајем очију, плавих, као вода у луци.

Жора се запањи од изненађења. Али збуњеност није била одлика правог Балаклавца. Скочивши на ноге, заводнички се осмеху, тресну штиклом о штиклу и рече с наглашеним усхићењем:

— Калосмерос — калосперос! Чудна игра случаја! Појава која надмашује уобразиљу. Колико изразите индивидуалности!

Угласе обрве у девојке уздрхташе и саставише се иза носа. Гледајући Жору у очи, наједном га оштро запита:

— Ко сте ви?

То се не допаде Жори. Од свога геста, који никад није промашио и који је толико пута био испробан на женској психологији, очекивао је друкчији ефекат — збуњеност, стидљив или лукав осмех. И наједном... Због чега се, управо, овај кикерез овако понаша према њему, прекаљеном ратнику. И шта је она? Нека санитарка, у најбољем случају — радиофонисткиња или осматрач авиона. А прави се важна, као да је командант.

— Питам вас, ко сте? — још оштрије понови девојка.

Жора од љутине да пукне, као приморски краставац, готов да као сав презрео унутра, избаци дроб. Искезивши својих тридесет и два сјајна бела зуба и жмирећи дрско, прасну:

— Знате шта, драга госпођице — кад нисте за пристојан разговор, онда се губите одавде као кликер... Гле ти ње... жуте руже!

Унео је у овај епитет сав свој јетки презир према дрској шипарици, који је букнуо у његовој осетљивој души. Али се девојка чак нимало не промени у лицу; као да Жорина дрскост прође поред њених ушију.

— У реду! — рече она сасвим хладно. — Веома пријатно познанство. Кад је тако, онда треба да знате да сам ја старији водник Бондарчук... На пр-

вом вашем кораку кажњавам вас, друже из Црвене флоте, укором за непристојно кривељење и грубост. И, ако не желите искусити много већу казну, изволите одговорити на питање.

Жору запрепасти неочекивани преокрет догађаја. Тек сад угледа сиве трократнике на истим таквим ширитима. И против своје воље аутоматски стаде мирно.

— Црвеномаринач треће чете Фемељиди... Долазим да се ставим под вашу команду, другарице старији водниче! — тешко изговори устима која се намах осушише.

Плаве очи га засенише неиздржљивим сјајем, и хтеде у земљу пропасти кад зачу њен глас пун презрења:

— Веома драгоцен добитак. Баш сам целог века сањала да ми пошаљу такву антику. Јавите се старешини Треногову, рећи ће вам где ћете се сместити. И можете бити слободни док вас не позovem.

И, окренувши Жори леђа, старији водник Бондарчук се удаљи, лако корачајући по камењу. Кад диже мандолину Жора сав збуњен нађе Треногова. Дежмекаст и плећат живахни старешина после првих речи унесе се у издужено Жорино лице и бољеживо упита:

— Што ти се, брајко, лице толико усукало, као да ти је ташта допутовала на стални боравак с правом на животни простор?

Жора снуждено одмахну руком и исприча старешини о ономе што се десило.

Старешина почеша пегави нос.

— Ала си се насукao, — рече са саучешћем мушкарца, — сад бери кожу на шиљак. Удесиће те ова жута ружа. Она има специјално мишљење о дисциплини. Али је такав стрелац — да се ни описати не може. Обичан прецизни стрелац, тај ти Швабу гађа у око, а она баш у зеницу погађа. Видећеш и сам.

Остатак дана Жора проведе мучно и немирно. Будућност му није изгледала нимало ружичаста. Нема ништа горе него од првог дана покварити односе са претпостављенима. Ништа добро у животу после тога не можеш очекивати! И Жора је грдио себе најодабранијим балаклавским епитетима, љутим као паприка.

— Соме један ћорави, дрљава морска мачорчино! — псовао је у себи. — Ознаке чина нисам могао одмах распознати... Ко би могао помислити... Бондарчук!... Бондарчук! Такво презиме да не можеш знати да л' је мушко или женско! Ни сањао нисам... Ех, заглавио си. Жора — сад се добро чувај!

Заспао је узнемирен. После буђења позвао га старијем воднику. Жора се појави пред претпостављеним снуђен и оборене главе. Водник Бондарчук га одмери критичким погледом од главе до пета.

— По спољашности, — рече она, — добар борац. А јуче ми се згадило кад сам вас видела. Изгледали сте као глупи Август у циркусу.

Жора је опрезно ћутао.

— Умете ли руковати пушком? — упита Бондарчук.

Жора задрхта. То је било исувише. Јуче би одговорио како треба на такво питање. И још како би одговорио! Али сад само позелене од једа и прогунђа:

— У војсци сам већ друга година, другарице старији водниче... Обучавали су нас...

— Не знам, — одговори Бондарчук, — али сигурно ће се морати много штошта преиначити. Прецизно гађање понекад није толико пуцање колико вештина да се улови моменат кад треба испалити. А да би се то постигло, треба имати око. Прво ћемо испробати ваше осматрачке способности. Хајд'мо.

Жора послушно пође тромо за старијим водником. Без обзира на љутину која је беснела у њему, почео је сам себи признавати да је водник — изврстан командант.

Они се пробише до камуфлираног гнезда за прецизно гађање на гребену брежуљка. Доле, бео од прашине, вијугао је као река избраздани сеоски пут. Дуж њега лежали су оборени телеграфски стубови, испреплетани котуровима искиданих жица. Супротна падина била је начичкана жбуњем дивљих трњина. Бондарчук показа Жори то жбуње.

— Дакле, пробијајте се дотле док не опазите да пут скреће у долину. Поседните и посматрајте читава два сата. Чим се појави било човек, било коњ, било да сине нешто, да се запуши — запамтите место и забележите правац према компасу. Рукујете ли компасом? Добро... Јесте ли све разумели?

— Разумем, — натмурено рече Жора.

— Не пуцајте док не почну гађати директно у вас, то јест кад постане очигледно да сте откривени. Онда се можете бранити. Али то не треба дозволити. Прецизни стрелац мора све видети и сам остати незапажен. Крените! Чекају вас овде. Пазите — тамо је доста опасно.

Жора бацаи главу, као коњ кад га цимну уздом. У очима му синусе злобне варнице као у мачке. Шта она, доиста, мисли о њему, ова... жута ружа! И он срдито рече:

— Бивао сам и у горим ситуацијама, старији водниче. Ратовати није исто што и скушу на тигању пржити.

Али Бондарчук као да не примети дрску алузију на женске кућне послове:

— Добро! Мање говори — више ради! То је још Суворов казао. Извршите наређење.

Жора се извуче из гнезда и поче бауљати према одређеном месту. Стиже тамо без икаквих препрека, опази испод кривог трновог стабла плитку

рупу, увуче се у њу и, откинувши неколико гранчица да би боље видео, замаскира себе. Затим поче разгледати околину. Испод њега је кривудао онај исти пут. На њему се црнело неколико чађавих левкастих рупа. Очигледно, пут је био изложен краткој, али јакој артиљериској ватри. Даље изнад пута дизала се стрма бело-жута стена, излокана кишом. Њен меки камен стругали су дрвеним тестерама за зидање севастопољских кућа. На њој су зјапили узани отвори — то је био северни део Инкермана, града у пећинама. Прекопута Жоре дизала се иста таква стрмен зарасла у коров од трњина и низ њу је вијугао јаз за наводњавање. У долини плавиле се баште као мрље, док су се мало даље дизали шиљасте врхови. На њима су с времена на време севале бледе муње, уз пратњу потмуде грмљавине. Одатле је тукла град немачка артиљерија.

Жора је испитивао сваку бразду, сваки кутак, напрежући очи, трудећи се да остане непомичан, да не окреће главу. Запазио је већ једна коморска кола која су јурила долином, мали дим као од ватре, као од пољске кујне иза оградe порушеног малог поседа. Затим у једном од пећинских отвора појави се и изгуби нејасна силуeta, и Жора запамти тај отвор по црвенкастожutom камену који је вишио изнад њега. Затим прилично дуго није открио нигде ни знака од живота и постаде му већ досадно, кад наједном из јаза прекопута искочи кудраво бело кученце. Оно седе на задње ноге и поче пи-скаво лајати.

Жора загледа и опази на његовом врату плаву пантљику. По свој прилици, кученце је у ратном метежу изгубило господаре и сад је лутало гладно по жбуњу. Жора се сажали на њ. И њему сину мисао да га намами и одведе у батаљон — ипак би била разонода за момке. Тихо зазвижда. У непомичном и врелом ваздуху звиждање би требало надалеко да се чује, али је псетапце и даље скаку-

тало у месту и лајало, не чујући дозивање. Жора се подиже на лактове и звизну јаче. У истом тренутку његова глава замало да не прште од проламања. Ошамућен, тако се брзо спусти у своју рупу да јако удари носем у камен. На очи му паде мрак и не могаде одмах схватити да му се то шлем набио на главу. Пажљиво га скиде и опази на левом крају штита укусо просечену рупу с искрзаним листићима разнесеног плеха. Наједном се презноји. Мало удесно — и рупа би била на његовој глави. Кад поново навуче шлем, покуша да се мало поодмакне натраг и у истом тренутку куршум удари у туцаник крај његовог рамена, дижући белчасти облачић прашине.

Али сад Жора већ примети блесак од пуцња на ивици јаза, поред кученцета које више није ни скакало нити лајало, већ се извалило у страну, испруживши укочене ноге. Жора схвати да су га ухватили на мамац, као глупу рибицу.

— Чекај, свињо једна, божју ли ти куварицу, — прошапута он сав блед од љутине и увреде: — причекај мало!

Лагано и пажљиво нанишани у псетанце. Од поготка оно потскочи, и из његовог пробијеног тела излетеше праменови набијене вате.

— Аха, уштројио сам твога кера, покварио Швабама расу, — јетко се осмехну Жора.

Исто тако се и Немац наљути и није могао одолети. Он сручи читав рафал и изрешета земљу испред Жорине главе. Али тиме је сасвим открио себе. Жора опази и црни грлић од машинке и сивозеленкасто раме и припијену уз кундак главу. Нанишани у њу и окину. Грлић од машинке задрхта и спусти се.

— Како ти се допада кисели плави патлиџан справљен на совјетски начин? — процеди Жора кроз зубе и обриса зној са чела. На супротној страни белело се раскомбесано псетанце и црнео се грлић умукле машинке. Жора није одвајао очи

од ње. Не би био Балаклавац, кад не би желео да се докопа непријатељског оружја. Осврнувши се на све стране и не примећујући никакве опасности, извуче се из рупе, пузећи на лактовима као козачка пешадија, али не одмаче ни за дужину свога тела, кад га два куршума пронађоше с разних страна. Један са шиштањем оде у земљу, као змија у рупу, а други му окрзну лево раме. То га натера да се главачки сјури у гнездо. Срце му залупа, као мотор. Осети да је пао у клопку, да га вребају. Број непријатеља је непознат. Можда читав вод Шваба пиљи у њега избуљених очију.

Жора опипа рањено раме. Пекло га је, али је могао мицати руком, ма да је сваки покрет изазивао бол.

Лежао је непомично, тешко дисао и размишљао. Наравно, сад се више неће извући из ове рупе. Али се неће јевтино дати. Неће жртвовати живот друкчије док му добро не плате. Тако да о њему, Жори Фемељидиу, певају у Балаклави песму пуну поноса, као о оним бркатим прецима, наоружаним јатаганима и пиштољима, чије су слике мувама испљуване висиле у свакој балаклавској кућици. Зажмуре и сети се Балаклаве. И цело његово биће поче протестовати против смрти. А одвећ мало је још живео, одвећ мало је попио првог накиселог вина, одвећ кратко је волео балаклавске девојке ватрених очију. И у њему се пробуди дубока мржња према воднику Бондарчуку. Па она је знала, шаљући га овамо, да га је овде чекала клопка. По свој прилици, није ни пошла заједно с њим, већ га отерала у смрт самог. И још да га подбоде, наговести му опасност. Их, вештица једна! Седи сад мирно у своме гнезду, и баш је брига што овде пропада двадесетдвогодишњи црвеномарицац Фемељиди.

Тек што је мало дигао главу, да бар одреди где се налазе непријатељи, и тај покрет му замало не дође главе. Куршум је са стране окрзнуо шлем.

Онда, дршћући од беса и немоћи, паде потрбушке и загризе зубима суву гранчицу, жваћући је помамно. И у том тренутку баш изнад његовог ува страховито се разлеже пуцањ. Жора отскочи у страну, убеђен да му је непријатељ зашао за леђа. Али кад окрете главу, зграну се. Испод дроњака од огртача за камуфлажу, искићеног зеленилом, у њега су нетремице пиљиле плаве, као вода у луци, очи.

— Јесте л' живи? — упита познати дубоки глас, који се неком топлином разли у Жориним грудима. — Лезите мирно, не мрдајте... Једног сам већ збрисала.

Жора се притаји. Опазио је кад је водник, на камен наслоњену цев пушке, лагано окретао улево и најзад застао. Жора је буљио очи у томе правцу, али није видео ништа сем густог зелениша. Одјекну пуцањ, који га опали јаром, и из зелениша, хватајући се прстима за гранчице, бадава се трудећи да остане на ногама, испаде и отеже се на падини Немац. Зелениш се зањиха, и кроз лишће Жора опази двојицу како беже из заседе. Трећи пуцањ је покосио једног од њих у трку. Четврти је успео да се сакрије иза густог низа стабала.

Гле ђубрета! — огорчено рече Бондарчук. Умаче... замајах се нишанећи... Шта је са вама, јесте л' живи? — брзо упита она, угледавши Жорино лице црно као земља и усирену грудву крви на његовом рамену.

— Зврцнуло ме, — немарно прогунђа Жора, коме се врати некадашња окретност, — до женидбе ће...

Потмуло завијање не даде му да доврши. Близу њих паде и распрсну се огромна мина. Црни дим, као прозирна силуета калуђера, непомично и густо застаде у ваздуху, и тренутак доцније одозго се сручи дрвеће и камење, дигнуто увис експлозијом. И, одмах после експлозије, по шљивару, као вода из шлауха, снажно шикну млаз из митраљеа.

— Гле! Озбиљно се наљутили... Е па пожури-мо! — викну водник Бондарчук и, згрчивши се као ђаво, јурну у жбуње шљивара. Савлађујући бол од покрета у рањеном рамену, Жора је трчао за њом. У непролазном густошћу застадоше, и Жора се усуди да изрази своје мишљење.

— Погрешили смо пут, другарице старији воднице.

— Знам да идемо другим путем. Оним се више не може. Сав је под ватром. Сад заобилазимо. Можете ли пешачити?

— Зар Жора Фемељиди није у стању да пешачи због мачје огреботине? љутито одговори Жора.

Они су се пробијали кроз трновито жбуње још десетак минута. Оштре бодље чупале су читаву парчад са одеће, гребле и секле руке и лица. Корова нестаде пред провалијом.

— Хајдмо доле! — рече Бондарчук и, спустивши ноге са ивице у провалију, склизну се на леђима низ скоро усправну стрмен. Жора се скотрља одмах за њом. Доле се дигоше, поцепани као скитнице, претрчаше преко дна јаруге и уподоше кроз отвор неке ограде. Иза ње се налазио воћњак. Дубока златна тишина обузимала га је са свих страна и она се Жори учини неприродном после свега што је преживео. Кроз грање јабука и крушака белела се напуштена кућица, која је потсећала на некадашњи мир и скокојство. Монотон су зујале пчеле.

Провлачећи се кроз живу ограду зимзелена који се преливао на сунцу, Жора се спотаче о грање и паде напред, пробијајући главом гипки зелени застор. Јаукнувши од бола, устаде и виде да је пао на шиб од руже који је растао иза ограде. При паду га је сломио, и на сломљеном стаблу пред његовим очима лагано се њихала, пламтећи на сунцу као чаробна чаша од прозирног ружичасто-наранџастог порцелана, крупна жута ружа.

Гледао је у њу, и рука му се сама пружи и откиде сломљену стабљику.

— Па, извукосмо се... Сад је све у реду, — рече водник Бондарчук, гледајући не у Жору већ у своје кржаве руке, изгребане бодљикавим трњем.

— Треба вас превити... Шта пиљите у мене? — упита она намрштено, угледавши уперене у њу куглице као од антрацита.

Онда Жора уради онако као што би урадио сваки Грк из Балаклаве. Сав прашљив, поцепан, крвав, коракну напред.

— Ево у чему је ствар, — рече он, — јуче је дошло до неспоразума. Онда хајте, другарице старији водниче, да то ликвидирамо. Жора Фимелиди није рђав човек. Жора све разуме... Пружам вам руку морнара у знак вечитог пријатељства...

Водник Бондарчук погледа у дугајлију са очима блиставим од искрености који је стајао пред њом, и у плавим њеним дужицама сину благи сјај. Она се осмехну и тресну малим врелим дланом Жорину испружену руку.

— Добро, бићете добар стрелац.

— Дозволите да вас закитим овим амблемом.

И Жора пажљиво увуче воднику у горњи џеп блузе жуту ружу. Исправљајући се, он осети зујање у глави и поведе се. Али рука водника Бондарчука не даде да падне. Наслони се на њу, и тако, упоредо, раме уз раме, везани најбољим пријатељством — пријатељством рођеним у борби, кренуше својима.

ЛЕПА ПЕСМА

Рафал!... Рафал!... Па опет рафал!

Олово је сштро фијукало, парајући ваздух. Као српом, косило је до корена жуту суву шашу кукуруза и људе који су протрчавали кроз кукурузовину.

Изгледа да се више у кукурузима не примећује никакво мицање. Они који су остали поштеђени у хучној киши од олова, притајили се преплашени, трудећи се да што више утону у трошну земљу, да постану танани као табак хартије.

Фјодоров одвоји утрнули прст са ороза и тужно погледа у врело небо. Колико ли је сати? Ово је већ пети јуриш од јутрос.

Слана кап зноја склизну са обрва на очни капак и расплину се, дражећи око. Горњим делом шаке Фјодоров га обриса и погледа око себе.

Јутрос их је у овом рову било девет.

Сад су седморица већ лежали, згрчени, на његовом крвљу заливеном дну. Некад су се лако разликовали један од другог по различитој боји очију, по осмеху — туробном код једног и детињски радосном и непосредном код другог, по омиљеном гесту који је сваки од њих имао, по интонацији гласова. Сад су они лежали без капи крви, и заједничко прозирно жутило воска све их је повезало и изједначило, и, посматрајући их, Фјодоров је већ почињао да се плаши, не схватајући ко је од ових мртваца плећати цин, бивши топџија са „Грубијана“, Левченко, а ко мршави и слабуњави електричар „Париске комуне“, некадашњи студент Уметничке академије, Самус.

Фјодоров скрену поглед у страну и кожа му се најежи.

Унаоколо је владала тишина. Пуцњава је престала. Само су покаткад из даљине с лева допирали појединачни пуцњи које је ветар смањивао, и чула се потмула хука неуморног Терека који се ваљао по стеновитом кориту.

Наједном Фјодоров зачу иза леђа убрзано дисање, налик на бректање задиханог коња. У недоумици се окрете, и једва стиже да помисли: „Откуд овде коњ?“

Али никаквог коња није било. То је дисао Сајенко. Седео је, ослоњен главом на земљану страну рова и његове опуштене руке висиле су укочено и мртво као у лутке.

Румунски куршуми пробали су му оба рамена и он је престао да осећа своје руке и да влада њима. На испитујући поглед Фјодорова, пун зебње, покушао је да одговори ведрим осмехом, али од тог покушаја ништа не испаде. Усне му задрхташе, развукоше се и скупише у један молећиви осмех. Намршти се, јекну и промукло изговори:

— Просвирај ми куршум кроз главу... Моја улога је свршена, Косћа... Не дозволи да ме искључају румунски гавранови.

Фјодорову се утроба преврте кад чу ово страшно крклање свога друга. Али, оштро и сурово — схватајући да баш тако треба одговорити — он рече:

— Како?... Одбацујем без дискусије... Наша претстава још није свршена. Јеси л' разумео?

Кривећи лице од бола, Сајенко покуша да одвоји шаке од земље, али се оне само мало дигоше и немоћно падоше, лупнувши као да су од дрвета.

— Зар не видиш, — застења Сајенко, — да нисам ни за шта... Нисам више никакав борац. Ех, животиње!

Сајенко зашкргута зубима и склопи очи. Једна једина, јетка суза навре му на трепавице и остаде на њима, као од стакла. Фјодоров је гледао у њега уплашено и тужно — толико није личио овај снуждени човек на онога наकाдашњег Сајенка, шалљивчину, певача, чији се кристално чист глас орио увече за време одмора, у песми која се ширила као набујали поток. И, сећајући се тих Сајенкових песама, од којих би занемела цела чета, слушајући лако извијање мелодије, Фјодоров наједном рече:

— Како ниси ни за шта?... Не можеш се борити... Па, природно... А можеш ли певати?

Сајенко отвори очи. У њима, тим тужно замагљеним очима, сину изненађење:

— Да певам? Зашто да певам?... Шта је — јеси л' полудео?

Али Фјодоров јогунасто климну главом.

— Не, нисам полудео... Пуцаћу у њих. Докле год сам жив — пуцаћу. Кад нестане куршума — зубе ћу своје ишчупати. Зубима ћу пушку пунити. И непрестано ћу пуцати. А ти певај, да ми лакше буде. Разумеш ли?

Али Сајенко је и даље гледао у Фјодорова замагљеним очима.

— Па, знаш, остали смо само нас двојица... И треба ми да осетим друга поред себе. Тешко је човеку да усамљен дочека свој крај. А твој глас ће ми, Сајенко, бити као штака.

И Сајенко, најзад, схвати. Благим сјајем скиде маглу са његових очију, и он климну.

— Добро... Покушаћу... Да видим како ће испасти, — и од бола се намршти. — Немам сад некадање снаге.

Он се исправи и намести згодније, наслањајући се на суву земљу.

— Не напрежи се, — нежно му рече Фјодоров, — певај кол'ко можеш. Само да те чујем.

Фјодоров се саже и узе Сајенкову пушку, стављајући је поред себе. Откопча и скиде с њега опасач са фишеклијама. Затим прегледа реденике. Остало је свега три.

И тек што постаде свестан да му то неће трајати дуго, кад њива поново оживе. Фјодоров опази кроз кукурузе румунског официра. Бауљајући на коленима, он је, псујући, ударао штапом по туру и леђима румунске војнике, терајући их да устану.

— Певај, Петро, — викну Фјодоров, — почињемо наш последњи концерат.

Он притисну кундак марке РПД уз раме и на нишани у силуету официра која се мотљала по кукурузима.

— Така — така — така, — брзоплето одговори митраљез кад прст притисну ороз, и официр се претури прво у страну, онда на леђа. Дигнута колена му се саставише и раширише. За сваку сигурност Фјодоров још једанпут притисну ороз.

Одјек од паљбе умуче, и тада се иза Фјодорових леђа изненада разлеже, уздрхтали од бола, слаб али као и пре топао глас, који срце дира, дубок, узбудљив као живот.

Сајенко је певао своју омиљену стару козачку песму:

Кренуо далеко Козак у туђину
На коњу добром, вранцу том,
Остави заувек своју Украјину,
Да се не врати никад дому свом.

Фјодоровљев митраљез је ћутао, и све се утиша, запрепашћено овом песмом, која је поникла на пољу смрти, пркосећи смрти.

Али, парајући тишину, из кукуруза, шиштећи, долете мина и распрсну се пред грудобраном, засипајући ров грудвама земље. Пузећи на лактовима, гребући земљу као морски пас, сивозеленкасти Румуни се примицали, гњечећи стабљике, стежући полукруг око рова.

А Сајенков глас се ширио и губио изнад степе у треперењу усијаног ваздуха. Обузет узбудљивим јечањем песме, Фјодоров је сејао ватру и куршуми су пришивали за земљу непријатељске војнике.

Хладна мржња и необична језа, досад потпуно непозната, налик на дрхтај од огромне радости, обузимала је Фјодоровљево тело. Притискујући ороз, цедио је кроз суве, искежене зубе:

— Наше просо вам се пријело? Ево вам, Румуни, зрно по зрно. Биће тешко за ваше стомаке.

С времена на време очи би му се овлажиле од све већег узбуђења, али је мржња и даље уместо њега давала правац митраљеској цеви.

И, напослетку, изгуби дах. Последњи реденик заврши своје. Остаде још Сајенкова пушка и метци што их је Фјодоров нашао код погинулих и Сајенка. Знао је на памет да их има укупно шездесет и три. Примицао се крај, али свест о томе није изазивала у Фјодорову ни плашње ни малаксалости.

„Да се не врати никад дому свом“, — помисли он на себе речима песме, — али се нећете ни ви вратити из наше земље својим женама, гајдаши једни!“

Кад дохвати Сајенкову пушку, врелу од сунца, стави шаржер у пушку и задовољно погледа њиву, на којој су се ваљали румунски војници, којима већ није било суђено да се врате.

Он израчуна у свести приближни резултат битке. Сем онога што се догодило јутрос, њих двојица, док Сајенко није рањен, оборили су на тој њиви око осамдесет Румуна. Малочас је додао још пет. Оваквим резултатом могао би да обрадује чету. Фјодоров се за тренутак растужи, што више неће видети никог од оних са којима се сродио у биткама. Али одбаци ту мисао. Сад је требало само да се бори. Још да слисти десетак непријатеља, па онда, и да умре, неће му бити жао.

Изнад кукуруза се неочекивано диже бајонет са натакнутом белом крпом и зањиха се у ваздуху.

Металним гласом неко загракта на рђавом руском језику:

— Еј!... Њет пуцај! Слухај наш предлог.

— Интересантно! Чујеш ли Петро — упита Фјодоров, не окрећуће се Сајенку, — изгледа да Румуни желе да нам отсвирају цигански валцер на виолинама... Да чујемо.

Фјодоров викну у правцу где се њихао бајонет:

— Па говорите, ако још језик нисте прегризли.

— Ми предлагем доста борба — грактао је из кукуруза Румун, — за ваша храброст ми поклонит вама живот.

Фјодоров се гласно насмеја.

— Једногласно се одбија, без дискусије, — одговори он Румуну својом омиљеним досетком, — боље покажите за колико се ваших излизаних бакаруша може купити храброст код вас?

Бајонет се са крпом спусти доле. Вичући, Фјодоров се неопрезно помоли, и куршум му поцепави рукав на блузи и окрзну кожу од шаке до лакта. Спусти се доле, погледа крв, која је капала низ лакат, и одговори куршумом. Пискав јаук допре из кукуруза и заглуши га, прасак машинки које учесташе иза стабљика.

Поново се разлеже Сајенков дрхтави глас. Поново затрешта Фјодоровљева пушка. Али дође ред и на пушчану муницију да потроши. Румуни, очигледно осетише то по великим размацама између пуцњева.

Са неколико места одједном се диглоше и потрчаше право, храбрећи себе дреком. Са последња три куршума Фјодоров обори тројицу. Остали устукнуше.

Још једном са леденом зебњом Фјодоров диже главу. Сунце је већ прешло врхунац и лагано се клонило западу. А помоћ никако не стиже и, сигурно, неће ни стићи.

Фјодоров повуче фишеклију на стомак и извуче две ручне бомбе. То је било последње оружје.

И Сајенкова песма, певана већ по други пут, ближила се крају, — бескрајно тужна старинска песма о удесу Козака:

А код куће Козакиња његова млада.

Бомбе су лежале на Фјодоровљевом длану, нејасно блештећи ивицама урезаних бразда. Али не стиже да их се нагледа. Румуни опет јурнуше на ров. Примичући се, инстинктивно су се скупљали у гомилу, и Фјодоров баци бомбу усред овог знојавог мяса, које је урлало у трчању.

После јаке грмљавине од експлозије он зачу јауке Румуна и завршне речи Сајенкове песме, који је био већ на издисају. Сајенко је седео заклопљених очију, и са сваким тоном глас му је постајао слабији и муклији, као да је сам Сајенко брзо пловио у успавано море, које је лагано шуштало по песку плаже.

Фјодоров овлажи језиком осушене усне. У рукама му беше још једна бомба и размишљао је шта је боље: да ли да баци и њу на Румуне, или да загрли Сајенка, да стави бомбу између себа и њега и да извуче осигурач?

Али у последњем тренутку овог мучног размишљања до свести му допреше нови звуци. То су били узвици и бат ногу у трчању. Прва мисао му је била да су Румуни заобишли и да упадају у ров с леђа. Али, дигнувши очи, Фјодоров се стресе. Пред његовим очима појавише се морнарске капе, и засветлуца у борбама избледело злато на пантљикама.

Скачући преко рова, изнад њега пројурише ка кукурузима црвеномаринци. Тада Фјодоров зграби пушку, извуче се из рова и, осећајући како му обрадовано срце шири груди и носи га као на крилима изнад земље, потрча да сустигне другове.

Кад се вратио, љуљајући се на ногама које су клецале, сав знојав, задихан, Сајенко је седео у истом положају, оборивши главу на раме. Био је без свести, али уста су му још увек била отворена

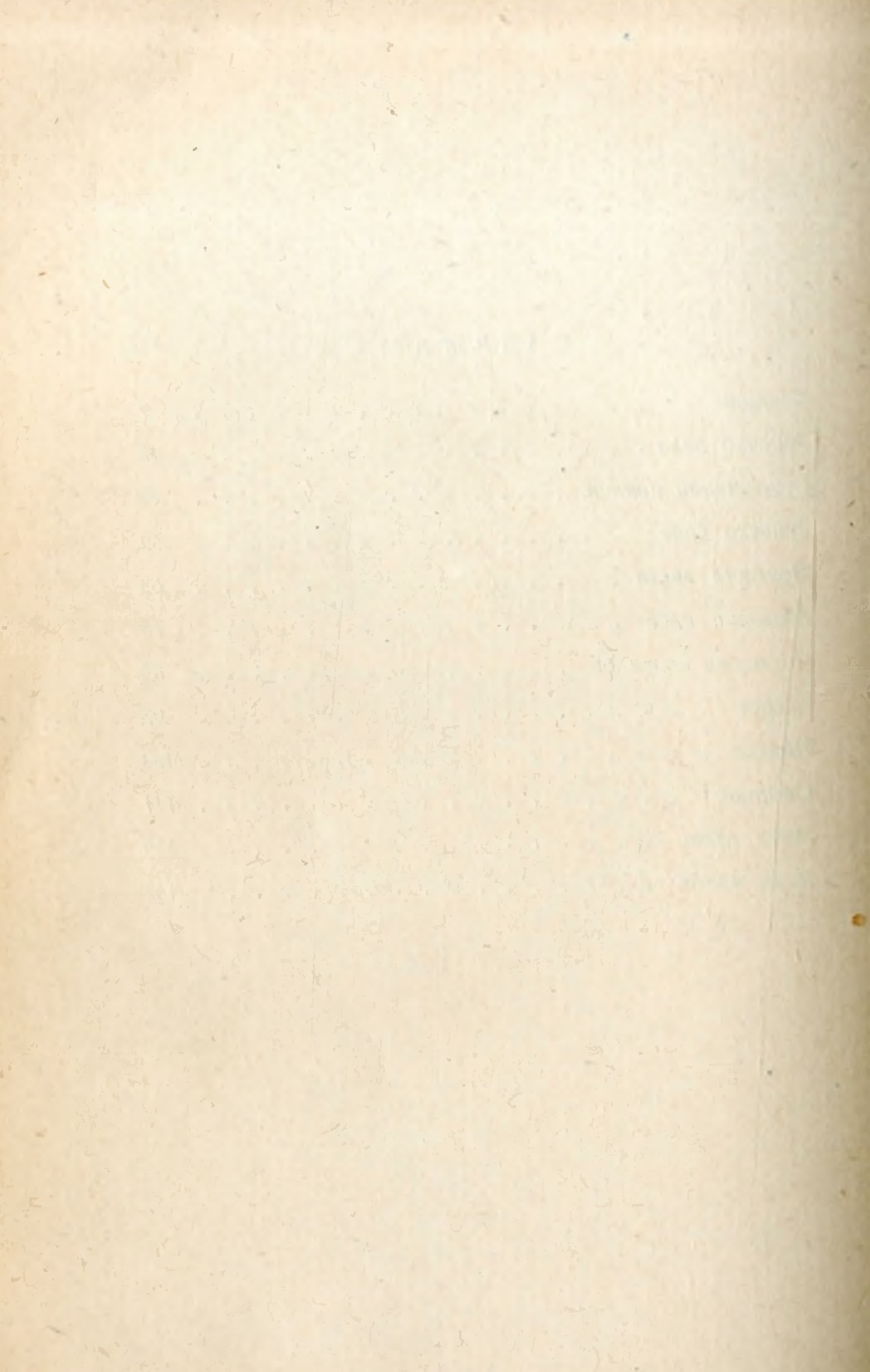
и усне се мицале, као да се у бунилу трудио да пева већ нему песму.

Фјодоров скочи у ров, клече поред Сајенка, и подиже опуштену главу друга. Дланом, рапавим од земље и барута, нежно избриса капље зноја са његовог влажног чела и, гледајући у пожутело лице, прошапута:

— Доста је, Петро! Одмарај се... Хвала. Лепу си песму отпевао, а лепа песма у борби помаже... Одмарај се, друже!

С А Д Р Ж А Ј :

Старица	7
Јуначко дело	16
Старешинин поклон	49
Јуначко срце	59
Пругасте авети	68
Гвоздени крст	76
Последња пловидба	85
Сусрет	97
Портре ,	103
Ситница . ,	111
Жута ружа	120
Лепа песма	132

ШТАМПАЊЕ ЗАВРШЕНО

20 ЈУНА 1945 ГОД.

У ШТАМПАРИЈИ Н. Ф. С. У БЕОГРАДУ

ТИРАЖ 15.000 ПРИМЕРАКА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.161.1

ЛАВРЕНЕВ Б. А.

Простодушни људи

ЛЕКОВИ

000012281

COBISS e

ЦЕНА 22 ДИН.